

*Проф. Др Душан Р. Паравина,
Правни факултет у Нишу*

UDK 349.2
(изворни чланак)

Нови тренд у регулисању радних односа

I. Опште одредбе

Током вишедеценијског постојања и развоја једноапртијског социјалистичког самоуправног система са друштвеном својином у својој основи у другој Југославији је и законодавство о раду, или још шире регулатива о раду била под осетним константним утицајем тада доминирајућих претежно идеолошких опредељења и тежње за оригиналношћу по сваку цену. Шта више радном праву се, заједно са уставним, привредним итд., давала пионирска (авангардна) улога у стварању и учвршћивању, како се тада могло чути и прочитати, новог друштвеног поретка. Тај се циљ, између осталог, имао остваривати уз помоћ децентрализације, деетатизације, и све већег удаљавања од класичног правног система широко познатог признатог и практикованоаног нарочито у државама развијене тржишне привреде и међународној заједници (на универзалном, регионалном и билатералном плану).

Децентрализација је, у наведено време, примарно подразумевала редукцију нормативних и других овлашћења Федерације за рачун република доцније и покрајина, а деетатизација сужавање државне и проширивње подручја самоуправне регулативе. Кроз поменуте и још неке грне прва, које је време протицало, све више смо се садржински и категоријално-терминолошки удаљили од класичног дуго провереног и широко валоризованог права. У радноправној регулативи назначени правац кретања своје највеће домете вероватно достигао решењима садржаним у Закону о међусобним односима радника у удруженом раду из 1973. године и много хваљени, а још више кућени Законом о удруженом

раду из 1976. године, чије су одредбе о радним односима, као што је познато остале на снази све до 1989. године дакле, читавих тринаест година.

Из самог назива првопоменутог савезног и матичног Закона којима се регулишу радни односи, односно права и обавеза из радног односа, а за случај њиховог непоштовања и одговорности субјеката радног односа, изостављен је или анатемисан и сам појам "радни однос" или преименован у "међусобни однос радника у удруженом раду". Тада смо ми, им рзлог з веровње, били једин земља у чијем се законодавству однос између људи поводом обављања апрофесионалног несамосталног рада није звао "радним односом", у чијем законодавству се тај однос није сматрао двостраним, где радник оводом рада није био у односу са послодавцем, већ у међусобном односу са другим радницима у "удруженом раду". Тада смо ми, има разлога за веровање, били једина земља у чијем се законодавству однос између људи поводом обављања професионалног несамосталног рада није звао "радним односом", у чијем законодавству се тај однос није сматрао двостраним, где радник поводом рада није био у односу са послодавцем, већ у међусобном односу са другим радницима у "удруженом раду". Новина нема шта, али таква коју не само да нисмо успели ником продати него је ни на поклон нико није узео. Дакле, из законодавства је изостављен и појам "послодавац" за огромну већину запослених у друштвеном сектору, задржан и до крајности редуциран на малобројне раднике (око 2%) у маригинализованом сектору приватне својине у међувремену преименоване у "личну својину". Из закона су биле изостављене и категорије "предузеће" и "установа", као институције које апсорбују осетну већину запослених, односно преквалификоване су и преименоване у генерички појам "радна организација" и из њега изведене појмове на ниже "ОУР" и на више "СОУР". Истовремено су и бројни други широко познати, признати и неспорни институту класичног радног права, у националним и међународним оквирима као на пр.: "уговор о раду", "колективни уговор", "радно место", "руководећи радници", "службеник", "прековремени рад", "зарада" или "плата", "дисциплинска одговорност" и "дисциплинске казне", "технолошки вишак", "отпуштање радника", "отказ радног односа" и из њега изведени појмови: откзни рокови, поступак отказивања, "радни спор", "штрајк" итд. и томе сл. били су или а) изостављени из законодавств о раду, или б) преименовани, или ц) маригинализовани сужавањем домашаја и минимизирањем значаја.

Симплифицирано говорећи поменути есенцијални на науци и дугој профитабилној пракси засновани радноравни стандарди неретко су били квалификовни као реликт експлоататорског буржоаског законодавства о раду неприкладн социјалистичком радном праву заснованом на سموуправљању и друштвеној својини те му, истицало се, и нема места у том систему¹⁾ Под реченим околностима наша је

1. У вези са речима види на пр.: др Б. Пперић, Негаторска теорија о радним односима, Годишњак равног фкултета у Сарајеву за 1953., др А. Балтић - др М. Деспотовић; Основи радног рав, Београд, 1981, стр. 50-52; др. Д. аравина, Радни односи према Нацрту закона о удруженом раду, Правни живот, Београд, бр. 7/76 итд.

радноправна регулатива била и садржински и категоријално-терминолошки све мање компатибилна са оном у другим, нарочито развијеним, државама и међународним радним правом (универзалним, регионалним и билатералним, а разумевање и поверење између нас и света све теже и ређе. Назначени процес упорно се одвијао и уз чињеницу да је Југославија и у складу са својим Уставом ратификовала преко седамдесет конвенција и акцептирала двадесетак препорука Међународне организације рада (даље: МОР), пактове о људским правима Уједињених нација из 1966. године. Споразум о сарадњи између наше земље и Европске економске заједнице укључив и његов IV-ти део: "Сарадња у вези са радном снагом" (чл. 44-48)²⁾, као и више десетина двостраним међународних уговора са двадесетак држава о запошљавању и социјалном осигурању наших радника у иностранству³⁾. Поменути акти међународног радног права, будући ратификовани објављени, обавезивали су све и сваког укључујући и законодавца и садржински и категоријално-терминолошки, а дешавало се напред наведено. При свему томе готово редовно се, и у службеним и неслужбеним приликама, наглашавало да Југославија коректно извршава своје добровољно преузете међународне обавезе.⁴⁾

Можда треба још додати да су се почевши од 1963. године па надаље константно сужавала нормативна овлашћења Федерације, а ширила републичка и нарочито хипертрофирана самоуправна овлашћења путем у Уставу употребљених стандарда "основни закон" (1963), "основна права из радног односа" (1974) и "основе социјалног осигурања и радних односа" (1992). При том још, осим првопоменутог, употребљени стандарди нису били у Уставу дефинисани по садржини и домаћају те су редовно остајали спорни у радноправној науци и струци, у законодавној и судској пракси (каучук норме).⁵⁾ У упоредном радном праву, принципијелно посматрано, присуствујемо обрнутом процесу. Тамо су већ одавно, на националном, регионалном и универзалном међународном плану, континуирано на делу генерализација, интернационализација, хармонизација и унификација радног права, као достигнућа и пројектовани циљеви.⁶⁾ У том правцу МОР већ готово осамдесет година оре дубоку бразду, иза Другог светског

2. "Службени лист СФРЈ - Међународни уговори", бр. 2/1983.

3. Види Љ. Стојановић и В. Стошић: Збирка међународних уговора о социјалном осигурању, "Заштита рада", Београд, 1996.

4. Види на пр.: "Остваривање и заштита уствних прправ, слобод дужности и одговорности радних људи и грђана", Скупштина Југославије, Београд, 1982., стр. 270-307.

5. Детаљније о поменутом види др. Д. Паравина: Рсподел и рзграничење зконодвне надлежности између Федерације и република у области рдноправне регулативе, у зборнику "Федерација и федерализам", Градина, Ниш, 1987, стр. 302-315; Југословенски уставни систем и прав у вези с радним односима, у тематском броју Првног живот: "повратак привреде тржишту и влсништву", том II, Београд, 1990, стр. 619-629; Слободе и прва човека и грађанина у вези са рдним односим и ново уствно уређење Србије, темтски број архив "Ново уствно уређење Србије", Бгд., 1991., стр. 273-287.

рата одговарајућим документима то раде и Уједињене нације, четири деценије Европска унија итд. Заиста, изгледа да се једино хармонизацијом или још боље унификацијом радноправних режима могу обезбедити, с једне стране једнакост и равноправност грађана по основу радних односа, а с друге битно допринети уједначавању услова привређивања по истом основу на јединственом тржишту, као битној претпоставци за фер конкуренцију, на чему се и посебно инсистира у Европској унији.⁷⁾

II. Ка реафирмацији класичног радног права

Нови тренд у регулисању радних односа усмерен на реафирмацију класичног радног права, посматрано са позитивно-правног становишта, отпочео је усвајањем савезног Закона о основним правима из радног односа 1989. године. И ако усвојен с позивом на Устав СФРЈ из 1974. који је још увек био на снази и амандмане на исти Устав прихваћене 1988. године наведени Закон је више наговештавао нови тренд у регулисању радних односа него што је продужавао горе описано стање из периода једнопартијског социјализма, самоуправљања, доминације друштвене својине и договорне економије. Све се то скупа у страног стручној и научној литератури неретко називало "југословенски експеримент". Наиме, већ је у време усвајања поменутог закона, а под утицајем и глобалних светских кретања, у нашој свести било сазрело и од официјелних органа прихваћено опредељење о неопходности преласка на друштвени систем заснован на вишепартијском и својинском плурализму, као и на тржишним условима привређивања. Делимично је ово основно друштвено опредељење било инкорпорисано у амандмане из 1988. године. То је омогућило, али и захтевало отпочињање процеса стварања правног система примереног тржишним условима привређивања и у толико компатибилног праву других држава чији се системи заснивају на истим премисама, па и међународном регионалном и универзалном праву. У регулисању радних односа то је омогућило појаву новог тренда чврсто усмереног у правцу реафирмације класичног радног права.

Наведени Закон о основним правима из радног односа усвојен 1989. као и истоврсни републички закони припремљени и усвојени у складу с њим и доцније њихове бројне новеле, оред института "радни однос", већ су у значајној мери, на један или други начин, реафирмисали радноравне категорије: "послодавац", "уговор о раду", "колективни уговор", "радно место", "отказ радног односа" и "отказне рокове", наглашенију улогу директора и другог руководећег особља

6. У изложеном смислу види на пр. др. Р. Кйовскй: Деловно право, Љубљана 1978., стр. 19-23.

7. Види Gerard Lyon-Caen: Droit du travail, Dalloz, Paris, 1994, стр. 46 и др. (Droit de la concurrence et Droit du travail); Комисија европских заједница: Бела књига риреме ридружених земаља за интеграцију у унутрашње тржиште Уније, 1995., т. 3.8. и др.

код послодавца у сфери радних односа итд. Разумљиво, међутим, и у свести људи, и у нормама оменутих закона остало је још много тога из вишедеценијског претходног периода.

У међувремену су, као што је и шире познато, усвојени савезни (1992) и републички уставни (Србије 1990). и Црне Горе 1992.), а они претходни стављени ван снаге. Поред чврстог опрдељења за друштвени систем заснован на вишепартијском и својинском плурализму и тржишним условима привређивања у уставе су уграђена и начела за све гране права, а разграничена су и регулативна овлашћења између Федерације и република. У складу с тим припремљени су и усвојени бројни закони, а много их је још у поступку припреме.

Што се тиче радних односа, фигуративно говорећи, у току је други круг регулисања њиховог општег режима у постсамоуправном периоду. Шта више тај је посао поприлично напредовао. Средином прошле године усвојен је савезни Закон о основама радних односа, а крајем исте године и Закон о радним односима Србије. Пред усвајањем је и истоимени закон Црне Горе, а ради се и на обликовању комплементарног система колективних уговора (општих, гранских и код послодавца).

Наведеним савезним Законом, као најзначајнијим, највишим у правној хијерархији у матичним за ову област реализује се део овлашћења из чл. 77. ст. 1, т. 5. Устава Југославије према коме Федерација, између осталог, доноси и извршава савезне законе и из области "основа социјалног осигурања и радних односа".

Нови савезни Закон о основама радних односа из 1966. у поређењу са претходним из 1989. и према својим предлагачима садржи бројне измене и допуне, како суштинског карактера тако и термилошке природе. Њиме се, између осталог, настоји допринети раскиду са старим до сада важећим правним системом у коме су радни односи већим делом били препуштени самоуправној регулативи. Према истом извору Законом се, у складу са важећим Уставом, "суштински мења природа радног односа који се трансформише у уговорни однос између запосленог и послодавца" док је концепција закона, у целини и у дефинисању појединих радно-правних института, прилагођена процесу својинске трансформације и структурног прилагођавања привреди те на тај начин обезбеђује потпуније усклађивање права, обавеза и одговорности запослених с једне стране, и власничких интереса послодавца с друге на јединственом југословенском тржишту⁸⁾ Концепт закона заснива се и на утврђеним међународним стандардима из области радних односа које је наша земља прихватила ратификацијом великог броја аката међународног радног права уз егземпларно навођење неких од њих укључујући и међународни стандард "утврђивања права запослених и обавеза послодавца у случају престанка радног односа на иницијативу послодавца, а што иначе експерти МОП-а стављају у контекст сигурности запослења и квали-

8. Види Образложење уз Предлог закона о основама радних односа (април 1995, АС бр. 304/1), стр. 27-28.

фикују као отпуштање с посла, односно отказивање радног односа од послодавца⁹⁾

Назначеном концепцијом, према предлагачу, између осталог се обезбеђује и остваривање следећих циљева: на основама утврђеним наведеним Законом обезбеђују се иста права, обавезе и одговорности из радног односа за све запослене и за све послодавце у земљи; трансформација радног односа у уговорни однос што одговара условима рада у различитим својинским облицима и потребама јединственог привредног подручја и јединственог тржишта; обезбеђује се спровођење конвенција МОР-а, вероватно и других добровољно преузетих међународних обавеза; у складу са измењеном улогом директору се обезбеђују већа овлашћења у области радних односа; ефикасније одлучивање о правима и обавезама запослених; уређивање основа радних односа сагласно решењима из важећег Устава Југославије и других системских савезних закона¹⁰⁾

Из концепције Закона, намењених му циљева и у њему садржаних решења јасно је видљиво да он, у поређењу са својим претходником из 1989. заиста садржи бројне измене и допуне суштинске и термилошке природе; и да у толико доприноси раскиду са старим правим системом; продужава, јача и проширује те утолико нашу радноправну регулативу чини компатибилнијом са постојећом у упоредном радном праву, олакшава разумевање са светом и повећава степен правне сигурности истог у правни систем Југославије¹¹⁾ Речено, међутим, не подразумева и оцену по којој је напредак у тренду реафирмације класичног радног права извршен на најадекватнији начин, у складу са важећим Уставом и добровољно прихваћеним међународним стандардима укључујући и стандардну радноправну терминологију и до краја консеквентно. Напротив, део решења, како се чини, даје повода и за друкчије оцене.

Суштински посматрано институти: "радни однос", "уговор о раду" и "послодавац" могу се сматрати коректно реафирмисаним категоријама. Ипак, тврдња предлагача Закона да се радни однос између запосленог и послодавца трансформише у уговорни однос јесте само делимично основана. Наиме и у законодавствима демократских држава са најразвијенијим тржишним условима привређивања данас се права и обавезе из радног односа готово у целини регулишу општим правним актима државе укључујући ту и добровољно преузете међународне обавезе те је радни однос много више законски. Само понекад и у много мањој мери општа законска ситуација се може индивидуализовати појединачним уговором о раду и само утолико се овај однос може сматрати уговорним. Наравно, уговор о раду још је најчешће практиковани формално-правни основ за

9. Види Bureau international du Travail: Les normes internationales du travail, Geneve, 1985, стр. 96.

10. Изворник као у белешци 8, стр. 28.

11. Детаљније о реченом види др. Д. Паравина: Нови Закон о основама радних односа у Југославији - Есенцијална презентација и анализа, у тематском зборнику Правног живота: "Постојеће и будуће право", том III, Београд, 1996. стр. 619-637.

заснивање добровољног радног односа другде и код нас. Ранија решења и схватања у нашој земљи која су оспоравала двостраност радног односа и сводила га на однос између самих радника одувек су била супротна самој природи ствари (*regum natura*) и, као таква, неодржива. Утолико је оправдана реafirмација двостраности ових односа и указивање на међусобну условљеност права и обавеза запослених на једној, и послодавца на другој страни, односно на легитимне интересе и једних и других. Без таквог сазнања и сталног респектовања нема и не може бити тржишне привреде нигде, па ни у Југославији. Појам "послодавац" у нас је дуго био ограничен на малобројне раднике у незнатном приватном сектору. Овим Законом се, као и свуда у свету, његов домаћај и буквално проширује на све институције запослења (правна или физичка лица - послодавце). Слично је и са реafirмацијом "колективних уговора" који су после вишедеценијског потискивања на радноправну периферију сада довучени у само њено средиште као назначенији извор радног права комплементаран закону.

У погледу другог субјекта радног односа визави послодавцу чини се да и стварно и формално правно неосновано присуствујемо колебањима. Наиме, њега данас важеће право у нас помало аминимизирано назива "запослени" избегавајући да га именује радником или службеником. Такво понашање, између осталог, нема основа ни у добровољно ратификованим актима међународног радног права који доследно употребљавају наведене појмове. Ради илустрације реченог сада у Црној Гори имамо Закон о државним службеницима¹²⁾, у Србији Закон о радним односима у државним органима¹³⁾, док се појам радник исто онако као што је некад био неосновано глорификован данас избегава и тамо и овде.

Дуго је класични и широко признати стандард друштвене организације рада и радног права "радно место" у нас био замењем термилолошким сурогатима "послови" и "радни задаци". Ваља веровати да се такво стање дефинитивно превазилази.

Реafirмацијом свима добро познате "зарале", односно "плате" *ad acta* се ставља југословенски спецификум из претходног периода "лични доходак". Али, зато још увек чекају на реafirмацију радноправни стандарди "дисциплинска одговорност" неприкладно преименована у "одговорност за вршење радних дужности и обавеза", као да обавезе нису у исто време дужности и обратно и "дисциплинске казне" преименоване у "дисциплинске мере", а онда ипак блажа од њих "новчана казна", а далеко строжија "престанак радног односа" - дисциплинска мера што је у озбиљном сукобу са природом ствари и правном логиком. Тек ова друга би се нарочито морала квалификовати казном и то "отпуштања с посла" која се запређује учиниоцима теже повреде радне дисциплине и под законом прецизираним условима, док престанак радног односа следи и запосленима који никада нису повредили радну дисциплину.

12. "Службени лист РЦГ", бр. 45/91.

13. "Службени гласник РС", бр. 48/91.

И од "технолошког вишка", као радноправног стандарда и реалне друштвене категорије смо дуго зазирали. Чак је Уставом Југославије из 1974. године изричито било забрањено раскидање радног односа због "технолошких или других унапређења" (чл. 32., ст. 4.). Под реалним утицајем тржишних услова привређивања и од ове заблуде смо се морали растати и законом допустити могућност раскидања радног односа услед "престанка потребе за радом запослених" када се за то стекну прописани услови. И институт "отказа радног односа", као иманентан његовој добровољности и двостраности, уз оправдана ограничења и гаранције утврђене императивним правом, је с разлогом реафирмисан у нашем новом законодавству.

У наше ново радно право реинтегрисана је и "арбитража за радне спорове", али не да арбитражира што би било у складу са природом ствари, већ "ради посредовања и пружања помоћи у споразумном решавању спорног питања"¹⁴⁾, што је иначе, у упоредном радном праву, посао посредника, односно помирителца у решавању колективних радних спорова. Али, хтели би веровати да ће и код нас ствари доћи на своје место. Слично би се могло рећи и за стидљиву и несигурну реафирмацију института "радни спор". За разлику од "арбитраже" и "радног спора", "штрајк", од кога се дуго бежало је у наш радноправни систем ушао на "велика врата" и у потпуности уређен савезним законом¹⁵⁾, како је то и предвиђено чл. 57, ст. 1 важећег Устава Југославије.

На основу изложеног, најсумарније говорећи, могло би се констатовати да највећу и најзначајнију новину примерену основном друштвеном опредељењу за изградњу демократског друштвеног система путем вишепартијског и својинског плурализма и тржишних услова привређивања представља сигурно усмерење на реафирмацију класичног радног права. То са своје стране значи прихватање на науци заснованих и дугом праксом провераваних решења и уверења која обезбеђују колико год је могуће боље радне резултате.

III. Даљи рад

У првој наредној прилици требало би Уставом предвидети да Федерација у потпуности и на јединствен начин регулише област радних односа и социјалног осигурања. Дотле, користили или: а) могућност за јединствено регулисање радноправне области предвиђену у чл. 79. важећег Устава Југославије или б) флексибилно протумачити стандард "основе социјалног осигурања и радних односа" као што је то учињено при конципирању и усвајању Закона о основама пензијског и инвалидског осигурања¹⁶⁾ и степен јединства у регулисању радних односа

14. Из Закона о основама радних односа, "Сл. лист СРЈ", бр. 29/96, чл. 68, ст. 1.

15. Сл. лист СРЈ", бр. 29/96.

16. Види Образложење уз Предлог Закона о основама пензијског и инвалидског осигурања, Београд, новембра 1995.

подићи на знатно виши ниво. Тим путем идући обезбедићемо стварно једнакост грађана пред законом у овој егзистенцијалној сфери, допринети уједначавању услова привређивања на јединственом југословенском тржишту и придружити се, макар и са великим закашњењем, већ одавно присутном тренду у свету усмереном на генерализацију, интернационализацију, хармонизацију и, најзад, унификацију радног права.

У нашем новом законодавству о раду правнотехничка обрада, одговорност за примену на радноправној науци заснованих и у упоредном радном праву респектованих радноправних стандарда, као и конзистентност у терминологији морали би се подићи на виши ниво, а комоција у свему томе елиминисати. И само веће респектовање ратификованих аката међународног радног права у реченом смислу би било од велике користи. Ово с тога што из тих аката обавезују: и садржина, и терминологија и систематика.

*Доц. д-р юридических наук Павел Кубичек,
кандидат юридических наук,
Юридический факультет Университета
и.м. Коменского в Брайславе, Словацкая Республика*

UDK 332.12
(прегледни чланак)

Конкурс и трансформация экономики

В Словацкой Республике процесс трансформации и приватизации значительно продвинулся и через несколько месяцев закончится его основной этап. Только для уточнения надо отметить, что основой реализации процесса трансформации экономики прежней ЧСФР был конституционный закон № 100/90 Собрания законодательства, по которому равноправны отдельные виды и формы собственности, и по которому возможно приобрести имущество легальным путем без всяких ограничений. Таким образом была образована правовая основа свободы предпринимательства.

После почти семи лет работы над приватизацией в Словацкой Республике отмечается несколько этапов развития трансформации и приватизации, конкретно имея в виду т. н. массовую приватизацию.^{1/} На ранних этапах этого процесса преобладал спонтанный энтузиазм и позже скепсис из реализации этой идеи в той части населения, которая не участвовала в этом грандиозном проекте.

Наряду с продвижением приватизации как основы трансформации экономики, появляются проблемы, которых у нас в начале этого процесса не было, но пришлось их решать. Речь идет прежде всего о непреодолении предпринимательского риска и о последующем конкурсе фирмы. Например, с настоящее время во многих случаях приватизированным предприятиям не удалось преодолеть предпринимательский риск и вследствие того попали в конкурс. Причины различные, напр.:

- недостаток денежных средств - предприятие приватизировано, должно вложить инвестиции в развитие предпринимательской деятельности, и одновременно погашать долг Фонду национальной собственности СР,

- у приватизирующего правления недостаточный опыт в управлении конкретной фирмой,

- недостаточные возможности сбыта фирмы, которые тесно связаны с трансформацией экономики (напр. в области пищевой промышленности чрезмерное количество молокозаводов, боен и т.д.)

- проблемы в области рабочей силы, прежде всего адаптации к новым условиям - реквалификация, надежность в выполнении рабочих обязанностей, напр. в области услуг. Кроме того целый ряд предприятий несет на своих плечах бремя т. н. вторичной несостоятельности, возникшей именно в результате:

- распада "восточного" рынка

- распада бывшей ЧСФР

- конверсии производства в оборонном комплексе

- неоконченного процесса приватизации как целого и т.д.

Эти причины только намечают экономические проблемы, в которых обязателен закон о конкурсе и урегулировании, как неотъемлемая часть новой правовой системы.^{2/}

2. Закон о конкурсе и урегулировании

С исторической точки зрения правовой систем конкурса и урегулирования исходит из австрийской правовой системы от 1869 г., которая была изменен в 1914 г. После того в Чехословакии произошло изменение в 1931 г., которое стало исходным пунктом настоящей действующей правовой системы. Необходимо отметить, что в процессе образования закона № 328/1991 г. Собрания законодательства учитывался действующий правовой порядок западноевропейских стран, именно австрийский от 1983 г.

И в этой области права подтверждается, что нельзя безрассудно заимствовать зарубежный правовой порядок, не учитывая конкретные экономические условия и правовой порядок данной страны и применять его в Словацкой Республике. В бывшей ЧСФР, в период принятия данного закона, эта идея способствовала временному ограничению силы упомянутого закона. (С правовой точки зрения это произошло при посредстве новеллы закона № 328/1991 г. Собрания законодательства. Таким образом законодательно оправдались опасения насчет действия закона о конкурсе и урегулировании.

Дальнейшим институтом, отдалившим действие закона на хозяйственной практике был институт договоренности.^{3/}

Договоренность является обязательной промежуточной стадией между внесением предложения о начале конкурса и объявлением конкурса. Если должник, или же местный кредитор не внес предложение до 10 дней после вручения предложения об объявлении конкурса, суд открывает договоренность и без его внесения.

Органами договоренности являются:

- а) собрание кредиторов
- б) совет кредиторов

Эти органы сотрудничают с должником, или же с консультационной фирмой. Результатом их сотрудничества является проект оздоровления. Санный проект предусматривает постановления, которые учитываются в роде общей методики решения проблем. То есть, анализ прежней деятельности должника, причины, масштабы и последствия задолженности. На основании этого анализа принимаются меры по устранению причин банкротства и подготавливается повременный график хода урегулирования с кредиторами, учитываются возможности дальнейшего эффективного развития предприятия.

Если договоренность выполнила свое назначение, суд прекращает конкурс. В обратном случае суд продолжает конкурс, на передний план выступают органы конкурса, их взаимодействие с должником, судом, а также надзор суда над ходом конкурса.

Органами конкурса являются:

- управляющий имуществом должника (administrator of the bankrupt's estate)
- собрание кредиторов конкурса
- комитет кредиторов (creditor's committee)

С правовой точки зрения решительное значение имеет **объявление** конкурса на изъятие имущества должника, о котором решает суд постановлением тогда, когда выполнены условия для объявления конкурса.

Важнейшим результатом объявления конкурса является то, что **должник теряет право распоряжаться** своим имуществом, и его право переходит на управляющего имуществом должника. Одновременно здесь налицо целый ряд дальнейших последствий, которые должны прекратить сокращение имущества должника (bankrupt's estate). Имуществом должника является имущество, которое подчиняется конкурсу и его определение имеет принципиальное значение для дальнейшего хода конкурса.

В определении имущественного положения должника принимают участие должник (должник, имущество которого подчиняется конкурсу), так как он обязан предоставить список активов и пассивов, далее управляющий имуществом должника, составляющий **список имущества**, а также кредиторы, предоставляющие свой долг.

Составляя список имущества должника управляющий ознакомляется с содержанием имущества, чтобы мог квалифицированно заботиться об имуществе должника.

Положение управляющего и его деятельность в значительной мере модифицированы тем, что будет представлять основу имущества должника. Если же его основой будет действующее предприятие, то управляющий должен решить:

- будет ли завод дальше работать
- не будет ли работать, уволит ли работников
- рационализирует ли производство, напр. закрытием нерентабельных цехов.

Закон не определяет деятельность управляющего, но ее основным критерием в решениях, в отличие от хода договоренности, где происходит поиск возможностей для оздоровления предприятия, должна быть обеспечена охрана интересов кредиторов. Значит, что закон обязан соблюдать предприятие в таком состоянии, чтобы возможно было продать его наиболее выгодно (не исключается оздоровление его предпринимательской активности или повышение его рыночной стоимости). Хотя управляющий по закону не ограничен в решении о мероприятиях по управлению предприятием, явно целесообразным в решении принципиальных проблем (напр. прекращение производства убыточного предприятия) будут консультации, именно с судом, в необходимом случае с комитетом, или же с собранием кредиторов.

После истечения срока внесения долгов, суд отдаст распоряжение о **разбирательстве** (prieskumné pojednávanie), в котором должны участвовать должник, управляющий, а также кредиторы в своих интересах. В ходе разбирательства должник и кредиторы могут оспаривать действительность, размер и последовательность всех предлагаемых долгов.

Целью разбирательства является установление возможно ли предметный долг считать определенным или спорным (полномочное лицо оспаривает действительность, или же размер долга). Если долг определен, значит что он будет занесен в распределение покрываемых долгов. Отказ от долга со стороны должника зачисляется в список предложений, но особого значения не имеет.

Дальнейшим этапом конкурса является **продажа имущества должника**. В рамках конкурса возможно долги кредиторов покрывать только наличными. Значит, что управляющий имуществом должника продает отдельные части имущества должника и вырученные средства использует для удовлетворения кредиторов. Продажа имущества осуществляется путем:

1. продажи предметов в соответствии с постановлением об исполнении судебного решения или

2. продажи вне аукциона так, что управляющий имуществом должника заключает договор о купле-продаже предметов вне аукциона. Наверно на практике получается, что предметы имущества должника не будут проданы в соответствии с постановлениям об исполнении судебного решения, ни продажей вне аукциона. В таком случае безнадежные долги и предметы, которые не удалось продать, может управляющий после одобрения судом исключить из имущества должника.

Целью конкурса является покрытие долгов кредиторов. Поэтому если удастся покрыть их долги путем продажи части имущества должника, нельзя продолжать продажу. Оставшаяся часть имущества должника передается должнику. После продажи имущества должника управляющий составит итоговый отчет, который принимает суд в виде постановления. Когда постановление вступит в законную силу, суд выдаст **распределительное постановление**, на основании которого покрываются долги кредиторов. Последовательность покрытия долгов законом особенно определяет и кредиторы, долги которых с точки зрения последовательности не привилегированы и не обеспечены (напр. залоговым правом), не имеют на практике шанса для покрытия. (Поэтому в СР в настоящее время не

осуществляется столько конкурсов как предполагалось). Конкурс в конце концов равносителен закрытию фирмы и ее предпринимательской активности. Когда речь идет о большей фирме, которая обеспечивает работой сотни или тысячи людей, а также имеет особое значение в данном регионе, конкурс не является делом только собственника фирмы (физическое или юридическое лицо). Обыкновенно банки и кредиторы в соответствии с консультантами стараются подготовить и реализовать санационную программу, в интересах ее сохранения. В таком случае у кредиторов и банков есть больший шанс для покрытия их долгов, чем в рамках конкурса, целью которого является продажа имущества должника и распределение взысканных средств кредиторам. Этот способ представляет собой риск, именно в пределах трансформирующихся экономик.

Закон о конкурсе и урегулировании предлагает и другие возможности решения возникшей обстановки:

1. принудительное урегулирование
2. урегулирование

К п. 1/ Конкурс представляет слишком сложный способ урегулирования должника с кредиторами. И поэтому законодатель после разбирательства до издания распределительного постановления, предоставляет должнику возможность внести предложение о принудительном урегулировании. Термин "принудительное" подчеркивает факт, что конкурс уже происходит. В таком случае должник под непосредственной угрозой конкурса предоставляет кредиторам урегулирование. Преимуществом данного решения является то, что в рамках принудительного урегулирования должник может непосредственно предложить кредиторам часть своего имущества - без продажи имущества и распределения полученных средств отдельным кредиторам. Если кредиторы примут предложение должника, их долг погашается быстрее и более оперативно.

А наоборот, должник также более оперативно решает возникшее положение - путем урегулирования потеряется непогашенная часть долга кредиторов и у должника созданы предпосылки для дальнейшей предпринимательской активности.

К п. 2/ Согласно параграфу 46 п. 1 Закона о конкурсе и урегулировании, должник, у которого есть предпосылки для объявления конкурса, может предоставить соответствующим судебным органам предложение урегулирования. Суд принимает данное предложение лишь в случае, когда конкурс еще не объявлен. Наряду с урегулированием в соответствии с 46 и последующими параграфами о конкурсе и урегулировании, существует и т. н. **внесудебное урегулирование** в отличие от принудительного, которое определяет параграф 34 и последующие. Внесудебное урегулирование является также (необязательной) составной частью конкурса. Целью урегулирования является прежде всего то, что оно устраняет отрицательные стороны конкурса, напр.:

- недостаток времени (именно для предпринимателей беспрепятственное решение возникшей обстановки имеет принципиальное значение)
- необходимое покрытие расходов на конкурс кредиторами
- невыгода того, что солидное погашение долга третьей (последней) категории не учитывается.

Эти недостатки лишь трудно возмещаются таким преимуществом конкурса, которое предоставляет кредитору и в будущем приобрести доходы от реализации конфискованного имущества должника. Обыкновенно у него не останется большой имущества, а если ему удастся в будущем приобрести кое-какое имущество, он наверно постарается жить вне досягаемости своих кредиторов. Поэтому кредиторы внимательно рассматривают предложение должника об урегулировании, которое возможно реализовать сравнительно быстро и эффективно, хотя и не вполне.

3. Внесение изменений в Закон о конкурсе и урегулировании в Чешской Республике - взаимосвязь с приватизацией

Изменения в Законе о конкурсе и урегулировании No122 от 1993 г. Собрания законодательства в отличие от прежней регламентации в параграфе 14, абзац1, буква й, по которой прекращается процесс приватизации объявлением конкурса, настоящая регламентация исходит из взаимосвязи приватизации и конкурсов.

Особый режим применяется в конкурсе тогда, когда должником является государственное предприятие, какая-нибудь государственная организация, или же юридическое лицо, в предпринимательской деятельности которых участвует государство и данное лицо внесено в список одобренный правительством, а также внесен в Торговой вестник. Этот режим отличается участием Министерства по управлению национальной собственностью и приватизацией.

Суд разрешает защитный период сроком на 6 месяцев по предложению торговым объединением, образованным наряду с закрытием государственного предприятия без ликвидации в процессе перехода имущества должника в Фонд национальной собственности на основе одобренного проекта приватизации.

Новелла отмечает также взаимосвязь конкурса и чековой приватизации. Нельзя объявить конкурс на имущество должника, у которого по проекту приватизации было не менее чем 50% акций, внесенных в предложение чековой приватизации. Исключение из этого правила предоставляет только правительство. Время, в котором нельзя объявить конкурс, проходит с момента занесения должника в список акционерных обществ, которые будут приватизированы путем использования инвестиционных чеков, до истечения двух месяцев от передачи акций должника держателям инвестиционных чеков и инвестиционным фондам приватизации.

4. Заключение

Я обратил особое внимание на проблематику конкурса в связи с трансформацией экономики и приватизацией по многим причинам:

Во-первых: Существует группа субъектов, к которой **нельзя относить закон о конкурсе и урегулировании**, так как его применением прекратилось бы функционирование предприятий (учреждений), существование которых необходимо для

государства и гражданина, напр. попытка занести в конкурс некоторые медицинские учреждения, или же Фонда национальной собственности Словацкой Республики и овладеть им таким образом (назначение управляющего имуществом должника). Мы стали свидетелями того, что благодаря новелл закона о конкурсе и урегулировании, в компетенции конкурса не находится целый ряд субъектов, напр. государственные бюджетные организации, предприятия или учреждения финансируемые государством, села и юридические лица образованные по закону, напр. по закону О социальном страховании.^{4/} Кажется, что в этих случаях конкурс невозможно будет применять и в будущем.

Во-вторых: Были выделены **стратегически значительные предприятия**, которые нельзя приватизировать или ставить под конкурс. Интересно, что эти предприятия конкретно записаны в особом законе.^{5/} Эта группа предприятий, в отличие от предыдущей определенной в пункте 1, не постоянна - при посредстве новеллы закона можно зачислить в нее или исключить из нее определенные предприятия, что на практике уже осуществляется.

В-третьих: В связи с оздоровлением экономики и сохранением перспективных предприятий появилась идея издать **закон о ревитализации (оживлении) предприятий**, который в настоящее время существует в роде предложения правительства и ожидается его одобрение в Национальном совете СР. Взаимосвязь предложения закона о конкурсе и урегулировании определяет параграф 17 предлагаемого закона так, что после издания решения о ревитализации до окончания периода ревитализации или до издания решения о прекращении ревитализации, нельзя объявить конкурс на ревитализованное предприятие.

В-четвертых: На практике встречаются случаи, когда приватизирующий субъект, по разным причинам **не в состоянии оплатить приватизированное предприятие**, напр. дополнительно обнаруживается, что банк, рассмотрев проект приватизации и его реализации, отказывается от их финансирования. Или же целью приватизирующего лица является извлечение максимальной прибыли в краткое время, причем оно **не интересуется будущим предприятия** и не погашает долг за приватизированное имущество. В таких случаях Фонд национальной собственности отказывается от договора о купле-продаже и возникает сложная правовая и экономическая обстановка именно тогда, когда покупатель не собирается сдать добровольно имущество. Дальнейшей возможностью, применяемой в Чешской Республике, является предложение данного субъекта в конкурс. Это означает, что Фонд национальной собственности ЧР предлагает в конкурс покупателя приватизированного предприятия, пока не удастся применить более простое правовое решение.

Вышеприведенные факты свидетельствуют о том, что использование закона о конкурсе и урегулировании в условиях приватизации и трансформации экономики является живым процессом, который не обойдется без дискуссии о том, возможно ли применять его без исключений. С другой стороны необходимо отмечать, что закон о конкурсе и урегулировании регламентирует определяет:

- договоренность
- сам конкурс

- принудительное урегулирование
- урегулирование.

Кроме того в СР существует закон о охране стратегических предприятий (см. Литературу - 5), а также проект закона о ревитализации предприятий, предлагаемый правительством. В этой связи закономерно напрашивается вопрос, если опасаясь негативных последствий конкурсов, не произойдет ограничение закона о конкурсе и урегулировании, именно той его части, которая устраивает имущественное положение должника, оказавшегося в банкротстве. На государственной практике это представляет создание предпосылок для дальнейших инвестиций в нерентабельные предприятия.

Литература:

1. Закон № 92/1991 г. Собр. об условиях перевода имущества государства на другие лица в смысле дальнейших изменений и дополнений
2. Закон № 328/1991 г. Собр. о конкурсе и урегулировании в смысле дальнейших изменений и дополнений
3. Закон № 122/1993 г. Собр. законодательства, который изменяет и дополняет Закон № 328/1991 г. Собр. законодательства о конкурсе о урегулировании
4. Закон № 274/1994 г. Собр. законодательства о социальном страховании
5. Закон № 192/1995 г. Собр. законодательства об обеспечении интересов государства в процессе приватизации стратегических государственных предприятий и акционерных обществ

Успостављање стандарда правне заштите поверилаца

Да би се одговорило на питање шта треба урадити да би се успоставили стандарди правне заштите повериоца потребно је: кратко анализирати положај повериоца у постојећој законској регулативи и судској пракси; направити упоредни преглед заштите поверилаца у тржишним економијама; и одговорити на питање шта треба урадити у циљу успостављања правне заштите повериоца код нас.

1. Кратка анализа положаја повериоца у постојећој законској регулативи и судској пракси

Заштита права и интереса поверилаца у привреди која се већ дуже налази у веома неповољној ситуацији јесте проблем који захтева кратку анализу: а) положаја повериоца у судским поступцима, б) положаја повериоца у уговорним односима, ц) лоша и добра својства дозвољених средстава обезбеђења, д) законска ограничења уговарања средстава обезбеђења.

а) Положај повериоца у судским поступцима

Парнични и извршни поступак не познаје документарни поступак у коме би поверилац могао у веома кратком року да оствари своје потраживање. Извршни поступак је веома неефикасан јер омогућава дуготрајно одлагање извршења, штити друштвену својину, ограничава средства на којима се може спровести извршење.

б) Положај повериоца у уговорном односу

У заштити својих интереса повериоцу стоји на располагању могућност да уговори средства обезбеђења: уговорна казна, пенали, јемство, меница, банкарска гаранција, хипотеку, ручна залога односно класичне инструменте обезбеђења.

ц) Добра и лоша својства дозвољених средстава обезбеђења

Поверилац може уговорити казну и пенале за неблаговремено извршење уговора може уговорити јемство и меницу којим повећава број дужника, међутим то не значи да ће поверилац наплатити своје потраживање, јер у општој беспарици он своје потраживање не може да наплати из једноставног разлога што дужник, јемац, менични дужници немају новчаних средстава.

Према томе, сва ова средства обезбеђења потраживања зависе од новчане способности дужника.

Хипотека има одређене добре особине у заштити интереса повериоца јер се обезбеђење успоставља на непокретном добру, броду и ваздухоплову, што значи поверилац не зависи од новчаног потенцијала дужника. Хипотекарни поверилац стиче право намирења из хипотекарног добра пре осталих поверилаца и у стечајном поступку над дужником може тражити одвојено намирење остварењем разлучног права на заложеним добрима.

Лоша својства хипотеке су: што земљишне књиге нису успостављене на целој територији Југославије, земљишне књиге не прате стварно стање власништва, хипотекарни поверилац не може вршити продају заложеног добра него мора водити спор по хипотекарној тужби. Када у хипотекарном спору поверилац добије извршни наслов тек онда мора да тражи извршење продајом хипотекарног добра. Ти поступци веома дуго трају тако да у пракси банке до сада нису реализовале ни једну хипотеку (податак изнет на саветовању у Аранђеловцу на саветовању мај 1997).

Предност ручне залог је што је то реално средство обезбеђења што значи да поверилац не зависи од новчане способности дужника. У случају стечаја поверилац може тражити разлучно право на заложеним стварима.

Међутим проблем ручне залог је што се државина преноси на повериоца залогопримца чиме поверилац стиче обавезу да ствар чува без права употребе (може само уз дозволу дужника).

д) Законска ограничења средстава обезбеђења

Закон о облигационим односима забрањује уговарање *lex commisoría* код ручне залог односно стицања права својине на заложеним стварима. Због проблема државине код ручне залог повериоци покушавају да заштите своје интересе уговарајући бездржавинску залог у виду фидуцијарног преноса права својине. С обзиром на законску забрану стицања права својине на заложеним стварима, привредни судови у Србији нису давали судску заштиту овом инструменту док судови у Црној Гори давали заштиту свом инструменту што је учинило да на територији једне државе постоје два система средстава обезбеђења.

2. Заштита поверилаца у тржишним економијама

У западним земљама са тржишним економијама у судским поступцима поверилац је “господар спора” што значи да је у судским поступцима повериоцу дата потпуна заштита, али не на штету дужника.

У западним земљама нарочито у Немачкој разрађен је документарни поступак који покреће поверилац уз доставу робних докумената из којих произилази основ и висина потраживања. Суд прегледа документа и ако оцени да из њих произилази основ и висина потраживања одмах дозвољава извршење. Ако дужник приговори спор се наставља, међутим сада је дужник заинтересован за брзо окончање спора, јер је поверилац већ у извршењу наплатио своје потраживање.

Судски поступци су брзи и ефикасни, јер су судови и поступци уређени на други начин.

Извршни поступак не привилегује ни један облик својине (државна својина није привилегована) и дужник не може приговорима одлагати извршење ако је судска одлука правоснажна и извршна.

У тржишним економијама прихваћена су сва средства обезбеђења како класична средства тако и средства бездржавинске залогне.

Прво је француско право дозволило бездржавинско залагање трговачке радње, (fond de commerce) да би САД детаљно чл. 9313 Једнообразног трговачког законика из 1962 године регулисале бездржавинску залогну.

У западним земљама дозвољено је уговарање учешћа повериоца у управљању дужником. Нарочито детаљно је регулисано организовано учешће ималаца обвезница у доношењу одређених одлука издаваоца обвезница.

3. Шта треба урадити да се успоставе стандарди правне заштите поверилаца код нас

а) Извршити промене у законодавној регулативи

Закон о парничном поступку и Закон о извршном поступку донети су у време када је доминантан облик својине била друштвена својина. Уставом је призната равноправност свих облика својине због чега мора доћи до темељне промене судских поступака.

Одредбе Закона о парничном поступку које се односе на начин вршења доставе не одговарају тржишној економији и трговачким споровима, јер дужник може на разне начине да избегава пријем судских писмена, што може проузроковати одуговлачење спорова и онемогућавање повериоца да наплате своје потраживање.

Немогућност доставе је веома често јер правни субјекти мењају своја седишта те постају “непознати примаоци”.

Привредни субјекти су дужни да у смислу Закона о предузећима у року од 15 дана пријаве промене седишта, а уколико промену не пријаве они сnose штетне последице. Због тога у ЗПП-у треба предвидети да се достава свих судских писмена

врше на огласну таблу суда, ако дужник промени седиште, а промену не изврши у регистру привредних субјеката који се води у привредном суду.

Одредбама Закона о парничном поступку остављена је могућност дужницима да поред редовног правног лека, жалбе другостепеном суду, изјаве и четири ванредна правна лека и то: ревизију, захтев за заштиту законитости, захтев за ванредно преиспитивање правноснажне одлуке и понављање поступка.

Привредни - трговачки спорови захтевају брзо и ефикасно одлучивање од стране стручних специјализованих судова, јер поверилац тражи да на једноставан и брз начин оствари своје потраживање.

Због тога треба преиспитати потребност оволиког броја ванредних правних лекова у привредним споровима. Ово тим пре, што дужник може злоупотребљавати право на ванредни правни лек из разлога што изјављивање ванредног правног лека може бити разлог за одлагање извршења. Није познато да је било где у тржишним економијама у трговачким споровима дозвољен толики број ванредних правних лекова, који одлажу извршење.

Уколико ипак остану сви ти ванредни правни лекови онда треба таксативно навести врсте спорова у којима је дозвољена ревизија а не да висина спора буде мерило дозвољености ревизије (сада износ од 4.5000,00 динара), јер на тај начин ревизија постаје редовни правни лек.

У Закону о парничном поступку или Закону о извршном поступку потребно је регулисти као посебан поступак, документарни поступак по угледу на западне земље. У овом поступку потребно је таксативно набројати које документе поверилац мора предати суду на увид, одредити таксативно приговоре који могу одложити извршење, као и средства обезбеђења дужника за случај да се након извршења у поступку по приговору утврди да поверилац није био у праву.

Овај поступак веома олакшава положај повериоца, јер уколико и поверилац има одговарајућа документа, суд одмах спроводи извршење, што значи поверилац одмах наплаћује своје потраживање. Приговор дужника не утиче на извршење, него се по приговору спор наставља у коме дужник доказује да повериочево потраживање није било основано. С обзиром да је поверилац већ наплатио потраживање, дужник ће бити заинтересован за брзо и ефикасно одлучивање. У овом поступку треба предвидети јемство или друга средства обезбеђење дужника за случај да се у судском поступку утврди да поверилац није био у праву.

Извршити темељну измену Закона о извршном поступку тако да се овим поступком омогући повериоцу, који је "јачи у праву" јер поседује извршну одлуку да брзо и ефикасно наплати своје потраживање.

Лепезу могућих разлога за одлагање извршења свести на што мању меру. Отклонити могућност да се извршење може одложити због изјављених ванредних правних лекова, јер је уочено да се злоупотребљава право на ванредне правне лекове само да би се одложило извршење.

Уколико суд одложи извршење предвидети обавезно полагање јемства од стране дужника, као средство обезбеђења повериоца у извршном поступку.

У поступку извршења потребно је изједначити све облике својине јер су сви облици својине изједначени уставом. За сада су у Закону о извршном поступку привилеговане друштвена и државна својина (највише ограничења у извршењу).

Потребно је сузити ограничења на стварима и правима на којима се не може вршити извршење, јер се садашњим решењима фаворизују дужници на штету повериоца.

Донети савезни пропис којим ће се дозволити фидуцијарни пренос права својине са дужника на повериоца по угледу на једнообразни трговачки законик САД из 1962 године, што значи прихватити бездржавинску залогу. Овим прописом треба омогућити повериоцу да стекне власништво на заложеној ствари, с тим што државина остаје код дужника све до доспелости тужиоачевог потраживања. Уколико дужник не изврши своје обавезе поверилац стиче државину и право и обавезу да заложене ствари сам прода по берзанским или по процењеним ценама, лицитацијом, као и обавезу да уколико је продајом остварен већи износ од потраживања, да одмах разлику плати дужнику. Потребно је предвидети оштре санкције уколико поверилац не исплати благовремено дужнику остварену разлику.

У новом Закону о предузећима предвиђено је да се уговором о кредиту могу дати одређене функције управљања предузећем и повериоцу предузећа. У закону није изричито регулисано да се такво право може дати и имаоцима обвезница. Како ово није забрањено, то сматрам да се то може регулисати на тај начин што ће повериоци имаоци обвезница имати право учешћа у управљању дужником. Овде треба користити праксу земаља тржишне економије, које предвиђају скупштину ималаца обвезница од које дужник издавалац обвезница мора тражити мишљење приликом доношења одређених одлука.

Донети Закон о оснивању хипотекарне банке која ће преузети све послове у вези хипотеке по угледу на Закон о хипотекарној банци који је важио пре рата, да би се хипотека привела својој сврси.

б) Промене у понашању странака

Потребно је заштити уговорну дисциплину странака. Банке се различито понашају када су повериоци а различито онда када су дужници. Као повериоци банке покушавају да остваре своје право преко суда брзо и ефикасно. Међутим, као дужници банке одуговлаче спорове истицањем разних приговора. Примећено је да банке код банкарске гаранције “на први позив” истичу приговор из основног посла иако знају да се такви приговори овој врсти гаранције не могу истицати. Веома чест приговор код захтева за наплату по банкарској гаранцији “на први позив” је приговор да је дужник из основног посла платио дуг. Банке могу овај приговор да истакну само онда ако поседују писмени доказ да је плаћање извршено и да корисник гаранције злоупотребљава права из гаранције покушавајући да већ наплаћени износ поново наплати од гаранта. Међутим, не могу банке овај приговор да истакну уколико немају писмени доказ о плаћању, јер се онда иде на дуготрајно доказивање чињенице плаћања, кроз потпуни обрачун основног посла, што сигурно није сврха банкарске гаранције.

Уочени су покушаји банака да зауставе извршење гаранције путем привремене мере, што опет указује на дисциплину у понашању. Банкарска гаранција није апстрактна хартија од вредности, међутим, банкарска гаранција “на први позив” приближава се апстрактности хартије од вредности, а нашта указује и чињеница да је Законом о платном промету предвиђено да корисник гаранције може доставити гаранцију Заводу за обрачун и плаћање непосредно уз налог за пренос новчаних средстава са рачуна дужника на рачун повериоца без претходно вођеног спора и прибављања извршног наслова.

Према томе, да би се успоставили стандарди правне заштите повериоца, претходно мора доћи до веома озбиљне промене у законској регулативи, да би поверилац био стављен у равноправан положај са дужником. Са променом законске регулативе доћи ће до промене у раду судова јер у судским поступцима дужник неће бити заштићен на штету повериоца.

Сви законски прописи у односу на средства обезбеђења морају бити донети на савезном нивоу како се не би десило да на територији савезне државе постоје два система средстава обезбеђења потраживања (Црна Гора је донела закон о фидуцијарном преносу права својине).

(Рад примљен 06. 06. 1997.)

*Dr. Tsvetana Kamenova,
Director, Institute for Legal Studies
Bulgarian Academy of Sciences*

UDK 338.22+347.7(497.2)
(прегледни чланак)

Development of Bulgarian legislation for foreign investments

The problem of attracting foreign investments was not that important for Bulgaria during the years of state planned economy. After the adoption of Decree No 535 by the State Council in the 80-is, some hopes appeared that joint ventures with foreign capital can be established. But the expectation that after the creation of a legislative framework there would be a flow of foreign capital to the Bulgarian economy did not fulfill. The main reasons are not only the imperfect legislative framework, but a whole complex of economic and political factors.

One should not underestimate the shortcomings in the legislative framework concerning the foreign investments. The international experience has proved that if a country wants to count on a foreign investments it should first establish “an investment climate”. From legal point of view, such climate exists when a legislative framework is created, which guarantees enough the interests of the foreign investor. Of course, the basic guarantee for a foreign investor is the existence of political stability in a particular country. Only when there is established political stability the foreign investors can expect certain legal stability.

Having this in mind, it should not surprise us the fact, that the potential foreign investors patiently observe the development of the processes in our country: the creation of democratic institutions, adoption of new laws, but they are not in a hurry to invest in Bulgaria.

What stays behind the notion “investments”? The investments are made in the sphere of economy, as well as in the sphere of services. The definition of the spheres in which foreign persons can invest is usually accomplished by the laws for foreign investments. Most commonly, areas connected with the defense, communications, transportation and other which are regarded as extremely important by the accepting country are excluded for in-

vestment. An investment is any transfer of capital by a foreign investor for a fulfillment of a project either by a direct financing or by other forms of financial participation. Usually, the foreign investor imports capital, technology, know-how, and the country accepting the investments offers its work force, land, infrastructure, raw materials, and sometimes also financial capital. In this sense, the an investment treaty differs from any other commercial treaty due to the fact, that the parties do not exchange opposing prestations, but are engaged in mutual partnership on the ground of importing capital.

The purpose of this report is not to present particular contracts of foreign investments concluded by Bulgaria with high financial stakes, but to present the development of the domestic legislative framework after the democratic changes took place. The Constitution of the Republic of Bulgaria adopted by the Grand National Assembly on July 12th 1991, envisages in art. 19 the principle of a free economic initiative, as a basic principle of the Bulgarian economy. The Constitution declares that the investments and the economic activities of Bulgarian and foreign persons are protected by the law.

The Act on the foreign investments from June 14th 1991 was promulgated and came into force a month before the Constitution was adopted. For the first time in our legislature, the issue of foreign investments has a separate and special legal regulation, established by an Act passed by the Parliament, contrary to the existing legislative practice to regulate these issues with by-laws.

The Act on the foreign investments from 1991 gives the possibility foreign persons to invest in any economic activity, except for the cases prohibited by a law; to invest in all forms of enterprises, envisaged by the Bulgarian legislature for Bulgarian nationals. The Act offers the principle of national regime, which is applicable for the local persons, the right of a concession, stronger protection of real estate rights, contractual freedom for the labor and social service relations.

The Act, which regulates the legislative framework of the foreign investments, is one of the basic sources of Bulgarian private international law. The practice of its application established a broad circle of civil relations with international character.

The Act on the foreign investments did not exist even half a year. It was abolished by the new Act on foreign persons' economic activity and protection of foreign investments on 16th of January 1992. This Act underwent three changes: two in 1995 and one at the end of 1996. The words "foreign persons' economic activity" were dropped from the title and now it reads Act on encouragement and protection of foreign investments. It has 17 articles. In the process of its amendment some of the provisions were abolished, and others were added.

I think, that only one provision has left untouched. This is art. 14 regulating the labor and social service relations.

When estimating the gradually imposed amendments in the Act, it has to be concluded, that they reflect the views of the predominant majority in the Parliament. In this sense, the most ridiculous is the last amendment, passed at the end of 1996, when the Bulgarian Socialist Party had an absolute majority in the Parliament. It is will known, that after the January events and after the elections on 19th of April this year, the representatives of the

Unified Democratic Forces have today an absolute majority. This union is an anti communist force, which will undoubtedly undertake new amendments of the Act on encouragement and protection of foreign investments.

This report will analyze the Act as it is in force nowadays, Art. 1, under the name of "subject" points that regulates the conditions and the recorder whereby foreign investments are effected in Bulgaria by foreign investors.

For the purposes of the Act a foreign person should be:

- any legal person not registered in Bulgaria
- any partnership which is not a legal person and is registered abroad
- any natural person - foreign citizen with permanent residence abroad.

The last amendment of the end of 1996 deprived Bulgarian citizens having another citizenship from the possibility to chose the status either of a Bulgarian citizen or of a foreign citizen in order the regulation of the Act to be applied. Art. 3 proclaims the principle of national regime: according to this foreign citizens have equal rights with Bulgarians if otherwise provided by law. The possibility of opening branches of foreign legal persons, as well as commercial agencies is regulated by the law. The restrictions for potential foreign investors are also regulated in art. 5. This problem is one of the most discussed areas in connection with the desire of all states which are in transitional period and are restructuring their economies to attract foreign investors. Bulgarian legislation strictly forbids foreign persons to acquire ownership of land. This is forbidden also when a foreign person has registered a branch in Bulgarian or has registered himself as a sole proprietor. A company with foreign participation may not acquire ownership of agricultural land. When this concept of the law was elaborated the fear from the influence of foreign capitals invading Bulgarian agriculture was evident. It is well known that a foreign investor would not start any farming activities without guaranteeing his property on agricultural land.

The process of restitution of property on agricultural land to their former owners continues nearly seven years. There is no evidence that it will come to an end soon. During this period of time Bulgarian agriculture was totally ruined and Bulgaria turned from exporter of agricultural products into an importer. Agricultural products are imported from neighboring countries, as well as from Latin America and Australia. Lately, the idea for giving ownership of agricultural land to foreign investors is defended by different political circles. It is expected that the new majority in the Parliament will start making efforts in this direction. Nowadays, it is an open issue how the rule of the art. 22 of the Constitution can be overcome. According to it no foreign physical person or foreign legal entity shall acquire ownership over land, except for legal inheritance. Even in the cases when a foreign physical person or foreign legal entity has acquired ownership over land, it has to be transferred to a Bulgarian national. Having in mind that a future proposed amendment to the existing Constitution shall require a majority of three thirds of the votes of all members of the National Assembly in three ballots on three different days (art. 155). From this follows that it is rather problematic a new rule to replace the existing today art. 22.

The Constitution says that "under conditions defined by the law foreign physical persons and legal entities may acquire user rights, building rights and other property rights".

Art. 5 from the Act on encouragement and protection of foreign investments envisages only the possibility for foreign persons to acquire property on residence-buildings by the exercising the building right. As for ownership on buildings and restricted real estate rights - the law allows they to be owned. Unfortunately, these provisions do not satisfy foreign investors. Therefore, it is an usual practice to have many occasions when *fraudus in legem* is to be seen. It has to be mentioned that non of this cases was taken to the court. Although there is a rule of art. 5 of the Act, envisaging that transactions made in violation of this article are declared to be invalid. This is accomplished through prosecutors initiative or a claim by the interested parties.

Art. 5 envisages three cases when a foreign investor has to obtain a special license from the Council of Ministers or another State agency. These are the following: p

- production and trade of weapons, ammunition and accouterments;
- conducting banking and insurance, and participation in a bank or insurance companies;
- acquisition of immovable property in particular geographical areas designated by the Council of Ministers.

In the first adopted text of the Act in 1992, a provision was included, ruling that legally accomplished investments cannot be subject of later legislative restrictions. The amendment from 1996 changes this text saying that legally accomplished investments cannot be subject of later legislative restrictions only for a period of ten years.

Art. 9 defines the foreign investment “as any investment made by a foreign person” while the amendment from the 1996 corrects this definition in the following way: “ any investment not less than \$50 000”. At the same time the Act points out how this investment may be realized:

- shares and participation in commercial companies;
- property right and restricted property rights over immovable;
- ownership of an enterprise;
- deposit accounts and bank deposits;
- bonds, treasury bonds and other securities, issued by the State or by Bulgarian legal persons;
- credit for more than 5 years;
- intellectual property - objects of copy rights and neighboring rights, patentable inventions, utility models, trade marks, marks for services and industrial design;
- rights from confessional contracts;
- monetary and non-monetary participation in the capital of the commercial companies.

The notion “foreign investment” also includes the increase of the value of the already made investments envisaged in art. 9.

The Act differentiates direct investments from portfolio investments by including the category “other” investments and assigns to it credits for more than five years.

There is an established procedure for the registration of foreign investments. The direct foreign investments are registered at the Ministry of Finance, and the portfolio invest-

ments are registered at the Commission on securities and stock exchanges. Also, a special register exists and is kept by the city courts for all commercial companies with foreign participation and for all foreign physical persons. The Council of Ministers on the other side has established an unified register for foreign investments, which keeps all available information from the above mentioned sources.

One of the most important questions for a foreign investor is the possibility for repatriation of the acquired profits. This issue is regulated by art. 13. A foreign investor is entitled to buy currency from Bulgarian banks in order to transfer it abroad in five specific cases. An additional provision was added by the amendment from 1996 saying the repatriation is permitted only when a certificate is presented proving that the foreign investor has registered his investment and has paid all tax according to the Bulgarian law.

Another change accomplished with the last amendment of the Act on encouragement and protection of foreign investments concerns the non-monetary participation of foreign investors in the capital of the commercial companies. The law defines in art. 15 "a" as "non-monetary participation" imported in the country machinery, technical equipment, patents, utility models, industrial designs, trade marks, copyright and neighbouring rights, know-how and licenses equivalent to a value not less than \$100 000.

The fact that the non-monetary participation did not bring benefits, was pointed out as one of the major obstacles for foreign investors to develop effective production activities in the country. For example, the British company Rover referred to this obstacle as one of the basic reasons for its withdrawal from Bulgaria, after it has established a production infrastructure in the surroundings of the city of Varna.

This action by the British company urged the Bulgarian Parliament to include in the last amendment from 1996 a provision saying that all kinds of non-monetary participation in a commercial company with foreign participation, in the cases when these companies have registered a foreign investment in the country, are free from paying sale taxes, duties and tariffs.

Another very important issue for a foreign investor is the protection of his property. This is the reason why treaties for mutual protection of the investments are most often concluded. This is also the reason why the Bulgarian Act on encouragement and protection of foreign investments has very detailed rules on foreign investments' protection.

Property of foreign persons pursuant to the Act may expropriated only for exclusively important State purposes which cannot otherwise be fulfilled. The expropriation cannot be exercised on the ground of by-laws. The expropriation of the property and the compensation of the foreign person is carried out by an order of the Minister of Finance. The expropriated property and the property given as a compensation are evaluated according to their market price. The property given as a compensation has to be equal in value and to be near by the expropriated property. The expropriated property may be taken from the possession of its owner only when he was duly compensated. In case of compensation with real property the difference in the value is paid by the owner or by the State. If the foreign investor agrees the compensation can be monetary. The expropriation order is subject to an appeal pursuant to the Administrative Procedure Act before the Supreme Administrative Court

concerning the merits for expropriation, as well as the evaluation, compensation and the other parts of the order.

Having in mind that parallel with the development of the national legislation each country is interested also to conclude bilateral investment agreements then it is evident why the Act on encouragement and protection of foreign investments has a special rule "Priority of International treaties" According this rule if an international treaty has rules more favourable for the investor than the rules of the Act on encouragement and protection of foreign investments then the rules of the international treaty should apply.

* * *
* *

After having given the picture of the legislative developments between 1991 and 1997 I think I need explain also the subtitle of this report. The experience of almost all countries in the same situation as Bulgaria, trying to attract foreign investors proves that three basic prerequisites are necessary:

- clearly defined "rules of the game";
- overcoming the wide spread corruption;
- successfully fight against the crime;

Unfortunately, there are no clearly defined "rules of the game" in Bulgaria. The rules are subject to almost to daily changes. This drove away from Bulgaria two important investors only in 1996 - the British company "Rover" and the American corporation "Amoco".

The small foreign investors were in reality excluded from the possibility to invest in Bulgarian due to the requirement set by the Act that a foreign investment should start from \$50 000. The data spread by the Agency for privatization shows that out of 8000 foreign investments 6800 are performed by small joint ventures. That means, that the newly established requirement by the last amendment from 1996 deprived Bulgaria from these 6800 investors. It is true that many countries envisage such limiting provisions in their acts on foreign investments. For example, Turkey has a limit of \$100 000, South Korea has also the same limit. But the question is whether Bulgaria can allow itself to imposes such a limit for foreign investments when the country desperately needs the creation of new jobs and restructuring the whole economy. This is an open question. I would like only to mention, that the Charwoman of the Agency for privatization resigned on the day the amendment was passed as a sign of protest. The national representatives who voted against the amendment called the Act on encouragement and protection of foreign investments "the Act of discouragement for foreign investors".

Another negative effect of the existing Act is a provision saying that the grace period for tax exemption for foreign investments has been limited to 10 years after the investments have been registered.

It is logical to suggest that the Bulgarian immigrants who have acquired assets abroad would like to invest in their home country. The present Act deprives them from this possibility.

And the most important problem, which was mentioned at the beginning of the report, encompassed the lack of legal availability for foreign persons to invest in the agriculture.

Overcoming the wide spread corruption: It is well known, that corruption in Bulgaria exists in all levels of the state administration. The basic principle of the market economy is the free competition. A free competition does not exist in a place, full of corruption. One of the Bulgarian weekly journals "Kapital" made an observation in April that this year the Bulgarian economy is ruled by envelopes filled with money and distributed among the senior state civil servants as bribes. This is another reason for the foreign investors to leave the country. Especially, if these investors come from countries where giving a bribe is against the national culture and traditions.

Crime is the next basic factor which drives away the foreign investors. It is not a secret for anybody that the Mafia and the State have become unseparable from each other and the State does not poses the possibilities to fight against the constantly increasing crime.

With view to all these factors one could ask: Is then the Act on encouragement and protection of foreign investments necessary. Remembering that the Act on encouragement and protection of foreign investments is based on the national regime principle and also the fact that foreign persons would not come to a country if there are no favourable conditions for their business activities we cannot expect their invasion.

The amount of foreign investments for 1996 is \$262 000 000 according to the data released by the Agency for privatization. This amount is ridiculously small. The reason for such small interests towards Bulgarian is the lack of investment's climate and the shortcomings of the legal regulation.

During the past three months the caretaker government of Bulgaria undertook a series of actions in connection with concluding privatization transactions. This gives us hope to expect real changes which will lead to the improvement of the investment's climate in 1997.

*Зоран Чичак,
сйецијални савејник Беобанке а.д., Београд.*

UDK 339.738(4)
(прегледни чланак)

Основе монетарне политике Европске уније и нека искуства у припремама за увођење јединствене европске валуте

1. - Уводне напомене: шта значи монетарна заједница

За Европску унију, деведесете године донеле су нов квалитет, означен кроз два, на први поглед противречна, процеса. Са једне стране, пад Берлинског зида и распад бившег источног блока, отворили су интензиван процес ширења Уније на исток континента, са неизбежним повећавањем економских, културних и историјских разлика између њених чланица. Са друге стране, пројекат о јединственој валути објективно врши притисак на чланице Уније да разлике између себе смањују, припремајући се за улазак у тзв. “федералну Европу”, као нови квалитет у интеграцији.

У том смислу, одлука земаља чланица Европске уније да са почетком наредног века постојећу царинску и трговинску допуне и са монетарном заједницом, неизбежно ће обележити деведесете године на најстаријем познатом континенту. **Мастрихтски уговор**, којим је кодификован **еуро** као будућа јединствена европска валута, отворио је тако многе старе спорове: између богатих и сиромашних земаља Уније, између северних и јужних, индустријских и пољопривредних, између оних које се прибојавају очекиване немачке доминације у уједињеној Европи, и других, које ту доминацију прижељкују.

Сложени прорачун ризика и користи, које **еуро** са собом носи представља данас озбиљан проблем за већину западноевропских политичара, банкара и финан-

сијских магната, отварајући тако читав низ непријатних питања, од државног суверенитета до економске независности.

2. - Кратак преглед монетарних унија

Историја јединствених валута, за више од једне земље, већ више од једног века, повезана је са историјом монетарних унија, које су иначе биле и чешће, јер нису увек достизале фазу јединствених валута. Монетарне уније су, исто тако, имале тенденцију да се развијају упоредо са другим типовима унија између држава, као што су нпр. **царинске** или **политичке** уније. Оне захтевају један виши ниво сарадње између држава, који није вероватан ако се не ради о земљама које су повезане и једном широм жељом да раде заједно, жељом која може да се примени на више подручја, као што су новац, трговина, одбрана, спољна политика, итд.

Валуте су биле на изванредан начин више интернационалне пре услова националних држава, него што су оне то данас. У Средњем веку много различитих валута било је у паралелној употреби на истим подручјима, стварајући тако стање које се може описати *"или као здрава конкуренција или као конфузија за мозак"*.¹⁾ Постепено, моћ да се издаје новац (тзв. **емисиона власт**) почела је да се сматра као ознака политичке власти, и истовремено, као вредно економско оружје.

За дуго времена, **злато** је било јединствена монетарна основа за више валута, чак иако само није било јединствена валута. Свака домаћа валута била је конвертибилна у златну резерву, са којом је била повезана фиксним курсом. На тај начин су и националне валуте међусобно - преко злата - биле у фиксном паритету. Тако је - све док вредност валута на домаћим тржиштима у односу на злато није почела озбиљно да се мења, а то се догодило у XX веку - функционисала једна посебна врста монетарне уније позната као **међународни златни стандард**.²⁾

Први светски познати пример монетарне уније - који истовремено доказује две ствари: да се монетарна унија, ако је успешна, по правилу завршава јединственом валутом, као и да политичка унија, сама по себи, није довољна претпоставка и за монетарну унију - јесте **монетарна унија Сједињених Америчких Држава** - која је претходила стварању долара као јединствене валуте САД. Наиме, било је потребно око 140 година да САД достигну ниво монетарне уније који добро функционише унутар својих граница. Федерална влада усвојила је долар као националну валуту од 1785. године, али је пропустила да имплементира мере фискалне и економске политике које би од њега начиниле виталну и ефикасну валуту. Две **Банке Сједињених Држава** биле су основане да изнесу, мање или више, оно што је фун-

1. Нав. према: Christopher JOHNSON, *"In with the Euro, out with the pound"*, Penguin, London, 1996, p. 17.

2. То, међутим, није значило и гаранцију фиксних цена на тржиштима тих земаља: у време најшире примене међународног златног стандарда, пред крај XIX века, светске цене индустријске робе пале су за 19% између 1880. и 1896, да би потом порасле а 25% између 1897. и 1913. године.

кција централне банке, али је свака трајала око двадесет година, да би потом била напуштена.³⁾ Тек 1913. године основан је **Систем федералних резерви** централних банака, али је било потребно још двадесет година да се дође до одлуке да свака од дванаест банака у оквиру тог система не може да спроводи своју, независну монетарну политику - чак ни моћна **Банка федералних резерви Њујорка**. У већем делу XIX века, САД су представљале илустрацију доктрине слободног банкарства, и конкуренције валута у оптицају. Тако је 1905. Године број банака које су емитовале валуту достигао 5.600 - чак иако су све оне емитовале **доларе**, то су били папирни долари различитих степена вредности и поузданости.⁴⁾

Шкотска је представљала други пример у којем политичка унија дуго времена није водила до комплетне монетарне уније. Када је **Акт о унији** између Енглеске и Шкотске закључен,⁵⁾ курс између енглеске и шкотске фунте био је фиксиран на дванаест према један: 12 шкотских за једну енглеску фунту, и шкотски шилинг за један енглески пени. Покушаји да се фиксни курс одржи нису успевали, и долазило је до озбиљних трошкова у трансакцијама. Све до 1805. године две валуте нису се могле мењати по својој номиналној вредности, и пуна валутна унија није била успостављена. Чак и данас, шкотске комерцијалне банке још издају различите новчанице, које се у Шкотској користе уместо новчаница које издаје **Bank of England** за Британију у целини.⁶⁾

Немачка царинска унија (*Zollverein*) основана је 1834. године. Потребе трговине и финансија, изражене у правилу "једно тржиште - један новац" захтевале су успостављање фиксних курсева, као примарне фазе монетарне уније. Тако је хаотично мноштво валута између немачких државица постепено замењено сталним системом.⁷⁾ Тако је форма монетарне уније претходила формирању политичке уније, иако ни само уједињење Немачке (1871) није по себи гарантовало јединствену валуту - **немачка марка** уведена је тек 1875. године, након што је њено емитовање препуштено новооснованој **Рајхсбанци**. Међутим, још увек је тридесет пет комерцијалних банака емитовало свој новац, и тек су 1909. године новчанице Рајхсбанке постале једино законско средство плаћања.⁸⁾

3. 1791 - 1811. и 1816 - 1836.

4. Тек је криза банака у 1907-1908. коначно приморала Конгрес да оснује одговарајући систем Федералних резерви, који би био одговоран за емитовање новца, иако је контрола над банкама до данас остала подељена између Уније и држава.

5. 1707. године, век након уније две круне (1603).

6. Међутим, ове новчанице имају пуно покриће у британским фунтама - новчаницама **Bank of England**.

7. У 1853. години један **севернонемачки талир** имао је стални курс од 1.5 **аустријског флорина** и 1.75 **јужнонемачког гилдера**.

8. Међутим, управо велика немачка инфлација из раних двадесетих година показује да једна централна банка и јединствена валута не могу, саме по себи, гарантовати да ће национална валута остати стабилна. Велика руска инфлација, раних деведесетих година, показује да чак ни једна **независна** централна банка неће увек дати приоритет стабилним ценама.

Занимљива искуства у погледу монетарне интеграције донела је и унија између **СР Немачке** и бивше **источне Немачке**, 1990. године. Немачка савезна влада хтела је да уједињење направи неопозивим, јер се плашила да совјетско руководство може да се предомисли. Један очигледан начин да се две територије неповратно уједине било је сједињење две валуте, без одлагања, уместо дозвољавања периода транзиције у којем би се оне постепено стапале. Упркос чињеници да је слободни тржишни курс између западнонемачке и источнонемачке марке био отприлике четири према један, монетарна унија је спроведена по курсу један према један за текуће трансакције, и два према један за штедњу становништва.⁹⁾

Латинска монетарна унија (ЛМУ) води порекло из билатералног монетарног споразума између **Белгије** и **Француске**, у време белгијске независности од Холандије, 1830. године. **Швајцарска** је службено признала важење француског кованог новца 1848. године, како би побегла од хаоса кантоналних валута. **Италија** је учинила исто 1861. године, тако да је већ 1865. ЛМУ успостављен између ових влада као биметални систем. Франци ове четири земље, ковани у злату и сребру, проглашени су за међусобно једнаке, по вредности и тежини.¹⁰⁾ Постојали су, међутим, фиксни трошкови конверзије од 1,25%, када би једна од ових валута била конвертована у другу. **Бугарска** и **Грчка** придружиле су се ЛМУ 1867. године. Иако је показала низ предности, посебно за путнике и трговце, ЛМУ није могла да буде дугорочно компатибилна са **међународним златним стандардом**. Велика Британија, као тада водећа економска сила прикључила се систему златног стандарда 1821, а Немачка 1873. године, тако да су чланице ЛМУ прихватиле златни стандард 1878, а САД их у томе следиле годину дана касније. Тада је међусобни курс ових валута почео да се одређује по правилима самог златног стандарда, а не по раније договореним механизмима ЛМУ. Сребрни новац земаља чланица изгубио је својство законског средства плаћања изван националних граница 1885. Године, мада се Унија формално задржала све до 1927. године.

Друге монетарне уније, иако у локалним размерама, закључиване су имајући у виду образац ЛМУ. Тако су **Данска**, **Норвешка** и **Шведска** формирале **Скандинавску монетарну унију (СМУ)**, 1872. године. Она је ишла чак и даље од ЛМУ, увводећи идентичну **скандинавску круну**, као јединствени ковани новац за све три земље. По отцепљењу од Шведске, Норвешка је напустила Унију 1905. године, да би СМУ формално престала да постоји 1914. године.

Постоји исто тако много примера **биатералних монетарних унија**. Тако су 1921. године формиране **Англо-ирска** и **Белгијско-луксембуршка** монетарна унија. Прва је престала да функционише 1979. године, када је Ирска приступила **Европском монетарном систему**, док је друга преживела, иако је два пута била озбиљно угрожена: 1982. и поново 1993. године.¹¹⁾

9. Нав. према: JOHNSON, нав. дело, п. 26.

10. Упркос чињеници да је Италија задржала лиру, као номинални еквивалент франку који је био у оптицају у Француској, Швајцарској и Белгији.

3. - Стварање монетарног система Европске уније

Бретон-Вудс (1944), као систем светских монетарних односа, обезбедио је дуг период монетарне стабилности, иако прекидан великим и дисруптивним девалвацијама, какве су се догодиле са британском фунтом, 1949. и поново 1967. године. Ограничења у кретању капитала довела су до тога да се паритети лакше одржавају у условима националне монетарне аутономије, него шире, а поготово светске, монетарне уније. Бретон-Вудс је са једне стране био препрека успостављању ма каквог посебног, европског, система интервалутарних курсева, али је, са друге стране, дао Европској заједници неопходну монетарну стабилност, која јој је омогућила развој царинске уније у периоду 1958 - 1971. Није, дакле, случајност што је **Вернеров план** за формирање Европске монетарне уније први пут размотрен у ЕЗ 1972. године, годину дана пре него што је Бретон-Вудс дефинитивно напуштен.¹²⁾

Вернеровим планом основана је тзв. “европска монетарна змија”, систем фиксних интервалутарних курсева, са знатно ужим маргинама одступања од оних које су биле договорене у последње две године функционисања Бретон-Вудса.¹³⁾ Велика Британија је напустила “змију” исте, 1972. године, после само два месеца, у “очајном поодухвају да повраћу контролу над својим кампањама, курсевима и стајошама инфлације”.¹⁴⁾ Италија је напустила “змију” после мање од године дана, Француска ју је напустила два пута, а враћала се једном, тако да је до 1976. године “змија” редукована на тзв. **зону немачке марке** - СР Немачку, Бенелукс и Данску.

На рушевинама Вернеровог плана, 1978. године, политичком одлуком француског председника **Валери Жискара Дестена** и немачког канцелара **Хелмута Шмита**, створен је **Европски монетарни систем (ЕМС)**. Суштина ЕМС био је тзв. **курсни механизам (ЕРМ)**,¹⁵⁾ систем фиксних, али прилагодљивих паритета, сличан ономе из Бретон-Вудса. Велика Британија је приступила ЕМС (али не и курсном механизму) у марту 1979. године,¹⁶⁾ Шпанија у јуну исте године, Португалија у априлу 1992, а Аустрија у јануару 1995. године.

За време раног периода функционисања курсног механизма, интервалутарни курсеви су се прилагођавали сваких годину-две дана, при чему је већина других валута девалвирала у односу на **западнoнемачку марку**. После 1983. године забеле-

11. Овакве уније, у којима је један партнер знатно мањи од другог, не дају довољно чињеница за закључивање о ширим монетарним заједницама. Оне могу да пруже неке елементе за закључак како за монетарну унију није неопходно претходно стварање политичке заједнице, али такође сведоче да су политички самосталне чланице монетарних унија слободне да их напусте.
12. В. шире: Robert SALOMON, *The International Monetary System 1945-1981*, New York, Harper and Row, 1982.
13. 2,25 у односу на 4,5 процента одступања.
14. Нав. према: JOHNSON, нав. дело, п. 32.
15. ERM - *Exchange Rate Mechanism* (енг.) - **курсни механизам**.
16. В. Британија се коначно прикључила свим елементима ЕМС у октобру 1990. године.

жена су само два генерална прилагођавања, 1986. и 1987. године, да би после пет година стабилности без преседана - након 1987. године - **курсни механизам** био скоро пропао, 1992. и затим поново 1993. године, да би ипак преживео у нешто еластичнијој форми.

Курсни механизам у оквиру ЕМС помогао је у обарању инфлације на подручју Европске заједнице, са њеног врха у раним осамдесетим годинама, проузрокованог наглим поскупљењима нафте. Девалвације су амортизовале само око половине разлика у стопама инфлације међу земљама чланицама, и владе су биле принуђене да користе друге мере економске политике да обрају инфлацију и контролишу девалвацију. До краја осамдесетих година, међусобна стабилност валута у оквиру курсног механизма представљала је сасвим довољан основ за пројектовање пуне **Европске монетарне уније (ЕМУ)**, која је инаугурисана 1989. године, у тзв. **Делоровом извештају**,¹⁷⁾ и 1991. била кодификована у **Мастрихтском споразуму**.

Центар пажње, у који се идеја о монетарној унији преселила у касним осамдесетим годинама, заснива се на претпоставци да аутентично јединствено тржиште не би могло дефинитивно да се успостави, све док државе чланице буду спроводиле посебне монетарне, па чак и - шире посматрано - посебне економске политике. Формула интеграције, како ју је дефинисао **Делоров извештај**, заснивала се на следећим елементима:

(1) јединственој монетарној политици и валути, са **Европском централном банком**, као органом који би имао овлашћења централне банке;

(2) координација економских политика земаља чланица, али без централне институције;

(3) фискална политика која остаје у надлежности земаља чланица, али ограничена имајући у виду јединствену монетарну политику.¹⁸⁾

Тако је прва од три фазе ЕМУ које је пројектовао **Делоров извештај**, почела већ 1. јула 1990. године. Циљ ове фазе био је да се све чланице Европске заједнице придруже курсном механизму: Шпанија се прикључила у јуну 1989, Велика Британија у октобру 1990, а Португалија у априлу 1992. године. Истовремено, оне чланице курсног механизма које су до тада уживале ширу маргину - од +/- 6% у односу на фиксне курсеве - морале су да се прилагоде на ужу маргину од +/- 2,25%.¹⁹⁾

17. Различити извештаји и дискусије довели су Европски савет да крајем 1989. прихвати препоруке комитета представника централних банака и економских експерата, које је предводио председник Европске комисије, **Жак Делор**, и отпочне - у три фазе - са процесом стварања пуне монетарне уније. За интегрални текст овог документа, в. Committee for the Study of Economic and Monetary Union (1989), **Report on Economic and Monetary Union and Collection of Papers submitted to the Committee for the Study of Economic and Monetary Union**, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities (Delors Report).

18. В. шире: Michael CALINGAERT, **European Integration Revisited**, Westview Press, Oxford, 1996.

19. Италија је нпр. то учинила у јануару 1990, остављајући Португалију, Шпанију и Велику Британију са старим, ширим, маргинама.

Све то представљало је увод у фазу II, која је почела 1. јануара 1994. године, и после које ће оне државе које испуне **критеријуме конвергенције** које је поставио **Мастрихтски уговор**, ући у фазу III, односно фазу пуне монетарне интеграције.²⁰⁾

Прва већа криза система курсног механизма наступила је у септембру 1992, када су га Италија и Велика Британија напустиле, а Ирска, Португалија и Шпанија, иако остајући у систему, девалвирале своје валуте. Друга озбиљна криза наступила је у августу 1993, када су француски франак, као и један број других валута, претрпеле озбиљну депрецијацију. Тада су државе чланице курсног механизма одлучиле да прошире своје маргине одступања од фиксног курса на 15%, што је олакшало узајамна прилагођавања курса, и отклонило могућности за спекулације на финансијским тржиштима, све док би се валуте, које би биле њихов предмет, налазиле далеко од граница маргине вредности.²¹⁾

4. - Оквири и услови монетарне уније: критеријуми конвергенције

Како се програм јединственог тржишта убрзавао, повећана пажња била је усмерена на концепт, као и разне варијанте, ЕМУ. Формални споразум постигнут је на међувладиној конференцији, која је договорила и процедуре успостављања Уније. Резултати те конференције данас представљају већи део **Уговора о европској унији (Мастрихтски уговор)**, којим је потврђена фаза II (већ отпочела 1990. године), и утврђен календар даљих фаза монетарне унификације.

Предвиђено је да процес уђе у своју кулминацију у трећој фази, када ће бити успостављена Европска централна банка, а јединствена валута бити пуштена у оптицај. Да би могла да учествује у ЕМУ, држава чланица ЕУ мора да испуни специфичне **критеријуме конвергенције**, које поставља Мастрихтски уговор. То су:

(1) **Ценовна стабилност**, односно да просечна стопа инфлације не прелази за више од 1,5 процента просечни ниво инфлације за три најуспешније земље чланице.

(2) **Низак буџетски дефицит**, односно уздржавање влада земаља чланица од финансирања јавних трошкова из буџета (при чему буџетски дефицит не сме да пређе 3% од бруто друштвеног производа, или да јавни дуг пређе ниво од 60% од БДП).

(3) **Нормална валутна флукуација**, односно да је национална валута у последње две године пре ступања на снагу ЕМУ остајала у оквирима маргина курсног механизма, и није девалвирала у односу на валуте других земаља чланица.

---

20. У овој фази успостављен је и **Европски монетарни институт**, са задатком да изврши техничке припреме за улазак у фазу III, односно да послужи као претеча будуће **Европске централне банке**.

21. Чак и тада, **шпанска пезета** и **португалски ескудо** морали су да девалвирају, и то чим су искористили око половине тзв. шире маргине која им је стајала на располагању.

(4) **Чврстоћа конвергенције**, односно да просечне дугорочне каматне стопе у току последње године пре ступања на снагу ЕМУ, не прелазе за више од 2% просечне каматне стопе у три државе чланице које имају најниже каматне стопе.

Фаза III отпочеће, алтернативно, по испуњењу једног од следећа два услова:

- ако квалификована већина²²⁾ земаља чланица одлучи да је већина држава испунила неопходне критеријуме, у ком случају ће иста већина одредити и датум ступања монетарне уније на снагу;

- ако квалификована већина одлучи које ће државе чланице моћи да се придруже Унији, која у сваком случају мора почети да функционише у 1999. години.

Проблеми у досадашњем праћењу испуњавања критеријума конвергенције лоцирани су претежно у сферама **буџетског дефицита и владиног (јавног) дуга**, док критеријуми који се односе на инфлацију, камате и курсеве нису представљали озбиљнији проблем за већину земаља чланица. Практично, до краја 1993. године, само **Луксембург** је испунио све критеријуме за приступање монетарној унији, које је предвидео **Мастрихтски уговор**, да би му се у 1994. години придружила још једино **Немачка**. Према анализама немачког министарства финансија, које нису укључиле и критеријум курсних разлика, у првој половини 1995. године четири земље чланице нису испуњавале ниједан од критеријума (Грчка, Италија, Португалија и Шпанија),²³⁾ док је у свом Годишњем извештају за 1995. годину **Европски монетарни институт** прецизирао једино Немачку, Ирску и Луксембург, као државе које су испуниле критеријум буџетског дефицита.²⁴⁾

На другом крају скале успешних, однос између јавног дуга и унутрашњег бруто производа у Белгији, Грчкој и Италији, превазилази 120 процената (дакле, више него двоструко у односу на предвиђену границу), те је сасвим очигледно да су и владе земаља чланица, а и њихова изборна тела, сасвим свесни да су политички и социјални трошкови, неопходни за спровођење рестриктивне фискалне политике, неопходне за смањивање буџетског дефицита и јавног дуга, изузетно високи.

У том смислу, постоји јасна процена европских аналитичара - владе земаља чланица ЕУ, готово све, имаће врло велике тешкоће (ако уопште буду спремне) да пројектују и издрже дефлационе програме у једном дужем временском периоду.²⁵⁾ Тако се, рецимо, процењује да би Белгија морала да има буџетски суфицит

22. Примењује се тзв. **пандерисани систем гласања** у којем се укупна маса гласова дели између држава чланица сразмерно броју становника, иако сразмерно већи број гласова додељује мањим чланицама. За доношење ове одлуке тражи се потврдно гласање отприлике 70% од укупне масе гласова.

23. Нав. према: **"London and Bonn still sceptical about 1997 deadline"**, *European Report*, No. 2018, February 22, 1995, pp. 11/5-7.

24. Од других земаља чланица, само две су задржале буџетски дефицит (у 1994. години) у оквирима између 3 и 5 процената БДП, док је у преосталих седам он превазилазио границу од 5 процената.

25. В. нпр. CALINGAERT, нав. дело, п. 127.

од 6% (скоро двоструко од садашњег нивоа) у петнаест наредних година, да би однос јавног дуга и БДП довела до жељеног нивоа од 60%.²⁶⁾

Које би земље, онда, биле у стању да испуне критеријуме конвергенције и, према томе, учествују у пројекту Европске монетарне уније? Узима се као извесно да ЕМУ не би могла да опстане без учешћа Немачке и Француске, те да би се Аустрија, као и све три земље **Бенелукса**, као економски сателити франко-немачке алијансе, придружиле истовремено. Међутим, иако су Аустрија, Француска и Холандија на дохват критеријума конвергенције, Белгија није, и то ствара озбиљну дилему. На једној страни, узајамне везе између земаља Бенелукса, дуга билатерална монетарна унија Белгије и Луксембурга, као и тесна веза између белгијског франка и немачке марке - да овом приликом не узмемо у обзир симболизам **Брисела** као "европске престонице" - чине врло мало вероватном могућност да се Белгија не нађе међу земљама оснивачима ЕМУ. На другој страни, мало је извесно да би ова земља могла да испуни критеријум јавног дуга пре почетка следећег века. Једна од постојећих - иако јавно неизречених - могућности, јесте претпоставка да би се могао пронаћи начин да се Белгији омогући прикључивање ЕМУ, док би се истовремено друге земље које не би испуниле критеријуме, оставиле изван Уније.²⁷⁾

Када се ради о земљама **јужног крила Европске уније**, за сада има мало изгледа да би се оне могле прикључити ЕМУ од њеног оснивања. Ово је посебно озбиљно питање за Италију и Шпанију. Оне, иако признају да не испуњавају критеријуме конвергенције, показују озбиљну забринутост за перспективу у којој би остале изван Уније. Тај проблем је једним делом и психолошки - и **Италија**, као један од оснивача Европске уније, и члан Г-7 групе најразвијенијих индустријских земаља света, као и **Шпанија**, која је међу пет највећих земаља ЕУ, претендују да буду међу лидерима ове организације. Обе би, сасвим је извесно, биле дубоко погођене статусом који би се могао назвати другоразредним. Из тог разлога, може се сасвим реално очекивати настојање ових земаља да - знајући да немају никаквих реалних могућности да испуне критеријуме из Мастрихта - покушају да политичким притиском отежају, односно одложе, закључивање саме Уније.

Ово, технички посматрано, није немогућ циљ, ако се има у виду да обе ове земље располажу сасвим довољном "**блокирајућом мањином**" у Савету ЕУ, институцији која ће бити надлежна да формално идентификује земље које испуњавају критеријуме конвергенције.²⁸⁾ Међутим, изгледа највероватније да ће тактика ових држава бити усмерена на такво тумачење одредаба **Мастрихтског уговора**,

---

26. Нав. према: "**ЕМУ странн бегинс то схоп**", *Финанциал Тимес*, Јануарј 17, 1995.

27. У суштини, белгијски аргумент своди се на чињеницу да је тржиште, у току врло дугог периода, потврдило белгијски франак као једну од најстабилнијих валута. Белгија је једна од држава са најнижим каматама у Европи, и та земља одржава константни буџетски суфицит. Из ових чињеница, према мишљењима белгијских монетарних експерата, произилази да би се Белгија морала наћи међу оснивачима ЕМУ, иако остале критеријуме, како су прописани **Мастрихтским уговором**, не испуњава.

по којем би оне биле квалификоване за учешће у ЕМУ, посебно када се ради о тзв. **“кретању у правцу испуњавања критеријума”**.²⁹⁾ Наиме, **Мастрихтски уговор** садржи одређену флексибилност када се ради о утврђивању да ли су критеријуми који се тичу буџетског дефицита и јавног дуга испуњени. Тако се критеријум јавног дуга може сматрати испуњеним, и ако се дуг **“смањује и приближава референтној вредности задовољавајућом брзином”**, док се критеријум дефицита може сматрати испуњеним и у случају када се дефицит **“смањује суштински и стално, и достигао је ниво који је близу референтне вредности”**.³⁰⁾

5. - Перспективе Европске монетарне уније: ризици и предности

Земље чланице ЕУ суочене су, дакле, са сасвим очигледним и врло прецизним сетом ризика, али исто тако и предности, које би монетарна унија са собом донела.

Када се ради о **ризицима**, у стручним дебатама се најчешће помиње опасност од озбиљних унутрашњих потреса унутар саме Европске уније. Увођење једног, ужег круга земаља које би имале привилегију да се прикључе ЕМУ од самог њеног оснивања, објективно би довело до инаугурације политике “дуплог колосека” унутар ЕУ, у којој би се профилисали **богати центар** (Немачка, Француска, Аустрија, Бенелукс) и **сиромашна периферија**, која махом обухвата земље јужне Европе (Италија, Шпанија, Грчка). У овој подели, већ на први поглед пада у очи недефинисан положај **Велике Британије**, чија економија донекле испуњава критеријуме конвергенције, али чија политичка елита, финансијски кругови и јавно мишљење, показују озбиљне резерве према ЕМУ. Ситуација Велике Британије донекле је компликована и чврстом одлуком Ирске - са којом се налази у врло тесним трговинским односима - да безрезервно приступи ЕМУ. Очекује се, према томе, да би увођење ЕМУ знатно убрзало већ ионако присутан процес диференцијације на богате и сиромашне чланове ЕУ, повећавајући разлике међу њима.³¹⁾

28. Италија и Шпанија би, на пример, могле да онемогуће учешће Белгије у ЕМУ, или да услове закључивање ЕМУ са решавањем других, тренутно нерешених, питања европске интеграције.

29. Као алтернативна тактика, са мање изгледа на успех, у неким анализама се јавља и захтев за тзв. **“политичком проценом ситуације”**, односно покушај да се друге чланице ЕУ убеде да политички разлози за учешће ових земаља у ЕУ претежу над чињеницом да оне не испуњавају критеријуме конвергенције.

30. Нав. према: Душко ЛОПАНДИЋ, Милутин ЈАЊЕВИЋ, **Уговор о Европској унији од Рима до Мастрихта**, Београд, Међународна политика, Правни факултет, Факултет политичких наука, Институт економских наука и Европски покрет у Србији, 1995, стр. 92 - 100.

31. Разлике су већ сада врло велике. У 1995. години БДП по глави становника, ако се за индекс узме 100, био је рангиран од 168 у Луксембургу (којег су следиле Немачка, Данска, Аустрија, Француска, Шведска, Белгија и Холандија) до 46 у Грчкој и Португалији (које су, на дну листе, следиле Ирска и Шпанија). Нав. према: European Commission, **Eurostat news release**, No. 60/94, December 13, 1994.

Међутим, ова подела имала би и своју географску, односно геополитичку димензију, делећи ЕУ на северне и јужне чланице. Ова линија поделе делимично се поклапа са претходном, али врло условно: ни Француска ни Шпанија, на пример, не би се ни по ком критеријуму могле убројити у сиромашне чланице ЕУ, а географска линија поделе Север - Југ *de facto* дели и саму Француску, мада она ипак претежно спада у категорију јужних чланица ЕУ, због своје локације на Средоземљу као и великог дела административне и политичке филозофије коју усваја. Међутим, ова подела Север - Југ много је значајнија када се ради о стратегији односа према суседима ЕУ. Северне земље чланице су много заинтересованије за промовисање ужих односа - евентуално чак и за пријем у чланство - са земљама Средње и Источне Европе, због међусобне блискости, економских и културних веза.³²⁾ Са друге стране, јужне земље - чланице показују значајно мање ентузијазма у погледу ширења Уније, не само зато што имају мање економских и политичких интереса на подручју на коме се очекује проширење ЕУ, већ и зато што, будући да уживају знатне користи од чланства у ЕУ, реално страхују да би, у новој прерасподели, изгубиле део тих привилегија.

Коначно, монетарна унија потенцира и разлике између малих и великих чланица ЕУ. Прве јасно показују жељу да задрже оно што сматрају “адекватним учешћем” у процесу одлучивања, односно да ограниче могућности већих партнера да у целини одређују стратегију и политику Уније.³³⁾ Иако је ова брига била знатно присутнија у раним фазама ЕЗ, када су се мање државе плашиле да ће оне веће формирати неку врсту “директоријума” у Заједници, она је на известан начин остала присутна све до данас. Са друге стране, велике државе желе да ограниче оно што оне сматрају “диспропорцијом” у представљању (без обзира да ли се учешће пондерише преко броја становника или економске снаге), односно тзв. “блокирајућом снагом” мањих чланица - што је ситуација која ће бити посебно актуелна у случајевима евентуалних проширења ЕУ.

Значајан ризик који се узима у обзир у анализама евентуалних импликација ЕМУ јесте и опасност од **губитка суверенитета** земаља чланица, за рачун неке хипотетичне “**федералне Европе**”, концепта који се често, чак и у експертским круговима, узима као “оквир” за ширење немачког утицаја на Континенту. Корен овог страха лежи у чињеници да је монетарна власт једна од битних компоненти

---

32. У том смислу је немачка позиција недвосмислена: она стално врши притисак у правцу интеграције бивших совјетских сателита у амбијент ЕУ, која би водила, евентуално, и ка њиховом пријему у чланство ЕУ. На исти начин су скандинавске земље - чланице ЕУ - Шведска, Финска и Данска - преузеле, *via façilli*, спонзорство над позицијом балтичких република, бивших совјетских федералних јединица, у ЕУ.

33. Досадашња пракса у пондерисању гласања јасно показује да су мање чланице “претерано заступљене” у Европском парламенту, ако се посматра број посланика *per capita*. Тако Луксембург има једног европског посланика на 66 хиљада становника, док пет највећих чланица бирају посланика на цца 600 хиљада становника (а Немачка чак на 800 хиљада). Ову рачуницу извео је **Институт за европске студије на Слободном универзитету у Бриселу**, а објављене су 10. децембра 1994. године.

државног суверенитета у целини, и да се трансфер битних, а поготово свих, прерогатива монетарне власти на неки наднационални ентитет тешко може замислити без угрожавања оног концепта суверенитета на који су савремене државе навикле. **Европска централна банка**, као заједничка емисиона установа земаља чланица ЕМУ имала би, по **Мастрихтском уговору**, прецизна овлашћења у погледу монетарне политике у односу на националне централне банке, које би се, у великој мери, претвориле у њене филијале.³⁴ Такозвани “евроскептици” из ових чињеница изводе и закључак да читав пројекат ЕМУ неће моћи ефективно да функционише ако се наднационална државна структура не заокружи до краја, тј. ако садашња **Европска комисија** не преузме овлашћења “владе” у односу на ЕЦБ, а **Европски парламент** - пуну легислативну власт.

Досадашња пракса преговора о увођењу ЕМУ идентификовала је неколико питања на којима се националне централне банке - пре свега **Bank of England** и **Бундесбанка**, као две најјаче чланице система централних банака - битно не слажу. Међу тим питањима, треба истаћи: (1) циљеве монетарне политике; (2) ниво обавезних резерви банака; (3) улогу интервенција на отвореном тржишту; и (4) функције банкарског надзора.³⁵

Међутим, упркос овим ризицима, идеја Европске монетарне уније има и бројне предности, које су лоциране на читавој скали вредности, од техничких до стратешких. Најпре, у сфери економске политике, сасвим је јасно да ЕМУ значи **импулс за бржи и већи раст** европских економија. Привреде држава чланица биле би ослобођене садашњих трошкова конверзије валута, оне би у потпуности биле изложене међусобној конкуренцији на јединственом тржишту од ско 400 милиона потрошача, а - због повећане међубанкарске конкуренције - уживале би предности знатно нижих камата него сада.³⁶ На тај начин би се значајна маса БДП ослободила за инвестиције у бржи економски раст, и омогућила битно повећање

34. Тако су, по чл. 107. и 108. **Мастрихтског уговора** владе земаља чланица дужне да у своје национално законодавство унесу одредбе којима ће се обавезати да гувернера своје централне банке не могу разрешити дужности, осим у случајевима тачно одређеним у Уговору и заједничким за све чланице. На тај начин, када су једном постављени, гувернери уживају широку персоналну аутономију у односу на своје националне владе, и не сnose никакве ризике евентуалног неслагања са њима у питањима монетарне политике. Са друге стране, они су у функционалном погледу везани за председника ЕЦБ, са којим заједно сачињавају Савет гувернера ЕЦБ.

35. Шире о коренима неслагања националних централних банака по овим питањима, в. ЈОХ-НСОН, нав. дело, пп. 78-79.

36. Пуни концепт ЕМУ практично значи да ће компаније, без обзира да ли су са територије неке од земаља ЕУ или не, имати потребу за само једним баковним рачуном на територији земаља чланица (који ће се, природно, водити у јединственој еуро валути). То ће значити драстично повећање конкуренције међу самим банкама, које ће морати, да би задржале свој положај на финансијским тржиштима, да значајно смање цене својих услуга (активне камате), самим тим и своје трошкове пословања, као и да се специјализују, било регионално (за одређено подручје) или функционално (за одређени тип банкарских послова).

запослености.³⁷⁾ Значајна предност ЕМУ налази се и у чињеници **стабилних цена**, која ће се позитивно одразити по штедњу становништва, повећавајући банкарске депозите. Коначно, ЕМУ би помогла и процес тзв. “**хармонизације финансијских култура**”, на широком спектру, од оперативних процедура које у свом раду примењују централне банке, па до суштинских питања појединих инструмената монетарне политике, какве су нпр. каматне стопе.³⁸⁾

6. - Закључна разматрања

Дилеме око ЕМУ данас се углавном своде на три питања: (1) да ли ће читав пројекат, онако како је замишљен, са једном валутом и централном банком, икада моћи да буде остварен, или ће, ако и успе, морати да претрпи битне измене; (2) да ли ће пројекат бити остварив у границама календара које је предвидео **Мастрихтски уговор**, односно његови анекси, или ће - цео или неки његови делови - морати да буде одложен за нека боља времена; (3) које ће се земље - чланице ЕУ, коначно квалификовати за приступање монетарној унији. Те три дилеме, које се крећу у координатама између квалитета, квантитета и динамике, данас су заједничке за скоро све владе земаља чланица ЕУ. Њихове бриге, најкраће речено, су следеће:

(1) Најпре, за већину њих, осим Немачке, стриктна политика буџетске уздржљивости, неопходна да се испуне критеријуми конвергенције, неспојива је са много (посебно краткорочних) политичких и социјалних циљева.

(2) За земље са slabим националним валутама, неспособност да се испуне критеријуми конвергенције објективно ће значити нови, другоразредни положај унутар ЕУ.

(3) Посебно у Немачкој постоји бојазан, с обзиром да интервалутарни курсеви више неће моћи да буду механизам изравнавања економских разлика између држава чланица, да ће учесници у ЕМУ, суочени са економским тешкоћама, вероватно морати да прибегну за буџетским трансферима, или да прихвате инфлаторне фискалне политике.

(4) Земље са јаком валутом забринуте су да ће чланице ЕУ које не приступе ЕМУ уживати значајне предности у конкуренцији,³⁹⁾ изражене кроз одсуство фискалне дисциплине (у оној мери у којој ће она бити присутна у зони ЕМУ) и могућност да нађу додатне резерве у депрецијацији своје националне валуте.

---

37. У условима највеће послератне рецесије, овај ефекат за Немачку има велики значај - са 3,5 до 4,2 милиона незапослених, Немачка је принуђена да смањивањем каматних стопа и сталним “клизајућим” девалвацијама своје националне валуте, обуздава инфлаторни притисак.

38. Експерти очекују да би ЕМУ, на пример, помогла да се нивелишу разлике између тзв. “**пливајућих (флукутирајућих) краткорочних камата**” које се примењују на британским финансијским тржиштима и “**стабилних дугорочних камата**”, које су у употреби у Немачкој.

39. Овај ефекат био је забележен у Италији од када је напустила **курсни механизам (ERM)**.

Ако се све наведене чињенице узму у обзир: одредбе **Мастрихтског уговора**, развој догађаја од његовог закључивања до данас, као и континуирано чврсто одређење **Европског савета** у погледу ЕМУ - све то указује да ће монетарна унија ипак бити остварена. Реална је, међутим, могућност да њено увођење буде померено за извесно време.⁴⁰⁾ Иако би тај корак захтевао амандирање **Мастрихтског уговора** - корак који не би могао лако да се предузме - није искључено да политичка и економска реалност доведу и до таквог исхода.

---

40. По оригиналном календару, почетком 1998. године предвиђено је да се коначно идентификују учесници фазе II ЕМУ, као и да се правно и организационо устроји **Европска централна банка**. Почетком 1999. године предвиђен је званичан почетак фазе III ЕМУ, који се састоји од увођења неопозивих фиксних интервалутарних курсева, увођења **еура** као алтернативне валуте, и увођења зједничке монетарне политике за земље - учеснице ЕМУ. У том тренутку почиње процес тзв. "**прогресивног преласка**" на ЕМУ - јавни дуг мора да се исказује у **еуро** валути, коју од тада могу да користе и приватни финансијски оператори. Коначно, у току прве половине 2002. године предвиђено је увођење нових новчаница и кованог новца, са **еуро** номиналама, као и постепено повлачење свих националних валута из оптицаја, које ће, до истека тог шестомесечног периода, омогућити потпуни прелазак свих јавних и приватних финансијских оператора на нову, јединствену валуту.

*Дубравка Комановић,
секретар YUEDI асоцијације*

UDK 340.13..006+007
(прегледни чланак)

Стандардизација и електронско пословање у правном окружењу

Резиме

Стандардизација и технолошки развој у области рачунарства потврђује да ће рачунари и мреже постати део свакодневног живота будућих генерација. Размена информација у званичном пословању и технолошком окружењу увећава потребу за стандардизованим документима. Зато се под таквим околностима повећава значај поузданости и одговорности за информацију (поруку). Међународне и регионалне организације и национални надлежни органи широм света имају веома озбиљан и одговоран задатак да доносе одговарајуће стандарде, процедуре и правила за њихово увођење и примену у електронско пословање на међународном и националном нивоу.

Друга половина XX века одликује се све убрзанијим развојем информационих технологија, комуникација, електронике. Одговарајући техничко-технолошки ниво повлачи за собом повећање захтева за брзом и квалитетном услугом или производом и прецизном, готово истовременом информацијом о токовима кретања роба, услуга, новца. Овако високи захтеви изискују еластичност, прилагодљивост, али и значајну потребу за заштитом сваког појединачног учесника у правном промету од стране одговарајућег правног система.

Правна регулатива у условима развоја стандардизације

Стандард је средство за саопштавање идеја и техничких података, за стварање реда у нeredу и достизање једноставности. Уже посматрано, стандард је правило понашања сваког учесника у производном, транспортном, трговинском или било каквом другом циклусу који прати производ, процес или услугу. Он представља правило, технички специфициран документ, односно “пропис”, који је од кључног интереса за све активности у модерној стандардизацији.

Стандардизација је процес у коме се доношењем стандарда, техничких прописа, директива и упутстава, дефинишу њени основни циљеви. Стандардизација одстрањује случајности и неизвесности које карактеришу примитивне односе и спречавају креативни људски ум. Она даје један тако важан елемент као што је поверење које омогућава чврсту основу за понављање и систематски поступак. Стандардизација олакшава рад, уноси ред, упрошћава и разјашњава. Она је чинилац који помаже да се искористи материјално богатство и богатство ума које је нагомилано у току различитих векова и у разним областима.

Но, са правног аспекта је значајно стандардизацију видети као процес у коме се дефинишу основни циљеви стандардизације¹⁾:

То је **процес упрошћавања**, па самим тим и унапређења опште економичности људских напора, материјала, снага... у производњи и при размени добара. Један од најзначајних циљева стандардизације огледа се у **заштити интереса потрошача** преко одговарајућег квалитета робе и услуга. Процесом стандардизације се обезбеђује **заштита људског живота и здравља**. Истовремено, уз помоћ стандардизације се постиже **јединствени начин изражавања и међусобног споразумевања** свих заинтересованих.

О стандардизацији се мало зна и њу и њен значај, посебно светска кретања у стандардизацији, већина људи релативно слабо познаје. Она се мало помиње и у нашем систему школовања.

Стандард је, као што је већ речено, решење за случајеве који се понављају, а обезбеђење квалитета представља све оно што се мора урадити да би се осигурало поверење у производ или услугу, да они буду подобни за употребу.

Једна од основних функција стандарда у правном промету представља омогућавање споразумевања између произвођача и потрошача, купца и продавца, на начин на који ће бити најједноставније да се достави списак ствари које се могу добити, са захтевима о њиховој величини, особинама. Такође је потребно омогућити потрошачу, купцу да се увери да ће ако наручи робу која је у складу са стандардом, моћи рачунати да, како роба тако и услуга са свом пратећом документацијом о њој, буде квалитетна и поуздана. Наравно, у правном промету поред докумената о самој роби постоји још и читав низ различитих врста исправа

1. Основне циљеве стандардизације дефинисао је Комитет за проучавање принципа стандардизације организације ISO (ISO Committee for the Study of the Principles of Standardization, скраћено: ISO/STACO).

које прате саму робу на њеном путу од произвођача до крајњег корисника (о превозу, осигурању, царини, врстама плаћања...). Сви ови и многи други пратећи документи и правила о промету роба, услуга и новца (правном промету) дефинишу се у оквиру одговарајућих надлежних тела на националном, регионалном (споразумно између више држава) или међународном нивоу.

Међународне организације за стандардизацију ISO²⁾ и ИЕС³⁾ већ више деценија доносе стандарде, техничке прописе који као правила, технички спецификациони документи, односно својеврсни правни акти, практично омогућују јединствену примену различитих технологија у читавом свету.

Иако ова правила, која са пуним правом можемо сматрати међународним прописима, све више "уређују" међусобне односе испоручилаца, потрошача или неког другог учесника у промету, чак уређују односе трошкова, безбедности, заштите здравља и животне средине, ипак значај националних правних система није постао другоразредан. Напротив, његова основна улога у прилагођавању националне привреде савременим захтевима међународног промета роба, услуга и новца у поплави развоја информационих технологија, стандардизације и квалитета, огледа се у правилном и рационалном усмеравању и корекцијама постојећих правних решења ка општем, јединственом, отвореном систему комуницирања и слободном протоку одговарајућих информација о кретању роба, новца и услуга. Другим речима, развој информационих технологија и савремених комуникација очекује **нов квалитет правног система** који је са једне стране потпуно отворен за правне послове сваком учеснику из било ког краја света, а који са друге стране обезбеђује заштиту (кривично-правну, грађанску или управноправну, радноправну...) свих одговарајућих правних института, података, процеса или општих интереса.

Свакодневно нас окружује велики број нових производа и услуга, - све моћнији рачунари мултимедијски прилагођени за комуницирање, мобилни телефони, видео игре, интелигентне картице, аутоматизовани системи производње и управљачки системи пословања. У току су различита испитивања у области телематице, телемедицине, учења на даљину, комуникација преко хелијских мобилних или сателитских мрежа, па стога настаје потреба за удруживања у радне групе које се баве истраживањима у поменутим и другим областима. Иако је доста традиционалних елемената у свету (успорене административне процедуре, незапосленост), очигледно је да развој информационих технологија прати јачање економског потенцијала и укупне социјално-образовне структуре.

2. Међународна организација за стандардизацију (International Organization for Standardization), основана 1947. године у Женеви, почела је пуним замахом да се развија тек почетком педесетих година када је постојало већ 150.000 националних стандарда.
3. Међународна електротехничка комисија (International Electrotechnical Commission) основана је још 1906. године, јер се још тада указала потреба за јединственим прописима у области електротехнике (телеграф, телефон, коришћење електричне енергије...)

Све ове појаве проузрокују потребу да се поред техничких, установе и одговарајућа интелектуална, психолошка и организационо-структурна правила понашања. Прва фаза дефинисања ових правила постиже се заједничким дискусијама, састанцима у кругу експерата на којима се доносе поједини документи (о телекомуникационим услугама, сателитским комуникацијама, мобилној телефонији...). Следећа фаза подразумева заједнички приступ проблемима изналажењем једноставних решења (глобална инфраструктурна решења, процес отварања тржишта, усаглашавање ограничавајућих мера, комплементарна телекомуникациона, развојна, индустријска политика....). Наравно, све ове мере се могу спровести уколико свака држава појединачно своју активност усмери ка реализацији договорених циљева.

Један од одговарајућих приступа био би модификовање правног система у правцу слободне утакмице на отвореним тржиштима, јединственог и интероперативног система веза и адекватних апликативних решења, дефинисање субјеката одговорних за успостављање, финансирање и одржавање система веза, задовољења културних потреба, личне приватности, поверљивости информације, обезбеђења разних нивоа обуке за овакав вид комуникација.

Спровођење поменутих мера постиже се дефинисањем правног оквира и одговарајуће регулативе у правцу даљег развоја стандардизације.

Развој стандардизације и система квалитета отворио је једну нову развојну димензију у правцу **дефинисања еколошких захтева** које треба да задовоље производи, производни процеси, обављање услуга, односно свих пратећих активности у правном промету.

Стандардизација је леп пример прерастања проблема *de facto* кроз процес разрешења проблема у решење *de iure*.

Конкретно, на нивоу Европске заједнице су већ донети прописи који предвиђају не само немогућност пласмана, већ и физичког прелаза преко границе нееколошког возила (примена одговарајућих катализатора, возило на безоловни бензин, смањени ниво буке). Значи, благовременом технолошко-правном интервенцијом било би могуће спречити изолацију, како домаћих произвођача, тако исто и потрошача - власника моторних возила.

Потреба за “отварањем” националних правних система

Процес јединственог начина регулисања и правила производње, пословања, обележавања производа, услуга, новца и размене докумената (порука) о тим производима, услугама, новцу, повукао је за собом потребу да се правни системи различитих земаља са свим својим националним особеностима почну “отварати”, како би се применом јединствених општеприхваћених норми омогућио несметани правни промет.

Пластичан и врло актуелан пример таквог процеса су вишегодишње активности земаља Европске уније. Наиме, у време када су земље Западне Европе наме-

равале да се уједине, намера им је била да се уједине прво политички, па економски, па технички. Све је то тако ишло до 1985. године када се на нивоу Европске заједнице (сада Европска унија) одлучили да између својих земаља отклоне физичке, фискалне и техничке баријере. Први пут се десило да неко уједињење почиње тако што се на исту раван ставља политика, економија и техника. Чак је дат приоритет техници, тако да од 300 директива (прописи ЕЗ) које су донели, преко 45% су директиве-прописи из области технике. Дакле, приступили су прво хармонизацији техничке регулативе - хармонизовани су стандарди, донети су технички прописи у виду директива и формиране су организације CEN⁴⁾ и CENELEC⁵⁾. Када су ускладили стандарде и техничку регулативу, схватили су да морају да иду корак даље, тј. да неко мора да проверава те стандарде и донели тзв. Глобални приступ испитивању и атестирању⁶⁾, затим су хармонизовали поступке, тестирања (преко тзв. модула), формирали Европску организацију за испитивање и сертификацију, на основу чега једноставно могу да спроводе техничку регулативу. Након тога је дошло до уједначавања и хармонизовања комерцијалних прописа, фискалних прописа и сада своје напоре усмеравају ка стварању јединствене монетарне уније.

Тај процес глобализације светске привреде није захватио само техничко-технолошке инфраструктурне системе, већ се он у све већој мери преноси на "стандардизацију" управљања правним прометом, економским политикама, па чак и на процесе транзиције⁷⁾.

Процес стандардизације је толико далеко одмакао да **стандарди, технички прописи**, који представљају основне појавне облике овог процеса, не задовољавају у потпуности захтеве модификовања правних норми у правцу унифицираних правила и тумачења јединственог регулисања процеса производње и промета роба, услуга и новца, па се у последње време све чешће приступа изради **модел сјоразума** којима се регулишу поједини односи у правном промету, како би се обезбедио савремени начин пословања електронским, рачунарским путем. Наиме, с обзиром да рачунарски ниво комуникација омогућава потпуну пословну комуникацију без папира, то се пред субјекте пословања, (превасходно државе, регије гранске партнере...најзад и међународну заједницу) поставља озбиљан проблем очувања свих правних института изграђиваних кроз векове - у једном новом бесплапирном окружењу.

4. Европски комитет за стандардизацију основан је 1960. године са циљем да омогући образовање докумената из области стандардизације, заједничких за Европу и на тај начин допринесе развоју међународне трговине.
5. Европски комитет за стандардизацију у електротехници основан је такође 1960. године као CENEL који има исти циљ као и CEN, али се ограничава на област електротехнике - пандан ИЕС.
6. Глобал апроацх фор тестинг анд сертификацион
7. Посебно на земље Централне и Источне Европе, што је обрађено у Белој књизи Европске уније

Електронско пословање

Експертске групе врло различитих професионалних усмерења у оквиру комисија и радних група Уједињених нација већ дужи низ година интензивно раде на стварању услова за обављање пословања путем рачунарске размене података, без папира, а потпуно усклађено и разумљиво за све нивое пословања у свету. Формирање база података, размена најразличитијих врста информација (култура, забава, хидрометеоролошки извештаји, вести, приватна кореспонденција...), већ сада врло успешно функционише преко различитих мрежа у великом броју земаља. Но, размена таквих информација углавном не улази у посебне правне односе који стварају обавезу за неку од страна у размени. Наиме, стране учесници размене информација сами одлучују о језику, форми, текст процесору и сл. Али, захтеви међународног тржишта у рачунарском окружењу, створиле су услове и потребу за јединственим језиком комуницирања у правном промету.

Тако је створен EAN⁸⁾ јединствен светски систем нумеричког означавања артикала, људи, локација (компанија, погона, одељења...), докумената и других предмета и симболичког представљања човеку читљивих бројева у машински читљиве симболе - бар кодове. Основни принцип система је да се на бази јединствених међународних стандарда предмету додели јединствено име помоћу којег ће се разликовати од било ког другог предмета у његовој ближој или даљој околини. Предмет означен EAN шифром од стране једне компаније може се идентификовати на EPOS⁹⁾ терминалима било где у свету након чега се моментално приступа свим подацима о том предмету који су као неопходни унети у рачунар.

Тако обележени производи се упућују на тржиште, а за њихово кретање на тржишту неопходна је велика количина различитих врста докумената која прати тај производ, односно робу или услугу, наравно и новац који је последица промене власника робе на тржишту. Класичан правни промет обављао се разменом велике количине папирних докумената (уговор, фактура, товарни лист, полиса осигурања, царинска исправа, акредитив...). Међутим околности се мењају у ситуацији када је потребно да се промет роба, услуга и новца одвија рачунарским путем, односно када правни однос по основу уговора о купопродаји, акредитиву, превозу, осигурању, плаћању или било каквом другом послу, треба обавити искључиво преко рачунара, а да о свему постоји доказ да је посао обављен.

За прелазак пословања у рачунарско окружење потребно је створити правне и техничко-технолошке услове који би у потпуности омогућили несметану размену порука (докумената) о роби, услугама или новцу. Правни услови подразумевају дефинисање прописа, докумената и процедура, а техничко-технолошки услови се

8. EAN International - European Article Numbering је међународна, невладина организација која развија систем пословања аутоматском идентификацијом производа, услуга и локација и развој електронске комуникације дизајнирањем и развојем електронских комерцијалних докумената.

9. Electronic Point of Sale - електронско продајно место.

односе на стандарде, термине, институте. Целопупан систем захтева да се дефинише ниво одговорности и заштите размене порука, односно да се омогући да свака порука добије правно признање и да се изједначи са досадашњим начином слања оваквих докумената.

На потребу за дефинисањем докумената и електронског преноса тих докумената који прате робу, новац и услугу, одговор дају UN/EDIFACT стандарди¹⁰ који регулишу и олакшавају пословне процедуре у свим областима (трговина, транспорт, осигурање, здравство, финансије...). Паралелно са развојем стандарда тече вишегодишњи процес дефинисања порука које се у свим областима привређивања установљавају на нивоу Европске економске комисије Уједињених Нација (UN/ECE) и које имају тежину правних порука - докумената (царинска исправа, документарни акредитив, товарни лист, медицински налаз, налог за плаћање, полиса осигурања...). Ова активност толико рапидно напредује, да је сасвим оправдано очекивати да правни стручњаци наредних година врло интензивно учествују у дефинисању процедура које прате електронску размену докумената.

У таквим новим околностима пословања пред правне стручњаке се већ почео постављати задатак: како да се постојећи правни прописи примене на правни промет у информатичком окружењу?!

Најрадикалнији начин био би доношење нових прописа којима би се регулисала одређена питања. Питање приватности података, на пример, у многим земљама решено је доношењем посебних закона. Но, убрзо је уочено да овакав приступ може да заочи, чак заустави и онемогући даљи развој технологије у тој области.

Даље, покушај да се постојећи правни систем прилагоди техничком развоју, такође не даје одговарајуће резултате, јер је парцијалан и захтева дуго време за прилагођавање и немогућност праћења наглог технолошког развоја. Пример овога случаја био би рецимо ауторско право којим се штити софтвер.

Постоји и могућност да се судовима препусти примена одговарајућих правила, што чак и у земљама *common law* система у којима су судске одлуке извор права, може да изазове проблеме, јер нижи судови не би могли сами да одлучују уколико за одређено питање не постоји прецедент који обично представља одлуку више судске инстанце.

Но, с обзиром да је за право уз саму поруку од изузетног значаја и процес преноса поруке који мора да дефинише све одговарајуће правне институте (одговорност, рок, моменат закључења правног посла...) да би правни посао био ваљан, било је неопходно да се у складу са начелом аутономије воље странака приликом ступања у уговорне односе, приступи прописивању јединствених правних правила у електронској размени порука. Стога се прво одговарајућим **правним клаузулама**, а касније посебним **EDI модел споразумима** постизало дефинисање преноса EDI¹¹)

10. UN Electronic Data Interchange for Administration, Commerce and Transport - стандарди који дефинишу електронску размену података у администрацији, трговини и транспорту.

поруке. Овај вид регулативе се за сада оцењује као најбоље решење јер своди правне ризике на најмању могућу меру.

Основни проблеми електронског преноса порука (докумената) огледају се на пример код захтева обавезне писмене форме приликом закључења правног посла. Или, рецимо, код утврђивања аутентичности исправе, веродостојности пошиљаоца или примаоца, дефинисања елемената одговорности за пренос (технички и правни аспекти), терет доказивања и слично.

У многим земљама постоје EDI модел споразуми (САД, Канада, Енглеска, Француска, Холандија, Нови Зеланд, Јужна Африка...). Постоје и споразуми који се примењују за одређена подручја као што је ODETTE (EDI систем у аутомобилској индустрији) или SWIFT (EDI систем у банкарству). У највећем броју случајева EDI модел споразуме су доносиле националне EDI асоцијације, или државне агенције (Квебек, Канада - Министарство за комуникације).

Национални EDI споразуми понекад праве разлику у појединим суштинским питањима. Истовремено недостатак националне регулативе ствара проблеме у моменту када системи електронске размене почну да добијају међународни значај тиме што ће се везивати за друге EDI системе. Зато неке међународне организације интензивно раде на усвајању међународних правила за EDI, од којих су најзначајније:

Комисија Уједињених Нација за међународно трговинско право, (UNCITRAL),

Радна група 4 (WP.4) Економске комисије UN за Европу¹²⁾ која се до сада ангажовала на доношењу UN/TDID - *UN Trade Data Interchange Directory* (Каталог за размену трговачких података и дефинисању термина као што су "писмено", "документ", "потпис" и других релевантних термина како би се обезбедило да електронска порука има исту правну снагу као потписани документ

Међународна трговинска комора (ICC) која је сачинила UNCID правила.

Комисија Европске уније

Јединствено системско правно решење

Све поменуте организације, свесне да експлозивно расте потреба за дефинисањем докумената и електронског преноса тих докумената који прате робу, новац и услугу, интензивно раде на унификацији стандарда и пратећих докумената у свим областима пословања.

У потврду овом наводу је и чињеница да су околности већ створиле потребу за глобалним стандардним решењима која би се могла усвајати по одговарајућим сегментима. Резултат ових потреба је активност међународне заједнице на једин-

11. Electronic Data Interchange (електронска размена података)

12. У међувремену марта 1997. године WP.4 је реорганизован у CEFACT (The Centre for Facilitation of Practices and Procedures for Administration, Commerce and Transport).

стрвеном решењу - доношењу *модел закона*. UNCITRAL је на свом редовном 51. заседању јуна 1996. године у Њујорку донео Модел закон о електронском пословању (*UNCITRAL Model Law on Electronic Commerce*) којим се дефинишу основна правила за међународне пословне трансакције које се обављају коришћењем EDI и сличних технологија.

Закон је донет са намером да га све државе узму у разматрање приликом доношења домаћих прописа о електронском трговању. Наравно, државама се препушта могућност да га евентуално ограниче само на примену у међународном пословању, али је остављен и простор да се његово дејство прошири на унутрашње односе пословања. У тексту је конкретно наведено на које области пословања се све може применити овај пропис: “сваку трговачку испоруку или размену робе или услуга, споразуме о дистрибуцији, извођење грађевинских радова, консалтинг, инжењеринг, уговоре о давању лиценци, инвестиције, финансирање, банкарство, осигурање, споразуме о коришћењу или концесији, заједничко улагање и друге облике индустријске или пословне сарадње, превоз робе или путника у авионском, поморском, железничком или друмском саобраћају”.

Илустрације ради, Модел закон у првом члану посвећеном дефиницијама прописује:

“Порука означава информацију која је генерисана, послата, примљена или сачувана електронским, оптичким или сличним начином...”;

“Електронска размена података (EDI) означава електронски пренос информације од рачунара до рачунара, коришћењем уговореног стандарда којим је информација структурирана”.

Поред општих одредби које се тичу дефинисања различитих појмова, Модел закон велику пажњу посвећује правном признању порука, писменој форми, потпису, доказној снази порука, њиховом чувању, слању, карактеристикама, потврди пријема, времену и месту слања и пријема. Посебан део Закона односи се на област превоза робе и превозне исправе.

Поред овог прописа, UNCITRAL је још 1992. године донео Модел закон о електронском преносу средстава, који је требало да послужи као узор за дефинисање националне регулативе у правцу афирмације електронског платног промета који је већ увелико реалност у развијеном пословном свету.

Прилагођавање правних решења захтевима технолошког развоја

Многе међународне и регионалне стручне организације (посебно на нивоу ЕУ) свакодневно доносе прописе у погледу поједностављења међународних трговинских процедура, стандарде, техничке прописе, директиве, препоруке. Сви ови документи су од изузетне важности за правилан развој пословања једне земље, јер њихово благовремено увођење у национално законодавство оставља могућност свакој земљи да као равноправни партнер учествује на светском тржишту.

Још 1990. године Европска заједница је донела тзв. "Зелену књигу",¹³⁾ где је на основу претходно испитаног функционисања система, утврђено да треба увести

одређене корективне мере. Последица ових активности је да је у оквир Европске организације за стандардизацију ушла и ETSI Организација за стандардизацију у телекомуникацијама, где се ствари најбрже мењају. Такође је образован Савет за стандардизацију у оквиру Европске организације за стандардизацију, који ће водити политику у области стандардизације у Европи.

У процесу прилагођавања источних и централноевропских привреда (СЕЕС) тржишним условима привређивања, један од најзначајнијих докумената који се пре две године појавио без сумње је такозвани "Бели папир", познатији као Бела књига Европске уније.¹⁴⁾ Овај документ инициран је на Есенској сесији Савета ЕЗ 1994. године, а коначно је прихваћен 3. маја 1995. године.

Основна идеја овог документа усмерена је ка општој тенденцији подизања нивоа конкурентности на основу врло ригорозних производних стандарда, чије је испуњавање предуслов за излазак на светско тржиште. Свака земља СЕЕС поставља своје приоритете и одређује динамику процеса, у зависности од полазних позиција и спремности да уђе у ове процесе (економске, социјалне и политичке реалности). Допринос Беле књиге се огледа кроз три нивоа. Први се односи на идентификовање неопходних мера и утврђивање њиховог редоследа у сваком сектору за који је предвиђено приближавање правне регулативе оној која постоји у земљама Европске уније. С обзиром да искључиво пресликавање правне регулативе не гарантује жељене ефекте интеграције у интерно тржиште, у документу су наведене структуре од чијег развоја зависи и ефективност примене правне регулативе, што представља други ниво. Трећи ниво је садржан у прихватању обавезе земаља чланица Уније да помогну земљама СЕЕС у испуњењу предвиђених услова.

Глобално говорећи, процес транзиције у земљама СЕЕС, мада различит по дубини од земље до земље, садржи заједничка начела: јачање демократизације и изградњу грађанског друштва, примену здраве макроекономске политике, приватизацију и индустријско реструктурирање, промене у институционалној и правној сфери и либерализацију трговине ради укидања баријера у трговини са Унијом и земљама придруженим чланицама. Бела књига несумњиво представља један од важних аката у процесу глобализације светске привреде.

Привредне реформе у Централној и Источној Европи доводе до стварања институција које представљају темељ тржишне привреде. Оне укључују и систем правних прописа и трговачких узанси (нпр. трговински законик, закон о својини, законски прописи о стечају, закон о облигационим односима, закон о правима потрошача) којима се обезбеђују и правна сигурност и транспарентност привредних субјеката. Оне такође обухватају и такве институције као што су предузећа, тр-

13. Зелена књига Комисије о развоју европске стандардизације: акција за брзу технолошку интеграцију у Европи. Основни циљеви књиге су да пажњу произвођача и корисника индустријских производа у приватном и јавном сектору усмери на стратегијски значај европске стандардизације у функцији остваривања унутрашњег тржишта.

14. White paper - Preparation of the Associated countries of central and Eastern Europe for integration into the internal Market of the Union; European Union, 1995.

жишта и друга тела која омогућавају децентрализовано финансијско посредовање преко приватних агената. Напори у правцу стварања радне снаге са бољим квалификацијама представљају такође битан елемент за успех привредне реформе и прелаз на тржишну привреду.

Бела књига је усмерена на правне прописе који су неопходни за функционисање унутрашњег тржишта. Унутрашње тржиште без унутрашњих граница замишља се на високом степену узајамног поверења и на подједнаком приступу регулационим мерама. Било какав значајан пропуст у примени заједничких прописа у било ком делу унутрашњег тржишта доводи у опасност остали део система и подрива његову целовитост. То је још један разлог за улагање посебних напора како би се створили одговарајући услови за примену таквих правних прописа.

Електронски правни промет на националном нивоу

Кад је у питању стандардизација на националном нивоу, што наравно важи и за нашу земљу, савим је сигурно да даљи правци развоја стандардизације и правне регулативе иду путем глобалне унификације прописа, доношења националних модела споразума, превођења обраде и прихватања међународних стандарда и порука које су услов за развој процедура у пословању по појединим областима, израде студија и пројеката уз помоћ којих ће се постепено омогућавати увођење и примена рачунарских комуникација у пословање на прави начин.

У таквим околностима национални стручњаци свих поменутих и многих других профила морају у национално законодавство увести међународне и регионалне прописе (правне и техничке), не само зато што то представља основ за савремено пословање на међународном тржишту, већ и зато што нема алтернативе. Поред тога, никако се не сме изгубити из вида чињеница да су рокови веома кратки (у појединим делатностима већ од почетка наредне године). Но, независно од дефинисања рокова, пословање у неким областима једноставно поставља хармонизацију националних прописа као **услов за добијање лиценци** за пословање на међународном тржишту (фармацеутика, платни промет, промет хартија од вредности, царина...) ¹⁵⁾. Ту значи рок више није предвиђен, него захтев за савремени начин пословања већ представља услов за учешће у пословању. ¹⁶⁾

У разним областима донет је и свакодневно се доноси велики број прописа и докумената који треба да послуже као основ за усклађивање домаће регулативе (правне и техничке), поделу надлежности, утврђивање овлашћења, одговорности,

15. Марта 1989. године Међународни комитет Групе 30 публиковао је извештај клириншких кућа светских берза са циљем конципирања мера за даље подизање економичности, ефикасности и безбедности у промету хартија од вредности на правној основи. Том приликом сачињене су стандардизоване препоруке за клириншки обрачун берзанских трансакција, намењене примени на свим финансијским тржиштима (посебно у односу на акције) са препорукама операционализације њихове динамике у пракси.

заштите учесника у електронском пословању. Не мање одговоран и озбиљан посао, посебно у домену платног промета и промета хартија од вредности је регулисање статуса даваоца услуга као треће неутралне стране, односно субјекта за јавним овлашћењима за вођење регистра учесника, пренос података и ниво правне и техничко-технолошке заштите система. Улога даваоца услуга се огледа у обезбеђењу општих услова за олакшавање пословања између, како познатих партнера (који имају установљене пословне односе), тако и између непознатих корисника који у пословне односе ступају захваљујући одговарајућим сервисима (подацима о понуди, потражњи, кретању новца, робе) које пружа давалац услуга. Да би се стекли услови да овакав субјект као саставни део одвијања електронског правног промета обавља своју функцију, неопходно је да се претходно дефинишу стандардизована правила и међусобно зависне процедуре за обављање оваквих услуга. Све ове и многе друге активности које треба покренути да би се стекли услови за одвијање електронског правног промета у надлежности су државе, нејних ресорних органа и организација. Наиме, свака држава по усвајању међународних UN/EDIFACT порука и стандарда треба да донесе одговарајуће процедуре за сваку од посебних области (осигурање, транспорт, платни промет, промет хартија од вредности, царина, здравство, грађевинарство...). Затим следи регулисање одговарајућих права и обавеза између учесника у размени порука, да би се посебно дефинисала права и обавезе, односно функције даваоца услуга који обавља посредничке послове, како у земљи, тако и према иностранству.

У целокупној активности увођења електронског правног промета, наравно, велики значај имају привредне коморе, образовне институције, и сами пословни субјекти као крајњи корисници читавог овог система.

Активност националних асоцијација

Велики део посла у области рачунарског пословања према UN/EDIFACT стандардима прихватиле су на националном нивоу асоцијације (недобитне, неполитичке организације) које у сарадњи са међународним и регионалним организацијама и националним институцијама на нивоу државе активно, путем комора, својих чланова и осталих пословних субјеката у земљи раде на развоју и увођењу оваквог начина пословања. Такве организације раде на едукацији, организовању стручних скупова, изради студија, развоју стандардизованих процедура по појединим областима (финансије, осигурање, здравство, грађевинарство, транспорт...). Међу активнијим су EDIFRANCE, UKECA (Велика Британија), SIMPROESPANA

16. Препорука бр. 2. Упоређивање трговине за индиректне учеснике: До 1992. године посредни учесници на тржишту (институционални инвеститори), који врше позитивну афирмацију појединачне трговине морају бити чланови система.

Препорука бр. 3. Централни депо за хартије од вредности: До 1992. године морају почети да функционишу централни депои хартија од вредности, у које ће бити укључен што већи број институција.

(Шпанија), AUSTRIAPRO (Аустрија), EDIBUL (Бугарска), POLPRO (Пољска), EDIFORUM (Италија), JASPRO (Јапан), DISA (УСА), AMECOP (Мексико).

У нашој земљи од јуна 1993. године активно ради YUEDИ асоцијација која окупља чланство и кроз рад на одговарајућим студијама и обради међународних стандарда промовише и ствара услове за укључење домаћих пословних субјеката у савремене токове међународног пословања.

Но, због недовољне информисаности и сагледавања значаја развоја ове врсте технологије, у нашој земљи још није потпуно сазрела свест о неопходности праћења ових активности на националном нивоу. Ове активности се обављају кроз одговарајуће тело на нивоу земље које без изузетка имају све земље европског континента, затим кроз коморе преко којих се делује на пословне субјекте али такође и на нивоу националне асоцијације. Наша национална асоцијација је већ оформљена и легитимисана код страних националних асоцијација, регионалне организације ЕУРОПРО, као и Светске организације за електронско трговање (Electronic Commerce World Institute) са седиштем у Монтреалу, чије је YUEDИ асоцијација члан већ трећу годину. Потребно је само проширити активности и подржати стручно и материјално рад на развојним студијама и пројектима у складу са начином пословања за који се определило 180 земаља чланица УН.

Организације оваквог типа бивају подржаване и помагане почев од државних институција, комора, гранских организација, закључно са напредним пословним субјектима.

Све ове околности се морају имати у виду приликом дефинисања правне регулативе у новим условима пословања, са потпуно новом филозофијом пословања, где стари правни институти добијају нову димензију у окружењу еколошких захтева, развоја система квалитета, комуникација и рачунарске, бесплапирне размене најразличитијих врста информација у изузетно “живом” међународном правном промету.

Summary

Standardization and technological development in the computer field imply that computers and networks will become an integral part in the day-to-day life of future generations. The interchange of informations in the public business and technological environment increase the needs for standardized documentation. Under these circumstances the importance of traceability and responsibility for the information (message) increase too. The international and regional organizations and national authorities all over the world have very serious and responsible task to create the common standards, procedures and rules for the implementation and use in the international and national electronic commerce.

Литература

1. Југословенски завод за стандардизацију: ЦИЉЕВИ И ПРИНЦИПИ СТАН-

-
- ДАРДИЗАЦИЈЕ, Бгд, 1974.
2. Савезни завод за стандардизацију: НОВА ОРИЈЕНТАЦИЈА ЈУГОСЛОВЕНСКЕ СТАНДАРДИЗАЦИЈЕ, Бгд, 1989.
  3. Савезни завод за стандардизацију: АНАЛИЗА СПОРАЗУМА О ТЕХНИЧКИМ ПРЕПРЕКАМА У ТРГОВИНИ И МОГУЋНОСТ СПРОВОЂЕЊА, Бгд, 1995.
  4. Привредна комора Југославије: ЕВРОПА '92, БР 1., Бгд, 1991.
  5. European Union: WHITE PAPER - PREPARATION OF THE ASSOCIATED COUNTRIES OF CENTRAL AND EASTERN EUROPE FOR INTEGRATION INTO THE INTERNAL MARKET OF THE UNION, Bruxelles, 1995.
  6. Савезни завод за стандардизацију, СТАНДАРДИЗАЦИЈА И КВАЛИТЕТ У ИНФОРМАЦИОНИМ ТЕХНОЛОГИЈАМА, Бгд, 1995.
  7. International Electrotechnical Commission, TC No 3: DOCUMENTATION AND GRAPHICAL SYMBOLS, 1996.
  8. YUEDИ асоцијација: ЗБОРНИК РАДОВА ЧЕТВРТЕ YUEDИ КОНФЕРЕНЦИЈЕ, Београд, 1995.
  9. YUEDИ асоцијација: EDИ И EDIFACT СТАНДАРДИ, Београд, 1994.
  10. Зоран Миливојевић: СИСТЕМ КВАЛИТЕТА СЕРИЈА СТАНДАРДА JUS/ISO 9000, Бгд, 1995.
  11. Тржиште новца и краткорочних хартија од вредности: БЕРЗАНСКО ЕЛЕКТРОНСКО ТРГОВАЊЕ, Зборник радова, Копаоник, 1994.
  12. Верољуб Танасковић, Зоран Миливојевић: САВРЕМЕНА СТАНДАРДИЗАЦИЈА, Бгд, 1995.
  13. ЈУРИТ: ЗБОРНИК РАДОВА XI ИНФОТЕХА '96., Доњи Милановац, 1996.
  14. Југословенска асоцијација за нумерисање артикала: ЈЕДИНСТВЕНИ МЕЂУНАРОДНИ ЕАН СИСТЕМ У ЈУГОСЛАВИЈИ - Зборник радова, Бгд, 1996.

ПИТАЊА И ОДГОВОРИ

---

*Зоран Ивошевић,
судија Врховног суда Србије*

Питања и одговори

1. Крајем 1996. године донета је долука директора о престанку радног односа због одбијања распореда. У њој је назначено да коначност наступа одмах. Да ли је то правилно, с обзиром да је Закон о радним односима Србије ступио на снагу тек 8. јануара 1997. године?

Правилно је. У поступку одлучивања о престанку радног односа независно од воље запосленог, односно отказом уговора о раду од стране послодавца, двостепеност је укинута још 4. јула 1996. године, када је ступио на снагу савезни Закон о основама радних односа и његов члан 65. Зато је и одлука о којој је реч постала коначна одлука.

2. Да ли је примена члана 81. Закона о основама радних односа изискује да суд због застарелости, поништи и оне дисциплинске мере које су у моменту изрицања биле законите?

Закон о основама радних односа скратио је рок застарелости вођења дисциплинског поступка. Према члану 81. тога закона, дисциплински поступак који није правоснажно окончан до дана ступања на снагу тог закона (4.7.1996. године) окончаће се по одредбама закона који је важио у време покретања дисциплинског поступка, ако је то повољније за запосленог. Отуда: ако није повољније - окончаће се по одредбама новог закона. Међутим, ову одредбу треба разумети тако да се односи само на дисциплинске органе. Они и воде дисциплински поступак. Суд тај поступак не води, па се одредба о којој је реч не односи на њега. Он води судски поступак у коме се оцењује законитост одлуке о изреченој дисциплинској мери а у

спору о законитости појединачног акта суд мора одлучивати по прописима који су важали у моменту доношења одлуке која је предмет спора. Зато он не може применити нови закон при оцени законитости дисциплинске мере изречене у време ранијег закона. Стога, уколико вођење дисциплинског поступка није у моменту изрицања мере било застарело по пропису који је тада био на снази, суд не може ту меру поништити позивајући се на пропис који важи у време доношења пресуде.

3. Може ли суд применити одредбу савезног Закона о основама радних односа ако нађе да одредба ранијег републичког Закона о радним односима није била у складу са том одредбом, или мора покренути поступак пред Савезним уставним судом да он отклони несагласност?

Овде није реч о односу савезног и републичког закона, после усклађивања Закона о радним односима са Законом о основама радних односа. Да јесте, у отклањању несаглашености ових закона Савезни уставни суд би морао учествовати. Овако, не треба да учествује, јер се ранији републички закон, по природи ствари, мора разликовати од новог савезног закона. До доношења новог републичког закона, разлике се отклањају применом новог савезног Закона јер је он *lex posterior*. Његовим ступањем на снагу су, заправо, престале да важе одредбе ранијег републичког закона који нису сагласни савезним закону. То је последица члана 115. став 2. Устава СРЈ, по коме закони у републици чланици, морају бити сагласни савезном закону.

4. Да ли станови из фонда солидарности могу да се деле као станови за кадрове?

Из фонда солидарности станови се деле радницима са ниским имовинским цензусом. Кадровски станови се деле, без обзира на имовински цензус радницима дефицитарних занимања. Средства за деобу кадровских станова имају посебно порекло, различито од порекла средстава за деобу кадровских станова. Зато се станови из фонда солидарности не могу делити као кадровски станови. Ни обрнуто. У хитним случајевима могуће су само замене.

5. Мере престанка радног односа поништена је због застарелости дисциплинског поступка. Радник је поднео тужбу за накнаду штете. Да ли на основаност тужбеног захтева утиче околност да се према раднику води кривични поступак за радњу повреде радне обавезе која је и кривично дело?

Утиче. Кривица је основ одговорности послодавца. Она се претпоставља (чл. 154. став 1. ЗОО), али послодавац може доказивати да није крив. Ако радник буде осуђен за кривично дело извршено на раду или у вези са радом, онда ће и он бити крив што је до штете дошло, а кривица оштећеног је разлог за искључење деликтне одговорности послодавца. Обострана кривица води подељеној одговорности

(члан 192. ЗОО) и зато у овом случају може доћи до прекида поступка по тужби за накнаду штете до окончања кривичног поступка. До застарелости дисциплинског поступка штету би могао да снесе радник а после застарелости - послодавац.

6. Послодавац не допушта представнику мањинског синдиката синдикалне активности, па их овај обавља самоиницијативно. Да ли изостајање с посла због ове активности може изазвати штетне последице по њега?

Представник синдиката не може бити позван на одговорност нити доведен у неповољнији положај због својих синдикалних активности, ако поступак у складу са законом и колективним уговором (члан 6. став 2. ЗРО, односно члан 5. став 2. ЗРО).

7. Да ли радник може остварити и правно на накнаду штете за изостали топли оброк, поводом поништавања одлуке о престанку радног односа?

Било би логично да то право оствари, али га, ипак, неће остварити због правног става Грађанског одељења Врховног суда Србије који то право негира.

8. Да ли се потреба за заснивањем радног односа мора исказати формалним актом?

Мора се донети одлука о потреби заснивања радног односа. То је одређено у члану 3. став 2. Закона о радним односима.

9. Да ли директор доноси формалну одлуку о избору кандидата по огласу за заснивање радног односа?

Доноси. То је одређено чланом 137. став 1. тачка 2. Закона о радним односима.

10. Да ли учесници огласа могу побијати одлуку о избору кандидата у поступку пред судом?

Могу! Оглас је начин остваривања уставног права на доступност сваког радног места свим грађанима под једнаким условима. Ово право предвиђено је чланом 35. став 2. Устава Р. Србије. Према члану 12. став 4. Устава РС, свако уставно право мора уживати судску заштиту. Према томе, судска заштита мора бити обезбеђена и учесницима огласа. Уосталом, такву заштиту предвиђа и члан 12. став 1. тачка 3а Закона о судовима.

11. Да ли радни однос на одређено време заснован мимо огласа због хитности посла, може у случају обнављања може довести до радног односа на неодређено време?

Не може. То може само радни однос на одређено време заснован по огласу, на основу члана 13. Закона о радним односима.

12. Да ли има разлика између предходне провере и пробног рада у погледу начина утврђивања радних способности?

Има. Код пробног рада радне способности се проверавају у процесу рада који траје одређено време. Код предходне провере радне способности се проверавају: тестом, аудицијом, обављањем одређеног радног задатка или на други начин, али увек у једној прилици.

13. Да ли се у решењу о распоређивању мора образложити потреба процеса и организације рада или је довољно да се ове речи само наведу.

Потреба процеса и организације рада мора се образложити навођењем конкретног случаја ове потребе. Тако треба разумети члан 25. став 2. Закона о радним односима. Парафразирање законског разлога за распоређивање, није довољно.

14. Коју зараду остварује радник који се привремено распоређује на радно место за које је предвиђена нижа зарада?

Према члану 36. Општег колективног уговора (“Службени гласник РС”, број 22/97), овом раднику припада разлика у заради до висине коју би остварио на радном месту са којег је распоређен.

15. Да ли инвалиду може престати радни однос као “технолошком вишку” кад оствари право на пензију?

Може. То произлази из члана 26. став 4. Закона о радним односима. Иако се у овој одредби говори о остварењу права на пензију, реч је о навршавању устава за пензију.

16. Има ли неке разлике између радног времена из члана 40 и радног времена из члана 42. Закона о радним односима?

Оба радна времена спадају у категорију скраћеног радног времена које се, по члану 43. Закона о радним односима, сматра пуним.

17. До које границе се може скраћивати радно време из члана 41. Закона о радним односима?

Овде је реч о скраћеном радном времену на нарочито тешким, напорним и за здравље штетним пословима. За ово радно време закон не одређује лимит. Њега одређује медицина, зависно од штетних дејстава.

18. Ако не постоје услови (околности) за изрицање мере престанка радног односа, може ли се за повреду санкционисану мером престанка радног односа изрећи новчана казна?

Може, ако је радник учинио повреду радне обавезе и ако је крив за њено извршење. Радник се не ослобађа дисциплинске одговорности, ако не постоје услови (околности) за изрицање мере престанка радног односа.

19. Какав је карактер основа за престанак радног односа због навршеног радног века?

Реч је о престанку радног односа по сили закона. Карактеру овог основа више одговара одредба члана 110. став 1. Закона о радним односима него одредба члана 64. став 1. тачка 1. Закона о основама радних односа. Зато и треба примењивати одредбу републичког а не одредбу савезног закона.

20. С ким радник закључује уговор о раду и друге уговоре предвиђене Законом о радним односима?

Са директором. Ово је предвиђено чланом 137. став 1. тач. 3. и 20. Закона о радним односима.

21. Кад раднику престаје радни однос: даном доношења или даном достављања одлуке о отказу уговора о раду?

Даном достављања отказа уговора о раду. Ово је предвиђено чланом 111. став 1. Закона о радним односима.

СУДСКА ПРАКСА

---

*Вера Марковић,
судија Врховног суда Србије*

Сентенце из пресуда Врховног суда Србије

Све док прималац не искупи товарни лист накнаду штете због оштећења робе може тражити наручилац превоза који све до тог момента може располагати робом. Наручилац губи право да тражи предају терета тек онда када товарни лист буде предат примаоцу робе.

Из образложења:

Предмет тужбеног захтева је накнада штете коју тужилац као прималац робе тражи од туженог - као бродара на основу товарних листова у којима је означен као прималац робе а које му тужени није на његов захтев предао а није му предао ни робу, па је дошло до пропадања робе.

Фирма М као пошиљалац закључила је уговор о транспорту робе по коме се обавезала да ће као пошиљалац платити возарину (члан 3. уговора).

Тачком 5.4. уговора уговорено је право бродара да обезбеди своје потраживање из овог уговора правом хипотеке над пошиљком - робом.

Фирма М као пошиљалац и тужени сачинили су и анекс уговора о транспорту робе којим су предвидели следеће: товар по доласку пловила у пристаниште Београд неће бити од стране бродара издат све док не буде реализована исплата на рачун бродара у смислу уговора. У одредби под тачком 2. утврђено је да се фирма М обавезује да ће накнадити трошкове задржавања у смислу члана 2. тачка б. и за време чекања од доласка пловила у пристаниште Београд до реализације уплате фактуре за превоз кромпира.

Није спорно да је тужени - бордар са товаром стигао 18.4.1994. године и да је обавестио примаоца робе о приспећу робе. Није спорно ни да је представник туже-

ног одбио да тужиоцу уручи товарне листове због тога што није плаћена возарина односно да је тражио да тужилац искупи товарне листове уплатом возарине.

Међутим странкама је било спорна активна легитимација тужиоца.

Према одредби члана 595. Закона о поморској и унутрашњој пловидби прималац који тражи предају товарног листа и предају терета у унутрашњој пловидби дужан је да подмири бродару потраживања и да испуни све друге уговорне обавезе које су наведене у товарном листу а за које није изричито наведено да их плаћа односно испуњава пошиљалац робе. Из товарних листова који су се још увек налазили код бродара јер нису предати тужиоцу - као примаоцу робе не произилази да је пошиљалац ставио клаузулу да се прималац ослобађа обавезе плаћања возарине те да је ту обавезу преузео на себе пошиљалац робе, а онда се предпоставља да је бродару упутио да возарину наплати од примаоца.

Чињеница да је постојао уговор о транспорту робе између бродара и пошиљалца робе по коме се наручилац превоза обавезао на исплату возарине, нема утицаја јер клаузула мора да стоји у товарном листу. Када у товарном листу наручилац превоза није тражио да се унесе клаузула да се прималац робе ослобађа плаћања возарине онда произилази да се на примаоца робе у конкретном случају примењује одредбе члана 595. цитираног закона будући да таква клаузула не постоји.

Одредбом члана 596. истог закона прописано је да ако прималац не изврши своје обавезе из члана 593. до 595. овог закона бродар има право да задржи и продат терет према одредбама члана 546 до 548. овог закона.

Овоме треба додати и посебно уговорену залогу на роби по уговору о транспорту робе који је закључен између наручиоца превоза и туженог као бродара у анексу уговора од 14.4.1994. године по коме се товар по доласку пловила у пристаниште Београд неће издати све док не буде реализована исплата возарине на рачун туженог у смислу уговора. - Није спорно да је исплата возарине извршена 26.4.1994. године. Све до тог дана бродар је имао право ретенције на роби.

Када у товарном листу пошиљалац није ставио клаузулу да сам плаћа возарину произилази да је упутио превозника да возарину наплати од примаоца. Онда је прималац могао вршити права из уговора о превозу само под условом да искупи товарни лист исплатом возарине а тек од тада има право на предају робе.

Тужилац тек тада стиче легитимацију да постави захтев за предају терета. Све дотле док прималац не искупи товарни лист, накнаду штете због оштећења робе може тражити само наручилац који све до тог момента може располагати робом. Наручилац губи право да тражи предају терета тек онда када товарни лист буде предат примаоцу робе.

(Пресуда Врховног суда Србије Прев. 701/96 од 12.3.1997. године).

сентенц/љм

Не постоји обавеза осигуравајуће организације да накнади штету оштећеном лицу која је настала од нерегистрованог трактора за који не постоји обавеза да се сваке године региструје и осигурава
- Члан 99. Закона о основама система осигурања имовине и лица-

Из образложења:

Врховни суд налази да је закључак првостепеног суда о томе да је конкретни трактор морао бити осигуран преурањен.

Према одредби члана 99. Закона о основама система осигурања имовине и лица ("Службени лист СРЈ", број 17/90, 82/90), оштећено лице коме је штета проузрокована употребом возила чији сопственик односно корисник се није осигурао од аутоодговорности има право да захтева накнаду штете од организације за осигурање која обавља обавезно осигурање од одговорности са седиштем на територији републике односно покрајине на којој је штета настала. Одредбом члана 83. истог закона прописано је да се обавезно осигуравају корисници односно сопственици моторних возила од одговорности за штете причињене трећим лицима. Моторна возила у смислу овог закона а према одредби члана 81. јесу возила за превоз лица, за превоз ствари и за вучу и радна возила која према прописима о регистрацији друмских возила морају имати саобраћајну дозволу која се продужава у роковима не дужим од 12 месеци уз предходни технички преглед. Регистрација моторног и прикључног возила, продужење регистрације, може се извршити тек кад се органу надлежном за регистрацију поднесе доказ о закљученом уговору о осигурању.

Одредбом члана 10. тачка 27. Закона о основама безбедности саобраћаја на путевима а у вези са чланом 195. став 1. тога закона прописана је обавеза регистрације само за тракторе које овај закон изједначава са моторним возилима а под моторним возилом у смислу ове одредбе закона сматра се возило на моторни погон које је првенствено намењено за превоз лица и ствари на путевима или које служи за вучу прикључних возила намењених за превоз лица и ствари осим трактора и других возила на моторни погон који нису првенствено намењени за превоз лица и ствари. Следи да према овом пропису само трактори намењени првенствено за превоз лица и ствари су морали бити регистровани. Према одредби члана 135. Републичког закона о безбедности саобраћаја на путевима за тракторе који се користе искључиво у пољопривредне сврхе регистрација је трајна тј. не врши се продужење важења регистрације. Регистарске таблице за тракторе које се користе у пољопривреди су зелене боје а како је то Правилником о регистрацији возила предвиђено. Међутим, трактори који се користе за вршење јавног превоза или за друге радове ван пољопривреде региструју се под условима предвиђеним за регистрацију моторних и прикључних возила а како је то прописано чланом 136. истог Закона и имају регистарске таблице беле боје. Полазећи од одредаба Закона који прописује обавезно осигурање у саобраћају те доводећи га у везу са прописима о безбедности саобраћаја на путевима следи да би заједница осигурања била дужна да накнади штету оштећеном лицу коме је штета проузрокована употребом возила чији сопственик није осигурао аутоодговорност ако би штета настала употре-

бом нерегистрованог трактора али оног трактора који је морао бити регистрован по републичким прописима о безбедности саобраћаја на путевима да би био коришћен у саобраћају на путу, док у односу на нерегистровани трактор за који не постоји обавеза да се сваке године региструје и осигурава не постоји обавеза осигуравајуће организације да накнади штету оштећеном лицу.

(Пресуда Врховног суда Србије Прев. 761/96 од 22.1.1997. године).
сентенц/љм/97

Постоји искључива надлежност југословенског суда у споровима који настану у току и поводом судског извршног поступка који југословенски суд спроводи на поморским бродовима и бродовима унутрашње пловидбе
- Члан 1014. Закона о поморској и унутрашњој пловидби -

Из образложења:

Предмет тужбеног захтева је накнада штете коју тужилац као прималац робе тражи од туженог - као бродара на основу товарних листова у којима је означен као прималац робе а које му тужени није на његов захтев предао а није му предао ни робу, па је дошло до пропадања робе.

Прималац је странка из Југославије а тужени бродар је из Словачке републике.

Међу странкама је била спорна активна легитимација, месна и стварна надлежност југословенског суда и висина штете.

Првостепени суд је закључио да је месно и стварно надлежан у смислу члана 70. Закона о парничном поступку образлажући овај закључак тако да се уговор има извршити у нашој земљи па како се према товарним листовима роба се предаје у Југословенској луци то таква клаузула представља писмени споразум странака о месној надлежности домаћег стварно надлежног суда.

Није основан навод ревизије туженог да се не ради о надлежности Југословенског суда. Ово са разлога што се у конкретном случају ради о искључивању надлежности Југословенског суда. Ово са разлога што је одредбом члана 1014. Закона о поморској и унутрашњој пловидби у тачци 4. предвиђена искључива надлежност за суђење југословенског суда у споровима који настану у току и поводом судског извршног поступка који југословенски суд спроводи на поморским бродовима и бродовима унутрашње пловидбе. Како се из списка види да је спор у овој ствари настао управо тако што је поднет предлог за извршење односно обезбеђење то произилази да се ради о спору из односа који су настали у поступку извршења а све у смислу одредаба члана од 870. до 974. цитираног закона.

(Пресуда Врховног суда Србије Прев. 701/96 од 12.3.1997. године).
сентенц/љм

Уплате оснивача, које су стигле на рачун експозитуре код које банка има отворен рачун морају се узети у обзир као оснивачки улог са даном уплата.

Члан 318. ЗОО.

Из образложења:

Правилно је другостепени суд закључио да првостепени суд није имао услове за поништај уписа када је тужена банка за упис имала потврду надлежне организације да је у моменту када је упис извршен имала утврђени минимум који је тада био прописан за упис банке у регистар.

Из списка произилази да је тужена банка имала на дан 19.6.1992. године и друга средства која су уплатити њени оснивачи и која су се налазила на рачуне Експозитуре нераспоређена, односно нису исказана на рачуну тужене банке за тај дан.

По становишту Врховног суда, све уплате оснивача, који су дужници у односу на Р. банку, јер јој дугују оснивачки улог уплатили и које су стигле на рачун Експозитуре код које је "Р. банка" има отворен рачун а нису биле укњижене кроз извод за 19.6.1992. године морале су бити узете у обзир без обзира што тренутно нису биле исказане на рачуну "Р. банке". Битно је да су се та средства налазила на рачуну Експозитуре када је издата потврда о чињеници да постоје средства уплаћена у корист "Р. банке" без обзира на чињеницу да ли су она са рачуна Експозитуре књижена на рачун "Р. банке" или то није учињено из техничких разлога. Одредба члана 318. Закона о облигационим односима гласи тако да се сваки дужник ослобађа своје обавезе са оним даном када је на рачун банке повериоца уплатио средства. Стога ако су средства оснивача банке стигла на рачун експозитуре мора се у смислу члана 318. ЗОО тумачити као да су стигла на рачун "Р. банке" јер чињеница да експозитура није стигла из техничких разлога да их обради не може ићи на штету дужника, односно на штету оснивача, односно на штету повериоца. Неажурност експозитуре да их распореди у корист оног рачуна према коме су усмерена не може да штети комитентима.

(Пресуда Врховног суда Србије Прев. 679/96 од 5.2.1997. године).
сентенц/љм/97

Када је судско поравнање које представља извршни наслов противно принудним прописима у погледу затезне камате, онда је извршни суд по приговору дужника био дужан да дозволи извршење у погледу висине стопе затезне камате само до висине стопе одређене законом.

Члан 20а. Закона о извршном поступку

Из образложења:

Првостепеним побијаним решењем ограничено је извршење одређено решењима Привредног суда у Београду од 4.12.1992. године и 28.10.1993. године на износ главног дуга од 36.472,34 н. динара са каматом почев од 25.1.1994. године па до

исплате у висини од 20% на месечном нивоу увећаној за стопу раста цена на мало које је последња објављена на начин да се сваког месеца приписује главници и тако увећана даље служи за обрачун камате у наредном месецу као и на трошкове извршења одређене решењем о извршењу.

Другостепеним решењем потврђено је првостепено решење у целини.

Против овог решења у делу који се односи на камату републички Јавни тужилац је поднео захтев за заштиту законитости због погрешне примене материјалног права.

Испитујући побијана решења у смислу члана 401. у вези члана 386. ЗПП Врховни суд Србије на нашао:

Да је захтев основан.

Из списка се види да је првостепени суд одредио извршење у погледу камате у висини како је то утврђено поравнањем странака које је закључено пред судом и као такво представља извршну исправу.

Врховни суд налази да се основано захтевом за заштиту законитости истиче да је висина стопе затезне камате одређена Законом о висини стопе затезне камате објављеном у “Службеном листу СРЈ”, број 32/93 и 24/94 те се иста не може мењати уговором између странака. Судско поравнање које представља уговор између странака у делу који се односи на висину стопе затезне камате не може производити правно дејство јер је противно принудним прописима за износ камате који је већи од законом прописане, па је уговор у том делу ништав.

Но, извршни суд је овлашћен у смислу члана 20а. ЗИП-а да сваки извршни наслов у погледу висине стопе затезне камате измени тако што ће извршење дозволити у висини стопе одређеној Законом о висини стопе затезне камате било да је камата досуђена пресудом или утврђена судским поравнањем. Како је дужник приговарао висини камате то је извршни суд био дужан да извршну исправу измени у погледу висине стопе затезне камате и усклади је са законом. У конкретном случају био је дужан да судско поравнање које представља извршни наслов у погледу камате измени тако што ће одредити извршење према одредбама Закона о висини стопе затезне камате. Како то није учинио а то није исправио ни другостепени суд, то је Врховни суд преиначио побијана решења у погледу камата тако што је повериоцу утврдио право на камату од 25.1.1994. године до 8.4.1994. године у висини од 15% на годишњем нивоу према члану 3а. Закона о висини стопе затезне камате а од 5.4.1994. године до исплате повериоцу припада право на камату по стопи раста цена на мало увећаној за фиксну стопу од 1,2% месечно према члану 1. Закона о висини стопе затезне камате, а све обрачунато по комфорној методи.

Како су побијана решења у погледу права на камату донета уз погрешну примену материјалног права те како се ради о примени законске одредбе то је Врховни суд побијана решења преиначио као у изреци.

(Пресуда Врховног суда Србије Пзз. 36/96 од 5.2.1997. године).
сентенц/љм/97

Осигуравајућа организација из Немачке нема право на директну тужбу према обрађивачком бироу удружењу осигуравајућих организација Југославије - Београд ради остварења права према штетнику из Швајцарске, а по Интербиро споразуму који је закључен између Швајцарске и Југославије.

Из образложења:

У конкретном случају спорна је пасивна легитимација Удружења осигуравајућих организација који је у овој саобраћајној несрећи наступао као обрађивачки биро према Лондонском споразуму пошто је између Југославије и Швајцарске био закључен Интербиро споразум.

Имајући у виду начин закључења Интербиро споразума (који се закључује увек само између две државе уговорнице), произилази како то правилно налази и првостепени суд да тужилац који је осигуравајуће организације из Немачке не би имао право на тужбу према обрађивачком бироу - првотуженом, по Интербиро споразуму који је закључен између Швајцарске и Југославије. Првостепени суд истина закључује да тужилац нема право на директну тужбу али ипак одбија приговор недостатка пасивне легитимације првотуженог признајући право тужиоцу на тужбу према обрађивачком бироу на основу члана 35. Конвенције о социјалном обезбеђењу закљученом између СФРЈ и СР Немачке.

Врховни суд налази да је погрешно становиште нижестепених судова да тужилац чије је седиште у Немачкој има право на наплату регреса из основа осигурања од аутоодговорности према Удружењу осигуравајућих организација Југославије као обрађивачком - првотуженом на основу чл. 35. Конвенције о социјалном обезбеђењу. Ово са разлога што се Споразум о социјалном обезбеђењу закључен између СФРЈ и СР Немачке и објављена у "Службеном листу СФРЈ", број 9/69 примењује на права која произилазе из Југословенских прописа о здравственом осигурању, пензијском осигурању, инвалидском осигурању и додатку на децу. Под тачком два овога члана не сматрају се правним прописима у смислу става 1. они прописи који за једну државу уговорницу проистичу из међудржавних уговора или међународног права или који служе за њихово извршење уколико не садрже регулационе обавезе из осигурања.

Имајући у виду одредбу члана 2. Споразума погрешно је становиште нижестепених судова да се члан 35. може применити на права из осигурања од аутоодговорности, као и на права која произилазе из међудржавних уговора Југославије и Швајцарске. Из напред цитираног споразума о социјалном обезбеђењу произилази да се њиме регулишу права немачких и југословенских држављана на исплате из социјалних фондова а не из фондова осигуравајућих организација за осигурање имовине. И најзад овде се ради о исплати из међудржавног уговора - Интербиро споразума - који по изричитој одредби тачке 2. члана 35. Конвенције не спада у прописе на које се односи Конвенција о социјалном обезбеђењу.

(Пресуда Врховног суда Србије Прев. 58/94 од 22.11.1995. године).
сентенци/љм/97

Код алтернативних облигација право избора ако није другачије уговорено припада дужнику. Када се дужних определио на новчану исплату и предао акцептне налоге тужиоцу као повериоцу и тужилац исте реализовао онда се извршеним избором сматра да је обавеза од почетка била новчана.

Члан 404. ЗОО

Из образложења:

Између странака није било спорно да су имале закључен уговор о кредиту и то дана 30.9.1992. године и анекс уговора од 30.10.1992. године.

Такође није спорно да су уговорне стране закључиле протокол број 750 од 2.4.1993. године којим се тужени обавезао да своје доспеле обавезе измири у роби тј. у цементу те је чланом 1. тог протокола предвиђено да се “Универзал” обавезује да прими и испоручи до 15.5.1993. године количину од 1.929,40 тона цемента. Тужени није испунио своју обавезу до јануара месеца 1994. године те су странке сачиниле други протокол број 114 од 27.1.1994. године. Чланом 2. наведеног протокола је предвиђено да је укупна обавеза туженог према тужиоцу на дан закључења протокола 1406,16 тона цемента односно противвредност 232.010 ДЕМ. Чланом 3. је предвиђено да ће утврђени дуг у износу од 232.010 ДЕМ “Универзал” измирити у року од месец дана испоруком робе или исплатом овог износа а према међусобном договору из протокола. Није спорно такође да је тужилац доставио служби за платни промет акцептни налог туженог број 653091 на реализацију као и то да је 2.6.1994. године служба за платни промет са тужениковог рачуна скинула износ од 232.010 нових динара у корист жиро рачуна тужиоца. Тужени своју обавезу није измирио у уговореном року. Није спорно да је динар вредео колико марка.

Спорно је да ли тужиоцу припада право на разлику у цени, цемента пошто је тужени исплатио алтернативну облигацију, давањем акцептног налога у динарима али у доцњи. Првостепени суд закључује да тужилац има право на разлику у цени будући да је увидом у протокол од 27.1.1994. године утврђена обавеза туженог према тужиоцу на 1.406,16 тона цемента односно на износ од 232.010 ДЕМ. Наведени износ је у време закључења протокола престављао противвредност за 1406,16 тона цемента.

Тужилац је реализовао акцептни налог на износ од 232.010 динара али по становишту првостепеног суда тужени тим износом није измирио обавезу обзиром да је према допису предузећа “Копаник” цена цемента за период од 27.1.1994. године до 2.6.1994. године била 250 динара по једној тони. Имајући у виду ову цену цемента првостепени суд закључује да је тужбени захтев за исплату износа од 149.493,53 динара основан. Другостепени суд прихвата становиште првостепеног суда.

Врховни суд налази да се основано у захтеву за заштиту законитости истиче да јепредајом акцептних налога на износ од 232.010,00 динара у корист рачуна тужиоца тужилац прихватио предлог туженог за реализацију акцептног налога а тиме су се парничне странке сагласиле за реализацију алтернативне облигације изражене кроз новчану обавезу туженог у измирењу раније обавезе за предају цемента.

Због погрешне примене материјалног права побијане пресуде су укинуте и враћене на поновно одлучивање.

Ово са разлога што је правилно становиште изражено у ревизији и захтеву за заштиту законитости да је уговором између странака - протоколом од 26.1.1994. године установљена алтернативна облигација - испорука цемента или исплата 232.010,00 ДЕМ. Код алтернативних облигација право избора ако није другачије уговорено припада дужнику. У конкретной ситуацији када је дужник предао акцептне налоге тужиоцу и тужилац исте реализовао онда се извршеним избором сматра да је обавеза од почетка била новчана. Са тих разлога суд у поновном поступку треба да одлучи о основаности тужбеног захтева. Када се дужник определио на исплату новчаног износа, поверилац надаље може захтевати само изабрани предмет а избор је по члану 404. ЗОО неопозив. Отуда је правилно становиште ревизије и захтева за заштиту законитости да тужилац није могао после реализације акцептног налога да тражи поново разлику у цени цемента, са разлога што је прихватањем да наплати акцептни налог прихватио избор дужника у погледу алтернативне облигације, односно исплату у новцу па више није имао право да потражује прву облигацију, која се састоји у предаји цемента па самим тим није могао тражити ни исплату разлике у цементу. Дакле када се дужник определио за уговорену облигацију која се састоји у исплати новчаног износа у смислу члана 404. ЗОО избор дужника обавезује и повериоца.

(Пресуда Врховног суда Србије, Прев. 620/96 и Пзз. 30/96 од 30.10.1996. године).
сентенц/љм/97

Када правно лице постоји у регистру привредног суда а нема сединшта, односно нема пословне просторије, па се не може применити одредба члана 134. ЗПП тада се достава има извршити законском заступнику тога лица које је овлашћено да заступа предузеће а самим тим је овлашћено и да прими писмено насловљено на предузеће, за које је потребна лична достава.

Из образложења:

Из списка се види да је тужилац поднео тужбу означавајући као туженог, приватно предузеће на адреси која је уписана у регистру.

Првостепени суд није могао извршити доставу туженом предузећу јер је на тој адреси тужени "непознат". Првостепени суд је наложио тужиоцу да достави суду у року од 8 дана тачну адресу за туженог под претњом сношења законских последица. Тужилац својим поднеском од 16.6.1995. године предлаже да суд поступи у смислу одредбе члана 84. ЗПП те да туженом постави привременог заступника јер би у супротном по њега наступиле штетне последице. У свом поднеску од 11.9.1995. године тужилац обавештава суд да тужени као правно лице није престао да постоји да је он још увек уписан у регистру привредног суда и да предузећа могу престати да послују само по доредбама Закона о предузећима те да извештај СУП-а Суботица да је предузеће ликвидирано нема правног значаја за овај спор. Са тих

разлога тужилац сматра да суд провером у регистру треба да утврди да ли је предузеће престало да постоји или није те уколико није да се прибијање изврши преко огласне табле суда будући да је тужено предузеће било дужно да о промени адресе свога пословања обавести суд односно изврши пријаву у судски регистар што он није учинио те да се има применити одредба члана 145. ЗПП.

Првостепени суд је одбацио тужбу на основу члана 109. став 4. ЗПП закључујући да провером у регистру предузећа тужени је регистрован на адресу Босе Миљевић број 7 те да промена седишта након регистрације није било.

Другостепени суд је такође стао на становиште да има места примени члана 109. став 4. ЗПП.

Врховни суд налази да се основано у ревизији истиче да су подаци уписани у регистар суда званични подаци о адреси туженог те да накнадна обавештења од СУП-а о ликвидацији предузећа, немају значаја за овај спор.

Такође се основано истиче да не може привредни субјекат да престане да постоји на начин како то стоји у извештају Министарства унутрашњих послова - Секретаријата Суботица. У ситуацији када правно лице не постоји на адреси из регистра суда по становишту Врховног суда достава се има извршити законском заступнику правног лица који је уписан у регистру суда као законски заступник а све према одредби члана 138. ЗПП. Истина, у одредби става 4. члана 142. стоји да ако писмено треба доставити државним органима и правним лицима достављање се врши по одредбама члана 134. ЗПП. Међутим достава по члану 134. ЗПП првостепеном суду није успела, управо са разлога што ни на једној адреси а посебно не на адреси означеној у регистру суда правно лице нема пословне просторије. У таквој ситуацији када правно лице нема пословне просторије па се не може применити одредба члана 134. ЗПП онда по становишту Врховног суда доставу треба извршити законском заступнику правног лица уписаном у регистар и то на начин предвиђен одредбама члана 142. ЗПП. Ово са разлога што је одредбом члана 41. Закона о предузећима предвиђено да предузеће заступа директор. Када је достава извршена законском заступнику у смислу члана 142. ЗПП сматра се уредном доставом, јер је достава извршена лицу овлашћеном за заступање.

Резимирајући предње произилази да када правно лице постоји у регистру а нема седиште односно нема пословне просторије па се не може применити одредба члана 134. ЗПП тада се достава има извршити законском заступнику тог лица, које је овлашћено да заступа предузеће па самим тим овлашћено и да прими писмено насловљено на предузеће, за које је потребна лична достава.

(Пресуда Врховног суда Србије, Прев. 428/96 од 20.8.1996. године).
сентенц/љм/97

Када је акредитивна банка дала налог авизирајућој банци да обавести корисника о отварању акредитива, без давања конфирмације, а ова изда конфирмацију, онда је то учинила на сопствени ризик и сопствену одговорност.

Члан 6, 8, 12. и 14. Једнообразних правила

Из образложења:

Првостепени суд је утврдио да је акредитивна банка из Београда отворила акредитив на износ од 346.500 УСА долара у корист фирме “Јонизис” из Грчке. Даље је суд утврдио да се радило о неопозивом а преносивом документарном акредитиву за куповину 346 тона белог пасуља који је тужени купио од продавца у Грчкој. Акредитивна банка дала је налог тужилачкој банци која има своју банку у Никозији, на Кипру да авизира акредитив односно да обавести корисника о отварању акредитива, без давања конфирмације. Акредитив је отворен под условом презентације фактуре у три примерка и сертификата о квантитативном и квалитативном преузимању робе који издаје овлашћена југословенска институција, с тим да је авизирајућа банка овлашћена за плаћање тек накнадно када се од стране акредитивне банке из Београда по пријему исправних докумената у Београду добије накнади налог. Корисник акредитива Јонизис из Грчке пренео је предметни акредитив у корист холандске фирме. По налогу Грчке фирме Јонизис - првог корисника акредитива као и на захтев банке новог корисника акредитива из Ротердама тужилачка банка је преко банке у Никозији извршила конфирмацију акредитива чиме је према правилима акредитивног пословања преузела непосредно обавезу према новом кориснику акредитива. Иако је банка у Никозији била само авизирајућа банка са изричитом забраном да даје конфирмацију, тужилачка банка потврђујући спорни акредитив преузела је обавезу да изврши плаћање новом кориснику што је и учинила у судском поступку. Дакле предмет тужбеног захтева је исплаћени износ из акредитива, износ камата и трошкова у судском поступку с тим што је тужен налогодавац за отварања акредитива, односно трговац из Југославије.

Првостепени суд је одбио тужбени захтев закључујући да је тужилачка банка одступила од услова акредитива са разлога што је по акредитиву била само авизирајућа банка. Конфирмацију и плаћање по спорном акредитиву извршила је мимо изричите забране акредитивне банке.

Првостепени суд је закључио да корисник акредитива према одредби члана 6. Једнообразних правила није могао користити за себе уговорне односе који су постојали између банака и није могао давати налоге за конфирмацију нити је то тужилачка банка била у обавези да прихвати.

Врховни суд налази да су нижестепени судови правилно применили материјално право када су одбили тужбени захтев. Није спорно међу странкама да је тужилачка банка требало да буде само авизирајућа банка. Према члану 8. једнообразних правила који се у конкретном случају примењује обзиром да је авизирајућа банка имала седиште на Кипру - Никозија авизирајућа банка је имала само обавезу да изврши саопштење кориснику акредитива. Такође није спорно да је тужилачка банка имала изричиту забрану да издаје конфирмацију. У таквој ситуа-

цији када је тужилачкој банци изричито забрањено да конфирмира акредитив произилази да све што је тужилачка банка радила у вези са исплатом из акредитива било мимо услова из акредитива, па је исплату извршила на свој ризик и на своју одговорност. Како је тужилачка банка морала према члану 14. Једнообразних правила у случају нејасних информација и инструкција да затражи комплетне информације од акредитивне банке а то није учинила то произилази да је све радње обављала на своју одговорност. Ова одговорност банке произилази из члана 12. напред цитираних једнообразних правила које предвиђају да су банке одговорне за сваку последицу која би настала због тога што нису поступале онако како се захтева у предходним параграфима.

(Пресуда Врховног суда Србије, Прев. 116/95 од 15.5.1995. године).

Верам/љм/96

Раскид уговора због неплаћања купопродајне цене за испоручену робу

Када се тражи раскид уговора због неисплате купопродајне цене за испоручену робу првостепени суд није дужан да утврђује кривицу за раскид јер је право тужиоца по члану 124. ЗОО да бира да ли ће тражити раскид уговора и повраћај робе по члану 132. ЗОО или испуњене уговора - исплатом купопродајне цене.

- Члан 124, 127. и чл. 132. став 2. ЗОО -

Из образложења:

Тужилац је закључио уговор о купопродаји са тужеником којим је продао туженом аутомобилске гуме ближе описане у закључници а гуме одмах испоручио туженику као купцу с тим што му тужени није исплатио купопродајну цену за испоручене гуме ни после више опомена тужени није исплатио тужиоцу испоручену робу. Правилно су нижестепени судови применили материјално право из члана 124. и члана 132. тачка 2. ЗОО када су утврдили да је раскинут уговор о купопродаји гума и обавезали туженог да врати тужиоцу робу која му је по том уговору испоручена. По одредби члана 124. ЗОО када тужени није исплатио робу коју је примио, тужилац као продавац може тражити исплату цене али може и раскинути уговор и тражити повраћај робе. Према одредби члана 127. ЗОО тужилац има право да раскине уговор без остављања дужнику накнадног рока за испуњење обавезе ако из дужниковог држања произилази да он своју обавезу неће извршити ни у накнадном року. Како је тужилац закључио да тужени неће извршити своју обавезу ни у накнадном року то је тражено да суд утврди да је дошло до раскида уговора и да обавезе туженог на повраћај робе. Нижестепени судови су правилно закључили да тужилац има право на повраћај робе у смислу члана 132. тачка 2. Закона о облигационим односима. Није основан навод ревизије да је првостепени суд у конкретном случају ценио савесност само тужиоца и то на штету туженог. Ово са разлога што за раскид по члану 124. и 127. и реституцију по члану 132. ЗОО пи-

тање савесности није од значаја изузев ако се тражи накнада штете. У конкретном случају се тражи повраћај датог а не накнада штете отуда суд није ни улазио у питање савесности нити је то било потребно за утврђивање.

(Пресуда Врховног суда Србије, Прев. 44/95 од 8. фебруара 1995. године).

МЕЂУНАРОДНО ПОСЛОВНО ПРАВО

Међународна регулатива

Конвенција УН о гаранцијама и акредитивима

Комисија Уједињених Нација за међународно трговинско право UNCITRAL (*United Nations Commission on International Trade Law*) припремила је Конвенцију о гаранцијама на први позив и *standby* акредитивима. Према овој конвенцији банке-издаваоци су дужне да по овим инструментима изврше плаћања, а да при том не улазе у детаље посла на основу кога је затражено њихово издавање. Конвенција, међутим, предвиђа могућност да банке одбију да изврше плаћање уколико је захтев неоснован, односно ако је период важења гаранције или акредитива истекао или ако се ради о очигледној превари (у оваквом случају корисник гаранције или акредитива може да се обрати суду).

У материји гаранција и акредитива у широкој су примени правила која је донела Међународна трговинска комора (Једнообразна правила и обичаји за документарне акредитиве и Једнообразна правила за гаранције на први позив). Према овим правилима обавеза банке је неопозива, апстрактна и независна од комерцијалног посла, те је она дужна да изврши плаћање по пријему уредно поднетог захтева од стране корисника. С обзиром на разлику у погледу могућности банке да одбије позив на плаћање, постоји бојазан да би UNCITRAL-ово решење, по коме банке изузетно имају право да одбију захтев за плаћање ако сматрају да је неоснован, може довести до великих компликација у практичној примени једнообразних правила МТК.

Модел закона о електронском пословању

УНЦИТРАЛ је израдио Модел закона о електронском пословању (*UNCITRAL Model Law on Electronic Commerce*), а Генерална скупштина УН је на 51. заседању 1996. препоручила свим државама да га имају у виду када доносе своје прописе о тзв. електронском трговању односно пословању. Овим начином пословања, коришћењем савремених технолошких средстава, знатно се поједностав-

љује и убрзава пословање, али се, с друге стране, отвара читав низ питања (дефинисање поступака, одређивање техничко-технолошких услова пословања, уређење правних односа и др.) за која се морају пронаћи одговори. Модел закон треба да послужи као основ за уређивање правних односа у међународном пословању, али се може користити и за уређење односа домаћих субјеката у електронском пословању.

Модел закон одређује да се под "поруком" у његовим одредбама подразумева информација која је створена, послата, примљена или сачувана електронским, оптичким или сличним начином и обухвата и електронску размену података (EDI), електронску пошту, телеграм, телекс и факс. Модел закон се односи на све информације које имају облик наведене поруке када се користе у оквиру трговачких активности, с тим што се овом појму "трговачки" даје најшире значење (да обухвати све односе трговачке природе, било да су уговорни или вануговорни, дакле купопродају и с њом повезане послове, уговоре из области трансфера технологије, саобраћаја, инвестиција, банкарства и финасија, грађења итд.).

Модел закон предвиђа да се понуда и прихват понуде могу извршити и слањем порука, у смислу у коме овај појам користи овај документ.

Модел закон даје интересантна решења у погледу неких питања која су се у пракси појавила од момента када се у пословању, за размену информација, користе савремена техничка средства, као што су питање времена и места слања и пријема порука. Тако Мдел закона садржи одредбу по којој се сматра да је порука послата у тренутку када је ушла у информациони систем који је ван контроле лица које поруку шаље. Тренутак пријема поруке утврђује се на следећи начин: уколико је адресат одредио информациони систем за пријем порука, пријем наступа у тренутку када порука уђе у одређени информациони систем или, ако порука није послата преко одређеног информационог система, у тренутку када је адресат поруку примио; ако адресат није одредио неки информациони систем, пријем је остварен када порука уђе у информациони систем адресата. Сматра се, према Моделу закона, да је порука послата у месту где се пошиљалац има своје пословно седиште и сматра се да је примљена у месту у коме адресат има своје пословно седиште.

ОЕЦД препоруке за размену информација о порезима

Организација за економску сарадњу и развој (*OECD - Organisation for Economic Co-operation and Development*) недавно је усвојила препоруке за побољшање размене података о порезима.

Данас су знатно повећани приходи који се остварују пословањем ван граница једне земље, смањене су препреке повезивању финансијских тржишта. Истовремено су створене и нове могућности за избегавање плаћања пореза. Отуда је потреба за међународном сарадњом у области опорезивања сада већа него икада раније. Пореским властима су неопходна додатна средства којима ће осигурати да

се опорезују и приходи створени у међународном пословању, било тамо где су створени или у земљи седишта. Један од најефикаснијих путева да се осигура поступање по пореским прописима у трансакцијама које прелазе границу једне земље је размена пореских информација.

Савет ОЕСД-а је усвојио две препоруке које треба да унапреде практично спровођење већ установљених правних правила о размени података у области опорезивања: Препоруку о употреби пореских идентификационих бројева (са идејом да се користе технолошка достигнућа у размени информација, уз истовремено поштовање права пореских обвезника на очување поверљивог карактера пореских података), те Препоруку о коришћењу стандардних магнетских форми за аутоматску размену пореских информација.

Глобална правила за управљање ризиком у финансијским институцијама

Група од 30 водећих банака на међународном тржишту предлаже оснивање сталног комитета са задатком да дефинише стандарде и процедуре за управљање ризиком и спровођење интерне контроле у међународним финансијским институцијама тзв. глобалног карактера.

Банке сматрају да постоји велика опасност која произилази из чињенице да финансијске институције послују на светском тржишту, а да су истовремено подвргнуте контроли пословања од стране домаћих установа, по националним правилима. С друге стране, постоји бојазан да би формирање наднационалних органа за надзор и доношење обавезних међународних стандарда само створило илузију сигурности, док би у пракси долазило до застоја, крутости и неефикасности у пословању изазваних применом тих правила и стандарда. Но, последњи догађаји и скандали на међународном финансијском тржишту (Барингс банка и др.), до којих је дошло управо због непостојања стандарда пословања и одсуства контроле, ипак су довели до сазнања да је потребан ефикаснији надзор пословања и на глобалном плану.

Очекује се да предложени стални комитет препоручи стандарде пословања и интерне контроле. Ова би се правила примењивала на добровољној основи, али се очекује да би их прихватиле баке и друге финансијске организације ("санкција" за неприхватање би било опадање рејтинга и подозрење међу потенцијалним партнерима).

Решавање међународних спорова

Арбитражно решавање спорова у Кини

(У додатку у броју 3/4 за 1997 приказане су основне карактеристике мирења као метода решавања спорова у Кини; овај прилог је наставак тог приказа.)

У настојању да промовише и унапреди арбитражу као начин решавања спорова Кина је донела Закон о арбитражи. Закон је ступио на снагу 1. септембра 1995. и односи се и на домаће и на међународне арбитраже односно спорове.

У погледу међународне арбитраже Закон о арбитражи изричито овлашћује Кинеску међународну трговинску комору (China International Chamber of Commerce - CIICC) да организује арбитражне комисије, са сопственим правилима и листом арбитра. Основане су две такве комисије - Кинеска међународна привредна и трговачка арбитражна комисија (CIETAC, по почетним словима превода назива ове институције на енглески језик - China International Economic and Trade Arbitration Commission) и Кинеска поморска арбитражна комисија (China Maritime Arbitration Commission - CMAC).

CIETAC је главна институција у Кини за решавање спорова који укључују и страна лица. CMAC је задужен за организовање арбитражног суђења у поморским споровима са страним елементом. Обе арбитражне институције имају своја арбитражна правила, која су веома слична.

CIETAC је основана још 1950 - тада се звала Спољнотрговинска арбитражна комисија. Надлежност је обухватала спорове из домена спољне трговине. Надлежност Комисије је 1980. проширена и на спорове из домена интензивније привредне сарадње кинеских организација и страних лица, а назив институције је промењен у Спољнотрговинска и привредна арбитражна комисија. Надлежност је још једном проширена 1988. да обухвати све спорове из међународних привредних послова, а институција је добила име које и данас има. Пред арбитраже установљене по правилима ове арбитражне установе данас се могу износити спорови страних лица, као и спорови страних и кинеских партнера из домена међународних економских односа, укључујући и директно инвестирање у Кину.

За врло кратко време СИЕТАС се развила у једну од најзапосленијих арбитражних институција у свету. Седиште јој је у Пекингу, а има подкомисије у Шангају и Шензenu.

СИЕТАС-ова арбитражна правила су последњи пут ревидована током 1994 и 1995. По садашњој верзији правила, СИЕТАС је надлежна да суди у споровима који су покренути писменим захтевом једне од страна у писаном арбитражном споразуму. Арбитражни споразум може бити закључен пре или после избијања спора међу странама.

Надлежност СИЕТАС-а је одређена чланом 2 њених арбитражних правила; њена надлежност се своди на "независно и непристрасно решавање, путем арбитраже, спорова који произилазе из међународних или са иностранством повезаних, уговорних или вануговорних, трансакција, укључујући и спорове између страних правних и/или физичких лица и кинеских правних и/или физичких лица, са циљем да се заштите легитимна права и интереси страна те да се унапреди развој домаће и међународне привреде и трговине". Ова одредба представља значајно проширење надлежности Комисије - може се закључити да надлежност укључује и арбитражање у споровима између два предузећа у Кини са страним улогом или између предузећа са страним улогом и искључиво домаћег предузећа. Ово је донекле у супротности са одредбама кинеских прописа по којима се мешовита предузећа и предузећа са стопостотним страним улогом имају сматрати домаћим предузећима (члан 2 Уредбе о примени Закона о заједничким подухватима са кинеским и страним улозима). У складу са међународном праксом, надлежност Арбитражне комисије може се уговорати и за вануговорне спорове, укључујући и одштетне захтеве, те спорове из хартија од вредности и по основу права индустријске својине. На овај начин отклоњене су одређене недоумице у пракси у погледу арбитрабилности спорова из појединих односа.

Комисија, као што је то случај и са другим међународним арбитражама, сама може одлучивати о својој надлежности, ако једна од страна ту надлежност оспори. Но, стране се за решавање спора око надлежности арбитраже могу обратити и редовном суду; у случају конфликтне одлуке арбитраже и суда у погледу надлежности арбитраже, већу правну снагу има судска одлука.

У складу са међународном арбитражном праксом, арбитражна правила СИЕТАС-а изричито предвиђају да арбитражна клаузула и односно споразум постоје и процењују се одвојено од уговора чији су саставни део.

За отпочињање арбитражног поступка тужилац мора поднети захтев Комисији. У захтеву се морају навести детаљи арбитражног споразума, основни елементи спорног односа, захтев за одлуком која се од арбитраже тражи те доставити доказе Комисија захтев доставља туженом на одговор. Рок за одговор је 45 дана, а за евентуалну противтужбу 60 дана.

СИЕТАС има листу од 400 арбитра од чега је 20% странаца. На листи су правни стручњаци за различите привредне области. У конкретним споровима, свака страна именује једног арбитра са листе, док трећег арбитра именују споразумно

(мада се могу споразумети да спор реши само један арбитар). Арбитри морају бити са листе, те се може десити да страни учесници арбитражног поступка имају тешкоћа у проналажењу арбитра које ће именовати услед ограниченог избора и доступности арбитра са листе.

Када се формира, арбитражно веће мора донети одлуку у року од девет месеци.

Сви поступци пред арбитражама по правилима СИЕТАС морају се водити на кинеском језику, осим ако се стране друкчије не споразумеју. Ако се стране договоре, арбитражно веће може организовати о трошку страна превођење поступка.

Арбитражна пресуда мора бити образложена. Она је коначна односно обавезујућа за стране (не може се нападати пред редовним судовима). Закон о арбитражи предвиђа случајеве у којима се пред редовним судовима може захтевати поништај арбитражне одлуке.

За извршење арбитражних одлука, донетих по правилима СИЕТАС-а, као и за признање и извршење страних арбитражних одлука, надлежни су редовни судови. Кина је потписник Њујоршке конвенције о признању и извршењу страних арбитражних одлука.

**Захтев за покретање арбитражног поступка по Арбитражним
правилима МТК
(обрзац - на енглеском, са преводом на српски језик)**

*(Приказ о Арбитражном суду и Арбитражном правилнику МТК, са моделом арбитражне клаузуле коју препоручује МТК, објављен је у часопису број 3/4 за 1996. Глосар са појмовима и терминима о арбитражи, на енглеском језику, објављен је у прилогу у броју 7/8 за 1993.)*Б

International Chamber of Commerce
International Court of Arbitration
- Secretariat

38 Cours Albert 1er
F-75008 Paris
France

Request for arbitration

in 5 copies

1. Parties to Arbitration

This request for arbitration is made by _____, _____, Yugoslavia, as the Claimant.

The Defendant to the arbitration is _____ Ltd. of _____.

2. Contractual Documents

The Agreement to arbitrate under which this arbitration arises is contained in Contract for _____ of _____ 199_ ("the Contract") copy of which is enclosed.

The Article ___ of the Contract reads in its entirety as follows:

"Choice of Law and Arbitration

All disputes arising out or in connection with this contract shall be finally settled under the Rules of Conciliation and Arbitration of the International Chamber of Commerce by one or three arbitrator appointed in accordance with the said Rules. The arbitration shall seat and render its award in _____. The arbitration shall apply procedural and substantive law of _____. The language of the arbitration shall be English."

3. Statement of Nature and Circumstances of the Dispute/ Statement of Case

The Claimant seeks an arbitration award that the Defendant is in breach of Contract in refusing or failing to pay to the Claimant the amount of _____ due under the Contract, as determined in the following Claimant's documents (copies enclosed) based on the Contract: . . .

4. Relief Claimed

The Claimant seeks the following relief:

(a) a declaration that the Claimant is entitled to the amount of _____ pursuant to the Contract and that, therefor, the Defendant is obliged to pay the said amount to the Claimant within 30 days from the date of award;

(b) interest on the above at the rate of ___% per anum for the period from ____ to the date of payment;

(c) legal costs and costs of the arbitration.

5. Reservation

The Claimant reserves the right to specify in details the nature and circumstances of the dispute in further submissions-amendments and/or additions to the request for arbitration.

6. Nomination of Arbitrator

The Claimant proposes that the arbitration tribunal consists of three arbitrators.

The Claimant is, in accordance with the provisions of Article 2 paragraph 4 of ICC Rules of Arbitration, nominating hereby, as the arbitrator Dr. _____, attorney at law, address: . . .

for the confirmation by the International Court of Arbitration.

in Beograd, _____ 199_
 Međunarodna trgovinska komora
 Međunarodni arbitražni sud
 - Sekretarijat

For the Claimant

Cours Albert 1er broj 38
 F-75008 Pariz
 Francuska

* *
 *

(превод на српски језик)

Захтев за арбитражу

у 5 примерака

1. Стране у арбитражном поступку

Овај захтев подноси _____, _____, Југославија, у својству тужиоца.

Туженик у овој арбитражној ствари је _____ Лтд. из _____ .

2. Уговорна документација

Арбитражни споразум по коме се покреће овај арбитражни поступак је садржана у уговору о _____ од _____ 199_ ("Уговор"), чија је копија приложена.

Члан __ наведеног Уговора у целини гласи:

"Избор права и арбитража

Сви спорови који проишају из или у вези са овим уговором биће коначно решени по Правилнику о мирењу и арбитражи Међународне трговинске коморе од стране једног или три арбитра именованих према том Правилнику. Арбитража ће заседа-ти и одлуку донети у _____. Арбитража ће примењивати процесно и матери-јално право _____. Језик арбитраже биће енглески."

3. Излагање о природи и околностима спора

Тужилац предлаже доношење арбитражне одлуке којом се утврђује да је туженик прекршио Уговор тако што је одбио односно пропустио да плати тужиоцу износ од _____ који је био дужан да плати по Уговору, како је то приказано у сле-дећим тужиоцевим документима који су засновани на Уговору (копије приложе-не): ...

4. Предлог арбитражне одлуке

Тужилац предлаже доношење следеће арбитражне одлуке:

- (а) декларацију да се тужиоцу досуђује износ од _____ према Уговору те да је, према томе, туженик обавезан да плати наведени износ тужиоцу у року од 30 дана од дана доношења одлуке;
- (б) камату на горњи износ по стопи од __% годишње за период од ____ до датума плаћања;
- (ц) трошкове спора и трошкове арбитраже.

5. Резерва

Тужилац задржава право да специфицира детаље природе и околности спора у да-љим поднесцима - изменама односно допунама захтева за арбитражу.

6. Именовање арбитра

Тужилац предлаже да се арбитражно веће састоји од три арбитра.

Тужилац, према одредби члана 2 став 4 Арбитражних правила МТК, овим именује Др. _____, адвоката, адреса: ...

за потврду од стране Међународног арбитражног суда.

у Београду, _____, 199_.

за тужиоца

Из међународне уговорне праксе

Обезбеђење иностраног кредита путем залагања будућих прилива

У међународној пракси појавио је у новије време интересантан начин обезбеђења кредита за зајмопримце из неразвијених земаља. Овај метод се састоји у томе што се, као обезбеђење за повраћај кредита, користи будући прилив од одређених активности односно послова. У погледу правне природе трансакције ради се, практично, о продаји будућег потраживања. У пословној пракси се овакви аранжмани, сликовито - према суштини операције, и називају *future flow securitization*.

Овај метод развио се као одговор на потребу обезбеђења кредита за предузећа из мање развијених земаља која имају одређени, солидан положај на тржишту, али тешкоће у обезбеђивању иностраних кредита долазе од ризика који произилазе из економског положаја саме земље (тзв. *sovereign risks*). Типични случајеви будућих девизних прилива који се залажу у оваквим аранжманима су приливи од кредитних картица, од таксе за прелет авиона преко територије одређене земље, од накнада за услуге ПТТ, посебно за услуге коришћења телефона и др.

Иако је правна природа посла залагања будућих девизних прилива заправо једноставна (уступање потраживања), трансакција се одвија у једној доста сложеној конструкцији, која може изгледати и врло компликована, пре свега с обзиром на број учесника и њихове пословне и уговорне односе и везе, те на начин превазилажења ризика који потиче од положаја земље - седишта зајмопримца.

Учесник трансакције је пре свега зајмопримац, који очекује будући прилив од својих одређених активности. Њега у овим пословима означавају термином *originator*. У трансакцији по правилу учествује и *sponsor*, заправо посредник који организује све елементе посла и повезује учеснике. За извршење трансакције формира се посебан *trust* фонд (као један од облика колективног инвестирања у хартије од вредности), који ће издавати хартије од вредности (најчешће обвезнице или сертификате - *units*). Фонд се не налази у земљи зајмопримца, већ по правилу у некој *off shore* јурисдикцији. Иностранци корисници услуга зајмопримца (лица са којима је зајмопримац у неком односу, којима пружа одређене услуге, односно од којих оче-

кује одређена плаћања у девизама) се упућују да своје обавезе (будуће) плаћају инвестиционом фонду, а не зајмопримцу, односно лицу које им је пружио услугу (уступање потраживања). Фонд издаје хартије од вредности инвеститорима; од овако прикупљених средстава даје се кредит зајмопримцу, а инвеститори се исплаћују, под условима из докумената о емитовању хартија од вредности, из будућих прилива које ће корисници услуга зајмопримца, уместо зајмопримца, бити плаћени фонду. Хартије од вредности које издаје фонд котирају се на одређеним тржиштима на основу процене које дају специјализоване организације. У оваквим случајевима, вредност обвезница или других хартија које издаје фонд цени се пре свега по организацијама које делују као менаџери фонда и као повереници фонда (ове две функције, по многим законодавствима, морају бити раздвојене), а не према рејтингу зајмопримца односно његове земље. Тако и инвеститори који купују хартије од вредности често и не знају где се пласира њихова инвестиција односно одакле потиче прилив на основу којих ће о доспећу инструмента који поседују бити исплаћени.

У погледу ризика, у доброј мери је искључен ризик конвертибилности локалне валуте и ризик забране односно немогућности трансфера. Међутим ризик земље седишта зајмопримца, иако смањен, није у потпуности искључен - одређени пословни и политички ризици везани за ову земљу и даље постоје. Но, основни ризик у трансакцији је тзв. *performance* ризик, тј. ризик да ће зајмопримац извршити будуће услуге од којих се очекује прилив којим се плаћају улагачи у инвестициони фонд из кога је потекао износ дат као кредит.

За документацију

(У рубрици се приказују елементи уговора о оснивању мешовитог предузећа са стираним уложом у облику друштва са ограниченом одговорношћу, где у целини оне одредбе уговора које се, с обзиром на стирано учешће у капиталу, разликују од одговарајућих одредби уговора када предузеће оснивају само домаћи субјекти.)

Уговор о оснивању Предузећа за _____ " _____ " д.о.о., Београд
закључен ____ . _____ 199_ . између

1) Предузећа за _____ " _____ " д.о.о., _____ , Београд, Југославија (матични број _____)

2) _____ LIMITED, _____, _____, предузећа уписаног у регистар предузећа седишта под бројем _____

(у даљем тексту се _____ д.о.о. означавао "домаћи оснивач", а _____ LIMITED као "страни оснивач", а оба уговорника заједно означавају се као "оснивачи")

Уводне одредбе и предмет уговора

1) Оснивачи овим уговором, на основу Закона о предузећима (Сл. лист СРЈ 29/96) и Закона о страним улагањима (Сл. лист СРЈ 79/94 и 29/96), оснивају предузеће за стицање добити, преко кога, вршењем својих права и обавеза које имају као оснивачи, остварују своје пословне циљеве у области _____ (у даљем тексту "Предузеће").

2) Стране су сагласне да своје међусобне односе и односе са Предузећем развијају на принципима усаглашавања интереса и здравог тржишног пословања.

3) У случају да дође до ништавости једне или више одредби овог уговора, оснивачи ће одмах приступити преговорима да ништаве одредбе замене другим водећи при том рачуна о томе да се измењеним одредбама постигне исти ступањ задовољења интереса оснивача, али на начин који је дозвољен.

Одредбом става 2 овог члана не дира се принцип установљен чланом 58 став 3 овог уговора.

Облик, фирма, седиште, одговорност

4) Предузеће има облик друштва са ограниченом одговорношћу.

5) Фирма Предузећа је: Предузеће за _____ " _____ " д.о.о., Београд, _____.

Одлуку о промени фирме доноси скупштина на начин предвиђен статутом.

6) Седиште Предузећа је у Београду, у улици _____ број ____.

Одлуку о промени седишта доноси скупштина на начин предвиђен статутом.

7) Предузеће за своје обавезе одговара целокупном имовином.

Оснивачи не одговарају за обавезе Предузећа, а сnose ризик за пословање Предузећа до висине свог улога.

Основни капитал, улози, удели

8) Основни капитал Предузећа састоји се из улога оснивача.

Уписани и уплаћени капитал Предузећа при оснивању износи динара _____, што на дан закључења овог уговора у противвредности у USD доларима по званичном курсу износи _____ USD.

_____ д.о.о., као домаћи оснивач, има улог у Предузећу од динара _____ који се уплаћује приликом закључења овог уговора, што на дан закључења уговора и уплате улога по овом уговору у противвредности у USD по званичном курсу износи УСД _____.

_____ LIMITED, као страни оснивач, има улог у Предузећу од USD _____, који се уплаћује приликом закључења овог уговора, што на дан закључења овог уговора и на дан уплате улога по овом уговору у динарској противвредности по званичном курсу износи динара _____.

9) Уплата улога из члан 8 врши се у готовом у року од 3 дана од дана ступања уговора на снагу према члану 67 код банке коју стране споразумно одреде.

10) Изражавање вредности основног капитала и улога у члану 8 у противвредности у динарима односно у УСД врши се само ради упоређивања улога и утврђивања њиховог односа за сврхе одређивања односа удела, као и ради оцене испуњености законских услова у погледу висине капитала и улога појединих оснивача/улагача.

11) Оснивачи односно улагачи сразмерно својим улозима у основни капитал односно у имовину Предузећа стичу удео у Предузећу.

_____ д.о.о., као домаћи оснивач, има при оснивању Предузећа, на основу уплате капитала из члана 8 став 3, удео у Предузећу од __%.

_____ LIMITED, као страни оснивач, има при оснивању Предузећа, на основу уплате капитала из члана 8 став 4, удео у Предузећу од __%.

Предузеће ће, на начин предвиђен статутом, издати оснивачима потврде о уделима.

12) Стране предвиђају могућност допунских уплата. Допунске уплате одређују се сразмерно уделима из члана 11 овог уговора.

О допунским уплатама одлучује скупштина на начин предвиђен статутом.

Делатност

13) Предузеће развија делатности у следећим областима (према подгрупама Класификације делатности из Закона о класификацији делатности и о регистру јединица разврставања): . . .

14) Поред делатности из члана 13 Предузеће се бави и спољнотрговинским пословањем. Спољнотрговинско пословање Предузећа обухвата: . . .

Услови за вршење спољнотрговинске делатности утврђују се у општем акту донетом на основу статута.

15) Одлуку о промени делатности Предузећа из чланова 13 и 14 доноси скупштина на начин предвиђен статутом.

Управљање, органи

16) Предузећем управљају оснивачи сразмерно уделима, на начин предвиђен овим уговором и статутом.

У управљању Предузећем учествују и запослени у Предузећу, на начин предвиђен статутом.

17) За сврхе одређивања органа Предузећа, оснивачи процењују и утврђују да број запослених у Предузећу неће прећи 50.

Органи Предузећа су скупштина као орган власника, Управни одбор као орган управљања, те директор као орган пословања.

У Предузећу се не образује надзорни одбор.

18) Састав скупштине, заступање оснивача на скупштини, право сазивања, кворум, надлежност, начин одлучивања, те друга питања рада скупштине уређују се статутом.

Статутом се одређује број чланова и састав Управног одбора те мандат чланова, начин именовања, избора и опозива чланова, делокруг, начин одлучивања и остала питања конституисања, одлучивања и функционисања овог органа Предузећа.

О питањима из прописаног делокруга надзорног одбора одлучује скупштина на начин предвиђен статутом.

19) Директор Предузећа ће, по правилу, бити југословенски држављанин.

Услови, поступак именовања, мандат, делокруг директора, те друга питања од значаја за његов рад, обавезе и одговорности уређују се статутом.

Заступање . . .

Права и обавезе

25) Сваки оснивач има право и обавезу да учествује у управљању Предузећем сразмерно свом уделу, на начин предвиђен овим уговором и статутом.

Сваки оснивач има право да учествује у деоби добити Предузећа сразмерно свом уделу, у складу са статутом и одлуком скупштине донетом на основу статута.

Сваки оснивач учествује у расподели имовине Предузећа по његовом престанку сразмерно свом уделу.

26) Страни оснивач има, у складу са југословенским прописима и статутом, право да трансферише у иностранство свој удео у добити односно да га реинвестира, те да изнесе у иностранство свој удео у имовини Предузећа после престанка Предузећа, као и имовину коју стекне по основу престанка удела у Предузећу.

Услови и начин утврђивања добити

27) Предузеће води пословне књиге и саставља, подноси и објављује рачуноводствене исказе у складу са југословенским прописима. У складу са југословенским прописима врши се и ревизија рачуноводствених исказа Предузећа.

Статутом се предвиђа установљавање те начин спровођења интерне ревизије.

Добит Предузећа утврђује се годишњим билансом Предузећа.

Скупштина одлучује о томе који део добити ће се поделити оснивачима као дивиденде, те како ће се употребити преостали део добити. Статутом се предвиђа начин доношења одлуке о томе да се, поред издвајања за обавезну резерву Предузећа, врши издвајање из добити за посебне резерве. Скупштина може, у складу са статутом, одлучити да се добит не дели оснивачима, већ да се употреби за друге сврхе предвиђене статутом.

Скупштина може, на основу статута, у складу са југословенским прописима, одлучити да се дивиденде плаћају и током пословне године.

Сношење ризика и покриће губитака

28) Оснивачи сnose ризик пословања Предузећа сразмерно својим уделима, како је предвиђено чланом 7 став 2 овог уговора.

Контрола, обавештавање, јавност рада

29) Оснивачи се обавештавају, на начин предвиђен статутом, о раду Предузећа и органа Предузећа, о рачуноводственим исказима, о извештајима органа о пословању и другим битним документима и чињеницама везаним за пословање Предузећа.

30) Сваки оснивач, а посебно страни оснивач, има право да, у свако разумно време, у складу са статутом, прегледа пословне књиге Предузећа и документа везана за пословање Предузећа, те да органима Предузећа писмено поставља питања о активности и пословању Предузећа на која се мора писмено одговорити.

Сваки оснивач има право да, на начин утврђен статутом, тражи од Предузећа да последње годишње рачуноводствене исказе или инвестициону одлуку из последње две године испита сам или преко вештака.

31) Начин остваривања јавности рада Предузећа уређује се статутом односно општим актом на основу статута.

Пословна тајна . . .**Конкурвенција, сукоб интереса . . .****Заштита животне средине (природне околине) . . .****Пренос удела, деоба удела, пренос дела удела . . .****Престанак удела (повлачење) . . .****Иступање оснивача . . .****Искључење оснивача . . .****Права запослених . . .****Конституисање скупштине . . .****Унутрашња организација . . .**

Трајање уговора, престанак Предузећа

53) Предузеће се оснива на неодређено време, па и период трајања овог уговора није ограничен.

54) Овај уговор односно Предузеће ће престати ако наступи неки од разлога за престанак предузећа предвиђен југословенским прописима.

Овај уговор односно Предузеће ће престати ако се сви оснивачи споразумеју да раскину уговор односно да ликвидирају Предузеће.

Статусне промене, промене облика . . .**Статут, општи акти . . .****Надлежно право**

58) Сва питања у погледу важења и извршења овог уговора биће уређена и тумачена према југословенском праву.

Југословенско право примењиваће се и на решавање евентуалних спорова између оснивача (укључујући и спорове између домаћих и страних оснивача), као и спорове између Предузећа и оснивача (укључујући и страног оснивача).

Уколико после дана закључења овог уговора и његове пријаве савезном органу управе надлежном за економске односе са иностранством дође до промене југословенских прописа који су важили у време закључења односно пријаве уговора, оснивачи ће се споразумети о томе да ли ће на основу промене и у ком обиму изменити овај уговор, нарочито у погледу права страног оснивача односно утицаја остварења његових права на односе свих оснивача и инвестициони подухват по овом уговору у целини.

Решавање спорова

59) Сваки спор, разлика односно неспоразум који искрсне међу странама у погледу тумачења, значења, домашаја или извршења овог уговора, који стране не могу решити мирним путем, биће решен пред надлежним судом у Београду.

60) Пред надлежним судом у Београду решаваће се и евентуални спорови између оснивача и Предузећа, у складу са статутом.

Трошкови . . .**Измене и допуне уговора. . .****Преписка оснивача. . .**

Ступање уговора на снагу

67) Овај уговор ступа на снагу када се кумулативно испуне следеће претпоставке:

1. када га потпишу оснивачи односно овлашћени заступници оснивача односно пуномоћници оснивача;
2. када _____ д.о.о. у име оснивача односно Предузећа прими решење Савезног министарства за спољну трговину којим се оцењује сагласност овог уговора са прописима односно кад протекне 30 дана од дана подношења захтева том органу, а он не донесе никакво решење.

Језик уговора

68) Овај уговор закључен је на српском језику.

Домаћи оснивачи обезбеђују страном оснивачу превод уговора на енглески језик и потврђују да је превод у потпуности веран српском оригиналу.

Глосар

Енглески изрази у честој употреби у међународној и домаћој пракси

(У међународној пракси, а у последње време, све чешће, и у нас, у вези са страним улагањима, приватизацијом и уопште пословним подухватима у које су укључени и страни акцијери, користи се изрази из енглеске пословне праксе и права. Иако је њихов садржај, по правилу, јасан, потребно је да се понекад, ради лакшег разумевања и прихватања, њихово значење и ближе одреди.

Поједини енглески изрази код нас су већ ушли и у прописе - неки још од раније, а неки у новије законодавство).

Due diligence ("дју дилиџенс") је израз чије је најприближније значење "потребна пажња". Веома је распрострањен у енглеској пословној пракси и користи се за означавање процедуре којом се једна уговорна страна, пре уласка у пословни аранжман (дакле, пре подношења понуде, пре закључења уговора) упознаје са свим околностима пословног подухвата. Ова процедура обухвата сагледавање и процену ризика, избор мера којима ће се ризици избећи, савладати или умањити - путем уговорних одредби, преко резерви у цени, путем осигурања од одређених ризика, пребацивањем ризика на друге учеснике подухвата и сл.).

Due diligence је поступак који морају да следе пословни руководиоци, заступници предузећа пре него што уговорно обавезу предузеће; интерна правила и прописани методи рада појединих предузећа (банака, других финансијских организација, осигуравајућих организација и др.) често предвиђају обавезу руководиоца да спроводе овакве поступке. У случају неповољног исхода пословног подухвата и настанка евентуалне штете за предузеће, одговорност директора и других руководиоца се, између осталог, процењује и по томе да ли су и како су спровели претходни поступак испитивања свих околности релевантних за доношење пословне одлуке. Један од елемената процедуре је и ангажовање професионалних саветника за поједина питања - адвоката, одитора, и других; њихови савети о појединим ситуацијама и активностима, под условом да су пажљиво изабрани, те

поступање по саветима је битно за оцену одговорности директора. Но, с друге стране, *due diligence* морају да спроведу и сами професионални саветници - и за њих важи правило да у давању савета морају да испитају све околности случаја односно да клијенту наведу све елементе на којима заснивају свој налаз и мишљење те предлог поступака (на овом месту се отвара низ питања о одговорности професионалних саветника према својим клијентима - што је посебна тема).

Припреме за улазак на одређено тржиште, његове сегменте или у поједине послове често се завршавају израдом *due diligence* извештаја, у коме се набрајају сва истражена питања, могуће опције и дају савет односно одређују путеви даљег ангажовања.

Due diligence процедура се може спроводити практично у сваком пословном подухвату. С обзиром на величину ангажованих средстава и друге параметре (значај за привреду поједине земље и др.), овај се поступак најчешће помиње код директних страних улагања, приватизације уз учешће страних инвеститора, кредитних односа, послова на тзв. секундарном тржишту (откуп потраживања по дуговима појединих земаља, откуп потраживања по хартијама од вредности које издају поједине земље и предузећа и итд.). Питања која се испитују у сваком конкретном случају зависе од низа околности и практично их није могуће унапред одредити за све могуће случајеве. Примера, ради, типична правна питања која се у *due diligence* процедури испитују код, на пример, директног страног улагања у постојеће предузеће су, у најкраћем следећа: статус предузећа, оснивачки документи (уговор о оснивању, статут), власничка структура (однос друштвене својине и акција/удела приватних власника), врсте акција, да ли су издаване акције или потврде о акцијама односно уделима, стање књиге акционара, ступањ спроведене приватизације и тешкоће у њеној реализацији, овлашћења органа предузећа, њихов однос и одговорност, процене капитала од стране овлашћених организација, уговори са значајнијим партнерима итд. Наравно, поред приступа са становишта права, профил предузећа у које се улаже употпуњује се и са низом других аспеката (финансијског, кадровског, техничко-технолошког и др.).

Insider trading ("инсајдер трејдинг") је израз који је већ прихваћен и у домаћем законодавству (члан 20 Закона о берзама, берзанском пословању и берзанским посредницима, Сл. лист СРЈ 90/94). До *insider trading-a* долази када једно лице (*insider*, лице које поседује информацију) закључује послове са хартијама од вредности на основу релевантне информације с којом нису упознати други инвеститори, учесници на одређеном тржишту, берзи односно јавност уопште.

Insider trading се јавља у различитим ситуацијама, а посебно код случаја преузимања контроле над акционарским друштвима на основу јавне понуде. *Insider trading* се у најкраћем састоји у томе што лице која има информацију о намерама друштва за продају акција може акције купити пре објављивања понуде, а затим их продати по вишој цени (јер понуда по правилу изазива и скок цене акција). На овај начин могу бити оштећени и власници акција јер су их продали по цени нижој

од оне коју би постигли после објављивања понуде, као и купци који су акције купили од *insider-a* као препродавца.

Но ово није једини случај да се у нашим законима користе енглески изрази. Још раније су усвојени страних термина као што су, на пример, "инжењеринг" (**engineering**) и "консалтинг" (**consulting**) у прописима о грађењу и о класификацији делатности. Израз "холдинг" (**holding**) коришћен је у Закону о спољнотрговинском пословању (Сл. лист СРЈ 46/92) и ранијем Закону о предузећима, а сада је поновљену новом Закону о предузећима (Сл. лист СРЈ 29/96) и Закону о класификацији делатности и о регистру јединица разврставања (Сл. лист СРЈ 31/96).

Но одскора су у законодавство уведени страни изрази којима се означавају појмови из релативно новије међународне праксе као што су, на пример, термини из области тзв. финансијских деривата - "опције" (**options**), "фјучерси" (**futures**) и "свопови" (**swaps**), који се користе и дефинишу у члановима 54 до 58 Закона о хартијама од вредности (Сл. лист СРЈ 26/95).

ПРАВНА ПРАКСА

Милица Дражић и Снежана Вујановић
Министарство за рад Републике Србије

Мишљења Министарства за рад, борацка и соц. питања

1. Са лицем које је остварило право на инвалидску пензију не може да се закључи уговор о обављању привремених и повремених послова.

У складу са прописима о пензијском и инвалидском осигурању, право на инвалидску пензију може да оствари осигураник код кога је утврђена потпуна неспособност за рад по основу губитка радне способности. Губитком радне способности сматра се потпуна и трајна неспособност за обављање свог посла и другог одговарајућег посла.

Лице које је остварило право на инвалидску пензију није радно способно, како за обављање послова заснивањем радног односа, тако и за обављање послова ван радног односа - по основу уговора. То значи, да се са лицем које је остварило право на инвалидску пензију не може закључити уговор о обављању одређених послова за које се не заснива радни однос, а у смислу члана 133. Закона о радним односима (уговор о обављању привремених и повремених послова).

(Из Министарства за рад, борацка и социјална питања, бр. 11-00-130/97-02 од 23.5.1997. године)

2. Радна недеља се рачуна као шест радних дана, осим у случајевима утврђеним законом за које је предвиђено да се радна недеља рачуна као пет радних дана.

Законом о радним односима ("Сл. гласник РС", број 55/96), у члану 108. став 1. тачка 1), прописано је да запосленом који је неоправдано изостао са посла пет рад-

них дана узастопно, односно седам радних дана са прекидима у року од три месеца, престаје радни однос независно од његове воље, отказом уговора о раду од стране послодавца.

Радна недеља, независно од распореда радног времена утврђеног у предузећу (петодневна или шестодневна), рачуна се као шест радних дана, тј. субота се рачуна као радни дан, осим у случајевима утврђивања дужине годишњег одмора и плаћеног одсуства, кад се радна недеља рачуна као пет радних дана (члан 54. став 2. и члан 59. став 7. Закона).

(Из Министарства за рад, борачка и социјална питања, бр. 11-00-137/97-02 од 23.4.1997. године)

3. Дужина годишњег одмора не може се утврдити непосредном применом критеријума из Закона о радним односима.

Законом о радним односима ("Сл. гласник РС", број 55/96), у члану 53. утврђено је да запослени има право на годишњи одмор у трајању од најмање 18, а највише 25 радних дана за годину дана рада, ако овим законом није друкчије одређено.

Према члану 54. овог закона, дужина годишњег одмора утврђује се тако што се законски минимум од 18 радних дана увећава за одређени број дана по основу критеријума утврђених у ставу 1. тачка 1) до б) наведене законске одредбе.

С обзиром да се дужина годишњег одмора не може утврдити непосредном применом критеријума утврђених у члану 54. став 1) тач. 1) до 4), то би требало извршити одговарајуће измене колективног уговора, којима би се наведени критеријуми разрадили.

(Из Министарства за рад, борачка и социјална питања, бр. 131-04-41/97-02 од 11.6.1997. године)

4. Време проведено у обављању привремених и повремених послова рачуна се у стаж осигурања.

Лица која обављају привремене и повремене послове на основу уговора о привременим и повременим пословима који је закључен у складу са одредбама члана 129. став 1. тачка 3) Закона о радним односима ("Сл. гласник РС", број 55/06), имају право на пензијско и инвалидско осигурање (члан 130. став 2. Закона), тј. време проведено у обављању привремених и повремених послова се, према прописима о пензијском и инвалидском осигурању, рачуна као стаж осигурања (члан 46. став 1. Закона о пензијском и инвалидском осигурању).

Правилником о радној књижици ("Сл. гласник РС", број 17/97), уређен је начин уношења података у радну књижицу. Према члану 18. став 1. тачка 2) овог правилника, податке о стажу осигурања проведеном на раду по основу уговора о привременим и повременим пословима уписује организација за пензијско и инва-

лидско осигурање на стр. 6-21 радне књижице у рубрику “Назив и седиште послодавца, основ осигурања”.

(Из Министарства за рад, борацка и социјална питања, бр. 11-00-209/97-02 од 19.6.1997. године)

5. У току издржавања казне затвора у трајању од шест месеци, запосленом мирују права и обавезе које се стичу на раду.

Законом о радним односима (“Сл. гласник РС”, број 55/96), у члану 62. став 1. тачка 4) утврђено је да у случају одсуствовања са рада у току издржавања казне затвора у трајању од шест месеци, запосленом мирују права и обавезе које се стичу на раду и по основу рада, осим права и обавеза за које је законом, односно колективним уговором друкчије одређено.

Запосленом који се налази на издржавању казне затвора у трајању од месец дана, сагласно наведеним законским одредбама, права и обавезе које се стичу на раду и по основу рада мирују. Како се зарада запосленог утврђује на основу цене рада радног места на које је запослени распоређен, радног учинка и времена проведеног на раду, у складу са законом и колективним уговором, то запослени за време издржавања казне затвора нема право на зараду.

У складу са прописима о пензијском и инвалидском осигурању, послодавац подноси одјаву на обавезно социјално осигурање за запосленог за време издржавања казне затвора, с тим што запослени може поднети захтев за продужено осигурање надлежном фонду пензијског и инвалидског осигурања и на тај начин остварити право из тог осигурања. Према члану 48. став 1. тачка б) Закона о пензијском и инвалидском осигурању, у стаж осигурања рачуна се и време за које је плаћен допринос по престанку обавезног осигурања - (продужено осигурање), за време издржавања казне затвора највише до 30 дана.

(Из Министарства за рад, борацка и социјална питања, бр. 11-00-207/97-02 од 19.6.1997. године)

6. Право на рад са скраћеним радним временом по основу члана 85. Закона о радним односима може да се оствари на основу мишљења надлежног здравственог органа.

Законом о радним односима (“Сл. гласник РС”, број 55/96), у члану 85. став 1. прописано је да родитељ или старатељ, односно лице које се стара о особи оштећеног церебралном парализом, неком врстом плегције, дечјом парализом или оболелој од мишићне дистрофије и осталих тешких обољења, на основу мишљења надлежног здравственог органа, може на свој захтев да ради са скраћеним радним временом али не краћим од половине пуног радног времена.

Право на рад са половином пуног радног времена по наведеном основу може да оствари лице које се стара о тешко оболелој особи на основу мишљења надлежног здравственог органа.

За време рада са скраћеним радним временом, запослени има право на одговарајућу зараду, сразмерно времену проведеном на раду у складу са законом. Према прописима о пензијском и инвалидском осигурању, у стаж осигурања рачуна се време проведено на раду са временом краћим од пуног радног времена, с тим што се укупан број часова таквог рада, остварених за поједине године, обрачунава на пуно радно време.

(Из Министарства за рад, борачка и социјална питања, бр. 11-00-147/97-02 од 23.5.1997. године)

7. Пријаву о повреди на раду, у случају смрти запосленог предузеће је дужно да изда породици запосленог.

Према члану 44. Закона о заштити на раду (“Сл. гласник РС”, број 42/91 и 53/93), предузеће је дужно да запосленом-повређеном на раду изда прописану пријаву о повреди на раду одмах, а најкасније 24 часа од дана сазнања за учињену повреду. Правилником о садржини и начину издавања листе о повреди на раду (“Сл. гласник РС”, број 2/92), прописан је образац, садржина и начин издавања листе о повреди на раду.

У складу са наведеним прописима о заштити на раду, предузеће је дужно да прописану пријаву о повреди на раду, у случају смрти запосленог, изда породици погинулог запосленог.

(Из Министарства за рад, борачка и социјална питања, бр. 163-00-277/97-02 од 19.6.1997. године)

1. Запослена која је у 1996. години била на породилском одсуству и није искористила годишњи одмор за ту годину, има право да га искористи до 30 јуна 1997. године.

Према члану 147. Закона о радним односима (“Службени гласник РС”, број 55/96), запослени који на дан ступања на снагу овог закона није у целини искористио годишњи одмор за 1996. годину, има право да годишњи одмор за ту годину користи до 30. јуна 1997. године, по прописима који су били на снази до ступања на снагу овог закона.

Запослени који, због привремене спречености за рад, у смислу прописа о здравственом осигурању (боловање, породилско одсуство), није могао да искористи годишњи одмор у току календарске године има право да, у складу са раније важећим законским одредбама (члан 39. став 4.) тај одмор искористи до 30. јуна наредне године.

То значи, да сагласно одредбама члана 147. Закона о радним односима, запослена која је била на породилском одсуству има право да годишњи одмор из 1996. године искористи до 30. јуна 1997. године.

(Из Министарства за рад, борачка и социјална питања, бр. 131-01-4/97-02 од 25.02.1997).

2. Право на годишњи одмор дужи од 25 радних дана, имају запослени под условима утврђеним у члану 55 и 56. Закона о радним односима.

Запослени са навршених 30 година пензијског стажа или навршених 55 година живота и запослени-жена са навршеним 25 година пензијског стажа или са навршених 50 година живота, као и запослени млади од 18 година живота, има право на годишњи одмор у трајању од 30 радних дана (члан 55. Закона о радним односима "Службени гласник РС" бр. 55/96).

Запосленом који ради скраћено радно време у смислу члана 41. Закона може се, у складу са колективним уговором, одобрити коришћење годишњег одмора у трајању до 40 радних дана (члан 56. Закона).

То значи да годишњи одмор у трајању до 40 радних дана, остварује запослени ако ради скраћено радно време на пословима утврђеним чланом 41. Закона. Уколико запослени ради на овим пословима (радна места са посебним условима рада) исти не може да оствари право на дужи годишњи одмор, ако на тим пословима није скраћено радно време.

(Из Министарства за рад, борацка и социјална питања, бр. 11-00-36/97-02 од 10.06.1997).

3. На право, обавезе и одговорности запослених у школама, примењује се Закон о радним односима у државним органима.

Појединачни колективни уговор у школама закључује се сагласно чланом 123 став 3. Закона о радним односима.

Одредбама члана 23. Закона о јавним службама ("Службени гласник РС", број 42/91), прописано је да се, у погледу права, обавеза и одговорности запослених у установама у области образовања, примењују прописи о запосленим у државним органима, ако законом није друкчије одређено.

Према томе, ако посебним законима у области образовања, није друкчије одређено, у погледу права, обавеза и одговорности запослених у школама примењују се одредбе Закона о радним односима у државним органима ("Службени гласник РС", бр. 49/91 и 66/91).

Што се тиче закључивања појединачних колективних уговора у школама, сагласно члану 123. став 3. Закона о радним односима ("Службени гласник РС", број 55/96), појединачни колективни уговор у јавном предузећу, односно другој јавној служби, чији је оснивач Република, закључују овлашћена организација (синдиката, директор и Влада Републике Србије, а за друга јавна предузећа и јавне службе - овлашћена организација синдиката, директор и оснивач или орган кога он овлашти.

(Из Министарства за рад, борацка и социјална питања, бр. 11-00-76/97-02 од 10.06.1997).

4. Када је запослени засновао радни однос на одређено време ради привремено повећаног обима рада, услов за заснивање радног односа на неодређено време је да је радио, дуже од 6 месеци.

Одредбама члана 13. став 1. тачка 2. Закона о радним односима (“Службени гласник РС”, број 55/96), прописано је да радни однос на одређено време може да се заснива, када се привремено повећа обим рада, али не дуже од 6 месеци.

Привремено повећани обим рада, сматра се трајним ако запослени послове за чије је обављање примљен у радни однос на одређено време, обавља непрекидно дуже од 6 месеци.

С обзиром да законом није утврђено време за које запослени наставља са радом да би то био услов за заснивање радног односа на неодређено време, запослени који ради један дан по истеку рока (дуже од 6 месеци), сматра се да је засновао радни однос на неодређено време.

Иначе радни однос на одређено време, ради привремено повећаног обима посла, може да се заснује само путем огласа.

(Из Министарства за рад, борачка и социјална питања, бр. 11-00-55/97-02 од 10.06.1997).

5. Запосленом који има 40 година стажа осигурања, а нема 65 година живота, не може да престане радни однос по сили закона.

На основу члана 110. став 1. Закона о радним односима (“Сл. гласник РС”, број 55/96) запосленом престаје радни однос по сили закона кад наврши 65 година живота и најмање 15 година стажа осигурања.

Запосленом који је навршио 40 година стажа осигурања, а нема навршених 65 година живота, радни однос не може да престане по сили закона све до испуњења услова утврђених у члану 110. став 1. Закона.

Према томе, до навршених 65 година живота, запосленом који има и преко 40 година стажа осигурања, не може да престане радни однос по сили закона.

(Из Министарства за рад, борачка и социјална питања, бр. 11-00-50/97-02 од 10.06.1997).

6. У случају материјалне одговорности запосленог, комисија доноси одлуку о висини штете и рок до кога се штета мора надокнадити.

У члану 106. став 6. Закона о радним односима (“Службени гласник РС”, број 55/96), прописано је да постојање штета, њену висину, околности под којима је настала, ко је штету проузроковао и како се надокнађује утврђује посебна комисија коју образује директор.

Из наведених законских одредби произилази да о материјалној одговорности запосленог одлучује посебна комисија коју, у смислу члана 137. став 1. тачка 16)

Закона, образује директор. Комисија је дужна да донесе одлуку којом се утврђује висина штете и рок у коме је запослени дужан да надокнади проузроковану штету.

Према томе, о материјалној одговорности запосленог који је учинио штету у предузећу, одлучује комисија коју образује директор. Одлука комисије садржи висину штете и рок до кога је запослени дужан да је надокнади.

(Из Министарства за рад, борачка и социјална питања, бр. 11-00-107/97-02 од 16.05.1997).

7. За радно место са посебним овлашћењима и одговорностима, у случају распоређивања кандидата који ће обављати послове главног и одговорног уредника, решење о распоређивању је у искључивој надлежности директора.

Одредбама члана 137. став 1. тачка 5. Закона о радним односима (“Службени гласник РС”, број 55/96) прописано је да у остваривању права, обавеза и одговорности запослених, у складу са законом и колективним уговором, директор доноси решење о распоређивању запосленог (члан 25).

Према томе, у случајевима потребе процеса и организације рада, запослени може бити распоређен на свако радно место које одговара степену и врсти стручне спреме, знању и способностима.

Решење о распореду запосленог у складу са законом и колективним уговором доноси директор.

То значи да у случају распоређивања кандидата који ће обављати послове главног и одговорног уредника, директор врши распоређивање и то спада у његову надлежност, с обзиром да то овлашћење не може да пренесе на запосленог са посебним овлашћењима и одговорностима (члан 137 став 2 Закона).

(Из Министарства за рад, борачка и социјална питања, бр. 11-00-179/97-02 од 02.06.1997).

Лука Јеловац
Савезно министарство за привреду

Мишљење Савезног министарства за привреду у вези са законом о предузећима

1. Да ли се улог оснивача из Републике Српске сматра страним улогом?

Улог оснивача из Републике Српске не сматра се страним улогом. Став привредних судова је да физичка и правна лица из Републике Српске нису странци и они могу оснивати предузећа као и држављани СРЈ по одредбама Закона о предузећима. Тим предузећем оснивачи ће управљати сразмерно томе колико је ко уложио.

(СМП, бр. 4/0-01-057/96-2 од 03.12.1996)

2. Да ли раднички савет може самом себи продужити мандат када га је збор тајним гласањем изабрао? Мандат радничком савету истиче 9. новембра 1996. године?

С обзиром да су новим Законом о предузећима, који је ступио на снагу 4. јула 1996. године, утврђени обавезни органи друштвеног предузећа (члан 393), то се мора извршити њихов избор, а не радничког савета који нови Закон више не признаје.

Постојећи раднички савет дужан је да донесе одлуку у смислу члана 442. став 7. Закона о предузећима, а не одлуку о продужењу свог мандата до 4. јула 1997. године.

(СМП, бр. 4/0-01-067/96-2 од 20.12.1996)

3. Да ли се оснивачки улог ПИ “Витаминка” Прилеп, као једног од оснивача “Витаминке” Ниш, третира као страног улагање?

Оснивачки улог ПИ “Витаминка” Прилеп, треба сматрати страним улогом пошто се ради о фирми из друге државе.

(СМП, бр. 4/0-01-062/96-2 од 19.12.1996)

4. У трговинском предузећу неискоришћени продајни простор (продавнице) интерним лицитацијама издају се у закуп, на годину дана, радницима тог предузећа. Собзиром да у том предузећу више од половине чланова Радничког савета је закупило те просторије, па се поставља питање, да ли ти чланови Радничког савета у том периоду могу остваривати улогу члана Радничког савета - учествовати у раду тог органа и доносити одлуке?

Чланови Радничког савета који су неискоришћени продајни простор (продавнице) интерним лицитацијом у овом предузећу узели у закуп на годину дана тај пословни простор, могу и даље бити чланови Радничког савета, ако уговором о закупу и даље имају статус запослених у предузећу које им је издало у закуп тај пословни простор.

5. Ако пословодство предузећа закупи те просторије и отвори самосталну радњу, да ли могу и даље остати на функцијама на којима су изабрани у предузећу (чл. 92 Закона)?

Исто тако ако пословодство предузећа закупи те просторије и отвори самосталну радњу, могу и даље остати на функцијама на којима су изабрани у предузећу, ако уговором о закупу и даље имају статус запослених у предузећу, а закупуљени пословни простор остаје и даље као организациона јединица предузећа.

При томе, мора се водити рачуна о клаузули конкуренције и клаузули конфликтности (чл. 92 и 93 ЗОП-а), што се мора уредити статутом предузећа и уговором о закупу.

(СМП, бр. 4/0-01-068/99-2 од 19.01.1997)

6. Да ли се одредбе члана 414. Закона о предузећима односе и на друштва с ограниченом одговорношћу као зависна друштва, односно да ли матично друштво одговара на исти начин за основано друштво с ограниченом одговорношћу као и за акционарско друштво у смислу наведеног члана?

Одредбе члана 414. Закона о предузећима не односе се на друштво с ограниченом одговорношћу. Ово из разлога што се одредбе овог члана односе на регулисање установе преузимања контроле једног предузећа, било које правне форме или чак и предузетника, над акционарским друштвом с јавним уписом акција, а

које је већ основано. Овај начин контроле не може се стећи у фази оснивања предузећа и стицања капитала учешћа у тој фази.

Иначе, поступак стицања значајног и већинског учешћа капитала у акционарском друштву с јавним уписом акција, регулисан је чланом 411. ЗОП-а.

(СМП, бр. 4/0-01-002/97-2 од 29.01.1997)

7. Да ли се обавеза процене капитала, према одреби става 1. члана 2. Закона о основама промене власништва друштвеног капитала, односи и на друштвене организације, регистроване по Закону о друштвеним организацијама и удружењима грађана (“Сл. гласник СРС”, бр. 24/82)?

Обавеза процене капитала односи се на све субјекте организовања, па и на све друштвене организације које располажу друштвеним капиталом (чл. 1. и 2. Закона о основама промене власништва друштвеног капитала).

Према томе, и све друштвене организације без обзира да ли обављају и привредне делатности, ако располажу друштвеним капиталом, дужни су да изврше процену капитала до рока утврђеног поменутиим законом.

(СМП, бр. 4/0-01-001/97-2 од 29.01.1997)

8. Да ли се одредба става 3. члана 442. Закона о предузећима односи и на друштвене организације?

Одредбом става 3. члана 442. Закона о предузећима не односи се на друштвене организације, јер је њихово оснивање, обављање друштвених и других делатности, упис у регистар и др., уређено посебним савезним и републичким законима.

9. Да ли су друштвене организације, које хоће да наставе обављање привредних делатности, обавезне да оснују друштво капитала које ће обављати привредне делатности или могу те делатности обављати непосредно, без уписа у регистар привредног суда?

Друштвена организација с обзиром да је правно лице, може основати предузеће у једном од облика утврђених Законом о предузећима (члан 8. став 3.).

Предузеће може обављати једну или више делатности ако испуњава прописане услове за обављање сваке од тих делатности (члан 16. став 1. ЗОП-а). То значи, да постоји разграничење на профитабилне делатности које обављају привредни субјекти за чије обављање се оснивају предузећа и непрофитабилне делатности за чије обављање се оснивају непрофитне организације (удружења грађана, друштвене организације, установе и др.), односно Закон о предузећима не прави разграничење на привредне и друштвене делатности него полази од циљне функције оснивања субјекта.

Зависно од циљне функције оснивања, и постојећа друштвена организација треба да разлучи циљне функције, односно да ли су профитабилне или непрофита-

билне њене делатности и сама одлучи о форми субјекта који ће обављати те делатности.

(СМП, бр. 4/0-01-023/97-2 од 15.04.1997)

10. Да ли постоји обавеза уписа у судски регистар обављања послова физичко-техничког обезбеђења ради чувања сопствене имовине предузећа?

Предузеће може без уписа у регистар да обавља и друге делатности које служе делатности уписане у регистар и који се уобичајено обављају уз те делатности (члан 20. став 2. Закона о предузећима). То значи, и послове физичко-техничког обезбеђења, уколико се ти послови искључиво обављају ради чувања сопствене имовине, а не имовине трећих лица.

(СМП, бр. 4/0-01-006/97-2 од 21.02.1997)

11. Како се врши избор новог члана скупштине из појединих сектора по упражњеном месту у скупштини, имајући у виду да ни статутом предузећа ни пословником скупштине то није регулисано, те да ли се може примењивати аналогија за доношење одлуке скупштине, а по пословнику скупштине?

Избор новог члана скупштине на упражњено место у скупштини врши се по истом поступку по коме су бирани и други чланови скупштине, с тим да мора да води рачуна о томе да ли се ради о представнику власника кога бирају акционари или о представнику друштвеног капитала кога бирају запослени (чл. 71. и 219. Закона о предузећима).

То значи да о избору увек одлучује тело које је чланове скупштине изабрало - за представнике власника то тело су акционари, а за представнике друштвеног капитала су запослени, па и за случај да се ради о избору само једног члана скупштине. Та питања треба уредити статутом.

12. Да ли радник под суспензијом може бити биран за делегата скупштине предузећа?

У одредби чл. 66. Закона о предузећима искључена је могућност избора и чланства у све органе предузећа за лица која су осуђена за кривична дела против привреде и службене дужности за која су наступиле правне последице осуде, док те последице трају, а не и за лица која су под суспензијом.

(СМП, бр. 4/0-01-004/97-2 од 11.02.1997)

13. Да ли из личне имовине предузећа са потпуном одговорношћу која није унета у предузеће поверилац може да наплати своје потраживање према предузећу, као и из имовине власника само-

сталне трговинске или друге радње и којим је то позитивним законским прописима регулисано?

Новим Законом о предузећима прописано је да предузеће одговара за своје обавезе целокупном својом имовином, а оснивачи, чланови и акционари предузећа одговарају за обавезе предузећа у случајевима и под условима прописаним Законом о предузећима (члан 53. ЗОП-а).

Предузетник одговара за своје обавезе целокупном својом имовином (члан 53. став 3.). Оснивачи ортачког друштва, комплементари командитног друштва одговарају неограничено солидарно целокупном својом имовином за обавезе предузећа (члан 105. и 168.), па према томе, у овим случајевима, поверилац има право да наплати своја потраживања према предузећу односно предузетнику и из њихове личне имовине, без обзира да ли је унесена у предузеће или не.

И стари Закон о предузећима садржао је одредбе о одговорности предузећа за обавезе. Тако је одредбом члана 140а. тог закона одређено да ако једини деоничар деоничког друштва, једини члан друштва са ограниченом одговорношћу или једини власник предузећа у приватној својини, својим радњама или мешањем своје имовине и имовине предузећа ствара код других привид привредног идентитета са предузећем, одговара повериоцима за обавезе предузећа неограничено солидарно (члан 140а), као и да предузеће одговара за обавезе својом имовином (члан 165.).

Самосталне трговинске и друге радње у Републици Србији регулисане су Законом о приватним предузетницима, а не Законом о предузећима, па ово министарство није надлежно за давање мишљења у вези одредби тог закона.

(СМП, бр. 4/0-01-012/97-2 од 10.03.1997)

14. Да ли предузеће за сваку годину мора од надлежних органа да прибави решење да су испуњени услови у погледу техничке опремљености, заштите на раду и заштите и унапређења животне средине?

Предузеће није дужно, нити га Закон о предузећима обавезује (члан 18.) да сваке године прибавља решење надлежног органа да испуњава услове у погледу техничке опремљености, заштите на раду и заштите и унапређења животне средине, као и друге прописане услове већ је дужно да такво решење прибави и поднесе га суду пре него што отпочне са радом. Тим пре ако ништа није мењано у односу на стање утврђено тим решењем, али је дужно да при инспекцијској контроли да на увид то решење.

(СМП, бр. 4/0-01-011/97-2 од 06.03.1997)

15. Примена одредби Закона о предузећима о минималном основном капиталу код предузећа која се пререгиструју из деоничких у акционарска друштва?

И за осниваче постојећих предузећа, која се усклађују са Законом о предузећима као друштва капитала, важи законска обавеза да до 4. јула 1997. године при-

ликом уписа у судски регистар новог стања (усклађеност организације и нових аката), пружи и доказ о испуњењу услова у погледу новчаног дела основног капитала утврђеним законом (члан 442. став 4. ЗОП).

Оснивачи постојећих друштва капитала, као и оснивачи вашег предузећа, не морају поново да уплаћују новчани оснивачки улог, уколико имају доказ да су тај улог уплатили и да је он у висини законом прописаног минимума одређеног за акционарска друштва. Тај доказ може бити извештај или потврда банке о уплати, или биланс стања (последњи или који би се саставио за потребе пререгистрације) који мора да се поднесе судском регистру.

Подразумева се да се раније уплате новчаног дела основног капитала валоризују на дан састављања биланса, односно уписа у регистар.

(СМП, бр. 4/0-01-005/97-2 од 27.02.1997)

16. Да ли приликом пререгистрације постојећег приватног предузећа у једночлано друштво са ограниченом одговорношћу уз пријаву за упис у регистар треба приложити и извештај о улогу у стварима и правима, са проценом вредности тог улога коју је извршио овлашћени процењивач?

Ако се, поред обавезног новчаног оснивачког улога, за једночлана друштва са ограниченом одговорношћу, улажу у то друштво и неновчани улози у стварима и правима исти се морају проценити и изразити у новцу.

Уколико је вредност ствари и права која се уносе у предузеће нижа од прописаног минималног новчаног дела почетног капитала (5.000 долара у динарској противвредности), оснивач сам процењује тај неновчани улог, о томе прави и потписује извештај који доставља суду уз остале податке потребне за упис предузећа у судски регистар.

Ако је вредност ствари и права већа од 5.000 долара у динарској противвредности на дан процене, процену мора да обави овлашћени процењивач (члан 200. и члан 339. ЗОП-а). И у том случају уз пријаву за упис у судски регистар прилаже се извештај овлашћеног процењивача.

И за једночлано друштво са ограниченом одговорношћу које настаје пререгистрацијом приватног предузећа уз пријаву за упис у судски регистар прилаже се и извештај оснивача о улогу у стварима и правима, са проценом вредности тог улога.

17. При којем органу се налази овлашћени процењивач неновчаних улога?

Закон о предузећима не регулише питање ко се сматра овлашћеним процењивачем. Међутим, Републичка агенција Србије за процену вредности капитала има списак више од стотину фирми које су овлашћене да могу вршити процену капитала предузећа, па би те фирме могле вршити и процену неновчаних улога, као овлашћени процењивачи.

(СМП, бр. 4/0-01-013/97-2 од 12.03.1997)

18. Да ли једини оснивач деоничарског друштва, који држи све деонице, треба да улаже нови улог при пререгистрацији у акционарско друштво по одредбама Закона о предузећима (члан 190. став 1. и члан 442. став 4.). Ово посебно ако у моменту пререгистрације, предузеће има и новчана средства у односу већем од 10.000 САД долара?

И оснивачи постојећих а.д. и д.о.о. мораће, у поступку усклађивања са новим законом, да докажу да су прописани новчани капитал уплатили још при оснивању или да га доплате до 4. јула 1997. године.

И друштва капитала која су током пословања до сада стекла имовину која прелази цензус у вредности прописаног новчаног капитала у обавези су да врше уплату, јер имовина предузећа припада предузећу као правном субјекту, а новчани оснивачки капитал је капитал који улажу оснивачи. Та обавеза постоји, без обзира на вредност имовине предузећа.

Исто тако, ако има средстава на жиро рачуну друштва капитала у висини новчаног дела капитала прописаног законом, постоји обавеза његове уплате, јер средства предузећа на жиро рачуну предузећа су средства предузећа, а не власника предузећа, па отуда постоји обавеза власника таквог предузећа да уплате недостајући износ новчаног капитала за дати облик друштва капитала и да о томе приложи доказ.

Само неподигнута добит која припада власницима предузећа (реинвестирана, стављена у резерве предузећа, стоји на рачуну предузећа и слично) може да се урачуна у новчани улог од власника предузећа, што ће се одговарајућим доказом презентирати регистарском суду.

Наиме, уплаћени новчани капитал може бити у функцији и служити и за обртна средства, тако да не постоји обавеза одржавања те висине новчане вредности, али у својој вредности у средствима предузећа он мора бити увек покривен. Закон о предузећима прописује минимални новчани капитал за друштва капитала, али обавезује на одржавање основног капитала - чл. 56, а не одржавање новчаног дела основног капитала, и основ за престанак предузећа није смањење новчаног дела капитала испод износа прописаног као минимални новчани капитал, већ смањење основног капитала испод тог нивоа (члан 100. став 1. тачка 10.).

Што се тиче тога који доказ треба презентирати судском регистру о уплати или доплати новчаног капитала, то може бити извештај банке, потврда банке о уплатама улога, биланс стања-постојећи или који би се сачинио за потребе пререгистрације или други документи-доказ из којег је видљиво испуњење услова у погледу новчаног дела основног капитала утврђених у одредбама чл. 190, 198, 205, 336 и 337 Закона о предузећима.

При уплати или доплати мора се водити рачуна о ревалоризацији ранијих новчаних оснивачких улога и о доплати оснивачког капитала.

(СМП, бр. 4/0-01-014/97-2 од 14.03.1997)

19. Уколико банка одобри кредит правном лицу за куповину акција чији је она емитент, да ли је тај правни посао-уговор о кредиту за куповину акција банке ништаван у смислу члана 244. став 1. и 2. Закона о предузећима?

Закон о предузећима забрањује властито кредитирање или давање аванса за откуп акција, кредитирање или давање аванса за откуп акција од стране трећег лица уз обезбеђење од друштва чије се акције откупљују (члан 244. став 1. ЗОП-а). Ове забране не важе за текуће правне послове финансијских организација, у које спадају и банке (члан 244. став 2. ЗОП-а).

(СМП, бр. 4/0-01-020/97-02 од 24.03.1997)

20. Да ли се у периоду до истека рока за усавлашавање општих аката Банке са Законом о предузећима (04.07.1997. године) могу и даље примењивати општа акта Банке или се мора применити Закон о предузећима с обзиром да другачије регулише рад Скупштине (у односу на регулисање актима “АИК БАНКЕ”)?

Предузећа и банке могу примењивати постојећа општа акта до усаглашавања тих аката са одредбама Закона о предузећима (члан 442. став 1.) с тим, да се то усаглашавање мора извршити у законском року (члан 442. став 3.).

Међутим, то не значи да предузећа и банке не могу и непосредно примењивати поједине одредбе Закона о предузећима и пре усаглашавања општих аката.

(СМП, бр. 4/0-01-020/97-3 од 04.04.1997)

21. Да ли издвојена средства по завршним рачунима (што се доказује званичним документима - одлуке оснивача, Биланс успеха, Биланс стања) могу прихватити као доказ о испуњењу услова из члана 337. Закона о предузећима?

Закон о предузећима инсистира да предузећа која су организована као друштва капитала поднесу доказ о испуњењу новчаног дела основног капитала, ако су га оснивачи имали или уплаћивали. То је могло бити улагање новца при оснивању предузећа, кредит дат предузећу који није враћен, профит предузећа који власник није повукао као учешће у добити већ га је реинвестирао, стављена у резерве предузећа, стоји на рачуну предузећа и сл., може да се урачуна у новчани улог од оснивача предузећа, односно власника предузећа, што ће се одговарајућим доказима презентирати регистарском суду.

То значи, да свако ко има доказ о новчаним улозима, било при оснивању или касније у току пословања предузећа, најмање у висини законом прописаног износа неће бити у обавези да доплаћује улог. Само они који немају такав доказ, мораће накнадно да испуне новчани део основног капитала.

Раније уплате новчаног дела основног капитала и неподигнута добит која припада оснивачима ревалоризују се на дан састављања биланса, односно уписа у регистар.

Као докази у смислу члана 442. став 4. ЗОП-а могу се поднети за извршене уплате извештај или потврда банке о новчаним улозима на име оснивачког улога оснивача приликом оснивања предузећа и о накнадним уплатама по том основу, односно доказ о оснивачким улагањима у годишњем и полугодишњем рачуну исказаном у Билансу стања, Билансу успеха.

22. Како доказати курс за претварање динара у УСД у тренутку уплата или издвајања по завршним рачунима?

Раније динарске уплате ревалоризују се на дан пријаве регистарском суду и деле по званичном курсу на тај дан, а за издвајања по завршним рачунима по курсу на дан утврђивања стања.

(СМП, бр. 4/0-01-024/97-2 од 11.04.1997)

23. Предузећа која су настала организовањем делова предузећа чије је седиште на територији Републике Македоније, Републике Хрватске, Републике Босне и Херцеговине и Републике Словеније су у режиму уредбе Владе Републике Србије - Уредба о организовању делова предузећа чије је седиште на територији Републике Хрватске, Републике Босне и Херцеговине и Републике Словеније ("Службени гласник Р. Србије", бр. 6/92, 51/92, 75/93, 68/94 и 53/95).

С тога је потребно да се обратите републичком министарству за трговину Србије, као надлежном органу по истакнутим питањима у вашем допису.

И таква предузећа треба да се усагласе са новим Законом о предузећима, по добијању сагласности надлежног органа у републици.

(СМП, бр. 4/0-01-017/97-2 од 09.04.1997)

24. Код кога се води депозитни рачун за уплату оснивачког улога предузећа у банци или код Народне банке Југославије-Завод за обрачун и плаћања?

Иако је Законом о предузећима предвиђено да се оснивачки новчани улог уплаћује на привремени рачун банке до уписа друштва у регистар (члан 198., 205 и 337), нема законске сметње да се оснивачки новчани улог уплати на привремени рачун код Завода за обрачун и плаћање Народне банке Југославије.

Оснивач са страним улогом уплату улога у девизама треба да изврши код Народне банке Југославије односно код овлашћене банке за девизне послове.

Овакве ставове заузело је и Одељење за привредне спорове Вишег привредног суда 10. децембра 1996. године.

Прописани новчани део оснивачког улога уплаћује се на привремени рачун банке или Завода за обрачун и плаћање само у случају оснивања новог предузећа које, до уписа у судски регистар, не може ни да има свој рачун. Ако је реч о посто-

јећем предузећу чији оснивач треба да, у поступку усклађивања са Законом о предузећима, уплати или доплати новчани део улога - уплата се одмах врши на постојећи жирос рачун постојећег предузећа.

25. Ко доларску противвредност уплаћену на депозитни рачун прерачунава по курсу на дан уплате у доларе САД и ко даје потврду о извршеној уплати?

Динарску противвредност уплаћену на депозитни-привремени рачун по курсу на дан уплате у доларе САД врше оснивачи предузећа, а извештај, односно потврду о уплати даје банка односно Завод за обрачун и плаћање код које су депоновани новчани улози на привремени рачун.

26. Да ли се, по извршеној регистрацији предузећа уплаћени оснивачки улог може преносити на редован рачун предузећа, ради коришћења тих средстава у обртне сврхе?

Новчани део оснивачког капитала, прописан Законом о предузећима, за оснивање акционарског и друштва са ограниченом одговорношћу, само се до уписа друштва у судски регистар уплаћује на привремени рачун банке односно Завода за обрачун и плаћање. Чим се друштво упише у регистар и отвори редован рачун предузећа, оснивачки улог преноси на рачун предузећа као његова имовина и та средства одмах могу бити у функцији пословања. Закон о предузећима прописује минимални новчани капитал за друштво капитала, али обавезује на одржавање основног капитала - члан 56, а не на одржавање новчаног дела основног капитала. Та средства могу да се користе као обртни капитал, дакле, могу да се купују и средства за рад јер се тиме само претвара у друге облике имовине предузећа. Битно је само, с гледишта законске обавезе да се он вредносно чува и одржава.

(СМП, бр. 4/0-01-023/97-2 од 15.04.1997)

27. Ако се продаја акција врши у ратама да ли ће се сматрати да је емисија акција успела уколико је уписано више од 50% емисије или ће се сматрати да је емисија успела уколико је уписано и уплаћено више од 50% емисије. Конкретно, молимо вас да нам растумачите да ли се под термином “продаје” акција који се користи у члану 28. о Закону о хартијама од вредности подразумева упис или уплата акција.

С обзиром да се јавља колизија између чл. 28 Закона о хартијама од вредности и чл. 207 Закона о предузећима у погледу оцене успешности емисије, молимо вас за тумачење који ће пропис бити примењиван код оцене успешности емисије?

Члан 207. Закона о предузећима односи се на неуспео упис акција у случају раписивања јавног позива за упис и уплату акција (проспект) приликом симултаног оснивања акционарског друштва, реч је о оснивачким акцијама (акцијама прве емисије).

С обзиром да Закон о предузећима за успелу емисију тражи упис свих понуђених акција од трећих лица или оснивача емисија се сматра неуспелом ако нису уписане све акције.

Ово произилази из дефиниције акционарског друштва чији је основни капитал утврђен и подељен на акције одређене номиналне вредности, а збир номиналних вредности свих акција чини основни капитал акционарског друштва (члан 187. ЗОП-а).

Закон о предузећима не уређује емитовање акција следећих емисија, већ је то материја Закона о хартијама од вредности.

Ако је реч о оснивачким акцијама примењује се Закон о предузећима, а ако је реч о акцијама следећих емисија, примењује се Закон о хартијама од вредности.

28. У случају да друштво у складу са чланом 240. став 4. Закона о предузећима откупи сопствене акције, у обавези је да у року од годину дана понуди запосленима на откуп акције. Интересује нас да ли у том року морају бити уписане и уплаћене акције од стране запослених, или је довољно да запослени у року од годину дана упишу акције са обавезом да их у накнадном року, који надлежни орган друштва одреди својом одлуком, уплате.

Уколико запослени не откупе акције да ли би откуп сопствених акција био пуноважан? Да ли би преостале акције друштво могло да понуди неком другом на откуп ако запослени не откупе целокупан износ?

Такође нас интересује да ли код откупа сопствених акција постоје ограничења у погледу извора средстава из којих акције морају бити плаћене, тачније да ли то може бити учињено само из резервног фонда и нераспоређене добити, или то може бити други извор средстава?

Одредбе о сопственим акцијама члан 240. веома су рестриктивне, што је и прихваћено решење у одређеним земљама. У нашој пракси акционарска друштва трансформисана друштвена предузећа, купују своје акције од фондова и нуде их не само запосленима већ и трећим заинтересованим лицима.

Сопствена акције које је друштво стекло а које треба да се понуде за откуп запосленима у друштву или повезаним друштвима, другим заинтересованим лицима (став 1. тачка 2. члан 240. ЗОП-а) треба да се упишу у року од годину дана од дана стицања, а да се њихова уплата врши у роковима у складу с њиховом понудом на откуп.

Ако су сопствене акције стечене у циљу нуђења на откуп другим заинтересованим лицима у смислу тачке 2. став 1. члана 240. те акције могу се понудити и другим заинтересованим лицима.

Могу се откупљивати само у целини уплаћене акције, с тим што плаћање не може бити на терет основног капитала осим примене правила о смањењу основног капитала. То значи, ако друштво или повезана друштва располажу резервама ван основног капитала, и нераспоређеном добити могу их користити за откуп сопствених акција.

29. Уколико друштво, у складу са чланом 291. Закона о предузећима, донесе одлуку о издавању нових акција овлашћеног капитала, интересује нас да ли је поступак емисије акција исти као и код било које друге емисије или има неке специфичности.

Ако би се акције издавале само запосленима у акционарском друштву и повезаним друштвима да ли има неких специфичности везаних за рокове уплате?

Зависно од потребе делатности, развојне експанзије друштва и слично омогућује се управи друштва, на основу овлашћења статута или посебне одлуке скупштине, да до износа овлашћења, а највише до половине основног капитала који постоји у тренутку давања овлашћења, повећава основни капитал друштва у року од пет година од уписа друштва у регистар (Члан 291. ЗОП-а).

Закон о предузећима не предвиђа никакве специфичности за емисију акција овлашћеног капитала али у складу са том циљном функцијом чију реализацију врши својим одлукама управа друштва, утврђује се поступак емисије и рокови уплате.

(СМП, бр. 4/0-01-019/97-2 од 22.04.1997)

30. Ко врши процену капитала друштвеног предузећа?

Процену вредности капитала, по утврђеној методологији, врши правно или физичко лице које је на основу републичког закона овлашћено за обављање процене - овлашћени процењивач (члан 4. савезног Закона о основама промене власништва друштвеног капитала - 29/96).

У току је доношење новог закона о својинској трансформацији Републике Србије, којим ће се одредити ко врши процену вредности друштвеног и државног капитала.

31. Ко емитује акције и у ком облику?

Издавање акција ради продаје друштвеног капитала или повећања укупног капитала врши се на начин и под условима утврђеним одлуком о њиховом издавању, коју доноси орган управљања предузећа. На садржину и начин доношења одлуке односно елементе акција и права имаоца акције примењују се одредбе Закона о хартијама од вредности.

Условне, начин и поступак емитовања и продаје акција по основу друштвеног капитала уредиће Закон о својинској трансформацији, Републике Србије.

32. По којој методологији ће се вршити процена друштвеног капитала?

У току је поступак доношења Правилника о процени вредности капитала Републике Србије, ради усклађивања са савезном Уредбом о основама методологије за процену вредности капитала и за ревалоризацију процењене вредности капитала и о начину исказивања капитала у обрачунским акцијама, односно уделима - 44/95.

По методологији која ће се утврдити наведеним правилником вршиће се процена капитала.

33. Да ли предузеће може статутарно утврдити да се изврши избор скупштине иако има мање од 50 радника или функцију скупштине морају да врше сви запослени?

У друштвеном предузећу са мање од 50 запослених функцију скупштине врше сви запослени (члан 394. став 6. ЗОП-а). Статутом се не може утврдити да се бира скупштина иако има у предузећу мање од 50 запослених, али се статутом мора утврдити да функцију скупштине врше сви запослени.

34. Да ли ће можда бити продужен рок за организовање и усклађивање општих аката за упис у регистар у складу са Законом о предузећима?

Савезна влада утврдила је Предлог закона о изменама Закона о предузећима и доставила га Савезној скупштини на разматрање и усвајање. Изменама се предлаже продужење рока за усклађивање са Законом о предузећима до 4. јула 1998. године.

(СМП, бр. 4/0-01-039/97-2 од 14.05.1997)

35. Да ли се сагласно Закону о предузећима - чл. 336, 337. и др. - уплата, односно доплата минималног новчаног дела, оснивачког капитала врши искључиво у новцу, односно да ли се може унети улог не у новцу, већ у стварима или правима процењеним у новцу?

Законом о предузећима прописан је минимални оснивачки капитал у новчаном виду као обавеза за друштво капитала (чл. 190. и 336. ЗОП-а).

Према томе, новчани део основног капитала утврђен овим Законом мора бити искључиво у новцу, а не у стварима или правима процењеним у новцу.

(СМП, бр. 4/0-01-040/97-2 од 13.05.1997)

36. Да ли нека од д.д. повезаних у Холдинг могу да иступе из Холдинга и на који начин и да ли се акције (ако постоји могућност преноса са Холдинга на д.д. без накнаде) могу да претворе у друштвени капитал на нивоу д.д.?

Закон о предузећима не познаје институт иступања зависног друштва из састава холдинга.

Односи између холдинг предузећа и зависних друштава чији је оснивач холдинг заснивају се по основу власништва у њиховом капиталу (члан 406. и 410. став 3. ЗОП-а).

Током постојања холдинга зависно друштво својом вољом не може иступити из састава холдинга, јер зависно друштво о томе више не може одлучивати.

Доследно томе, независно од карактера својине и у односима између оснивача друштвеног предузећа и основаних од њега зависних друштава важе у принципу иста правила као и у односима између правних лица у приватној својини. Дакле, власник уложеног капитала у зависним друштвима је оснивач-холдинг у друштвеној својини, осим ако део капитала није пренео основаном зависном друштву без накнаде - што је могуће - када то постаје друштвени капитал зависног друштва и не књижи се као удео или као акције матичног предузећа-оснивача.

(СМП, бр. 4/0-01-037/97-2 од 21.05.1997)

37. Да ли друштвени холдинг као матично предузеће, које послује искључиво друштвеним капиталом, бира скупштину из реда запослених (члан 394. став 1.) или постоји могућност избора представника друштвеног капитала из реда запослених из деоничких друштава и холдинга?

Полазећи од односа матичног и зависног предузећа (члан 406. и 410. став 3. ЗОП-а), у скупштини и управном одбору холдинга са друштвеним капиталом, које је матично друштво, могу бити заступљени и матично друштво и зависна друштва, у складу са утврђеним критеријумима у статуту, али представници матичног предузећа морају бити већински у скупштини и управном одбору матичног предузећа.

(СМП, бр. 4/0-01-037/97-4 од 23.05.1997)

38. У нашем предузећу 65,57% капитала је у привременом власништву фондова, а 34,43% у власништву радника и бивших радника.

Дакле, у Предузећу нема друштвеног капитала.

Статутом смо прописали да Управни одбор има 7 чланова, који се бирају на следећи начин: два члана се бирају као представници запослених акционара, један члан се бира из реда акционара, директор је по функцији члан Управног одбора и по једног члана дају представници три фонда.

За овакав Статут у Скупштини су гласали представници фондова.

Међутим, представници фондова у Управном одбору нису задовољни овом нормом, јер сматрају да им иста не обезбеђује већину која би одражавала својинску структуру капитала, обзиром да се у овом органу одлучује по персоналном, а не по својинском принципу?

Чланови управног одбора могу се бирати из реда акционара акционарског друштва и запослених у друштву, као и из реда лица изван друштва (члан 261. ЗОП-а). Закон о предузећима дозвољава максималну флексибилност у погледу структуре чланова управног одбора, изузимајући обавезност постојања чланова управног одбора као представника запослених, по основу партиципације у управ-

љању, изабраних на начин утврђен статутом (члан 83.). Ван овог на статуту је да одреди структуру управног одбора.

Поред физичког лица и правно лице може бити одређено за члана управног одбора, с тим да оно одреди свог представника, као што је то случај са фондовима на које су привремено пренете акције, које су они дужни да их на тржишту капитала понуде на продају.

Управни одбор је колегијални орган и одлуке доноси већином гласова, а не према капиталу, као што је случај у скупштини друштва која је орган власника.

Управни одбор, дакле, без обзира што је реч о друштву капитала, је орган управљања, који одлучује већином гласова, будући да су чланови управног одбора чланови једног колективног органа, који као такви одговарају скупштини друштва за свој рад, а не одређених акционара односно фондова.

Управа предузећа (члан 60. став 2. ЗОП-а) није посебан орган, већ њу, у смислу Закона о предузећима, чини управни одбор и директор. Директор предузећа може, али не мора бити члан управног одбора, што се утврђује статутом.

Термином Управа предузећа (управни одбор и директор) омогућава се кореспондирање нашег закона са упредним правом које не познаје директора као посебан орган, већ је управни одбор у ствари одбор директора који своје функције врше колективно, стим што одређене функције може поверити председнику управног одбора - генералном директору, као и другим својим члановима.

Сваки од ових органа има утврђени законски делокруг и одговорност. Чланови управног одбора и директор врше своје функције у интересу акционарског друштва и у вођењу послова поступају с пажњом доброг привредника, односно мора им бити доминантан интерес друштва (члан 62, 63, 72. и 268. ЗОП-а). Према томе, примаран интерес управног одбора и директора треба да буде у што ефикаснијем управљању трансформисаних предузећа.

(СМП, бр. 4/0-01-034/97-2 од 14.05.1997)

Поруке VI саветовања правника у привреди СР Југославије

Удружење правника у привреди СР Југославије и часопис “Право и привреда” организовали су у Врњачкој Бањи, од 21. до 23. маја 1997. године, традиционални VI сусрет правника у привреди СР Југославије. Општа тема саветовања била је “Привреда и приватизација”.

Саветовање је окупило више од 900 учесника: правника који су запослени у предузећима, банкама, осигуравајућим организацијама, судија, адвоката, научних радника који се баве привредно-правном проблематиком, стручњака из државне управе. Учествовали су и научни радници из Енглеске, Немачке, Француске, Словачке, Републике Кореје, Бугарске.

За саветовање је припремљено око 100 реферата, који су објављени у часопису “Право и привреда” број 5-8/97.

Рад саветовања одвијао се у 12 тематских области: предузећа, приватизација, страна улагања, банке, организације за осигурање, решавање привредних спорова, финансијско тржиште, порези и доприноси, интелектуална права, Југославија и Европска унија, радни односи, саопштења из пословне праксе.

У оквиру саветовања одржан је округли сто о приватизацији друштвеног капитала у предузећима. На округлом столу учесници саветовања су обавештени о решењима која се предлажу нацртом Закона о својинској трансформацији у Србији.

1. На саветовању су размењена прва искуства у примени новог Закона о предузећима и других прописа који се односе на правни положај правних и физичких лица која обављају привредне делатности, а који су донети у току 1996. године. Оцењено је да економски опоравак и будући развој наше привреде захтевају, поред осталог, још потпуније прилагођавање нашег права решењима која су прихваћена у развијеним земљама. Треба да идемо у сусрет решењима која прописују Међународни монетарни фонд, Светска банка и Европска унија. Примена норми које утврђује Европска унија за нас нема алтернативу, јер ће то бити незаобилазни услов било какве привредне сарадње са земљама Уније и већином суседних земаља које већ имају уговоре о асоцијацији са Унијом.

Треба оценити да ли су поједини републички прописи о предузећима у складу са савезним Уставом, имајући у виду да је СР Југославија јединствено правно подручје и да уређивање правног положаја предузећа спада у делокруг Савезне скупштине.

Право треба ставити у службу здравих пословних идеја. Прописи не смеју бити кочница за развој привреде. У том погледу указано је да привредне субјекте треба ослободити претераног подзаконског регулисања, пошто се подзаконски прописи понекад доносе и мењају на брзину, без неопходних стручних анализа.

У границама које постављају законске норме, треба развијати аутономну регулативу предузећа и других привредних субјеката. Држава треба да утврђује само оквири за пословање предузећа. Не сме да се меша у пословну самосталност предузећа, јер ризике из пословања предузећа носе власници предузећа.

Држава, а не предузећа, треба да се бави социјалном политиком.

2. Општа је оцена учесника саветовања да процес трансформације друштвеног капитала у привреди треба интензивирати. Данас не постоји ни једна област друштвеног живота у којој смо толико удаљени од Европе као што је својина на предузећима. Реформа својинских области привреде у великом је закашњењу. Приватизацију у привреди треба коначно прихватити као један вид природног права сваког човека на својину. Али, треба се чувати опасности да се приватизација претвори у неправичан процес.

Може се очекивати да ће у поступку претварања друштвене својине у акционарску својину, око четири милиона наших грађана постати акционари. Због тога треба ширити и унапређивати знања о акционарству и о трговању акцијама.

Акционарство би требало да допринесе ефикасности наше привреде. Акционарска својина, због заинтересованости акционара за учешће у расподели добити предузећа, не трпи неспособну управу предузећа, што је у условима друштвене својине често било ирелеватно.

Требало би преиспитати уставну норму о равноправности свих облика својине, укључујући и друштвену својину. Изнето је мишљење да је друштвена својина превазиђена категорија у условима тржишне привреде и власничких типова предузећа.

Велики застој у развоју акционарства у Србији изазван је ревалоризацијом друштвеног капитала у предузећима. Због ревалоризације нарушени су успостављени односи између акцијског и друштвеног капитала у предузећима, и то на штету акцијског капитала. То може неповољно утицати на страна улагања у нашу привреду.

Учесници саветовања имали су прилике да чују информације и о приватизацији привреде у неким страним земљама.

3. Наше пословно банкарство, по кадровској и техничкој опремљености и по искуству у тржишном пословању, било је водећи део привреде. У кризу није запало због непословности, него из разлога на које није могло да утиче. Прво, девизну штедњу прикупљену од грађана било је за време СФРЈ дужно да депонује код Народне банке Југославије. Друго, наш правни систем и судска пракса штите дужни-

ке на штету поверилаца. Ненаплаћени кредити одобрени у новим динарима већ чине и до 50% портфеља банака.

За санирање банкарског система неодложно треба предузети најмање следеће три мере:

а) извршити потребне измене у прописима које ће водити заштити поверилаца;

б) законом уредити обештећење девизних штедиша;

ц) успоставити одговарајући систем за заштиту депозита код банака.

4. Финансијско тржиште, а нарочито берзе, треба да добију значајнију улогу. Берзе, као организатор трговине хартијама од вредности, треба да својим радом олакшају продају акција које представљају друштвени капитал у предузећима.

Комисија за хартије од вредности ће имати одговорну дужност да обезбеди ефикасну заштиту инвеститора, а да тиме не успори и не омета поштену трговину акцијама у процесу приватизације друштвених предузећа.

Указано је на поједине нејасноће у Закону о берзама и Закону о хартијама од вредности, које би требало отклонити.

Посебну пажњу треба посветити регулисању, организовању и контроли ванберзанске трговине акцијама. У том погледу корисно могу послужити искуства неких земаља у којима је овај облик трговине врло развијен.

5. Неопходно је стално праћење развоја међународног аутономног трговинског права. Укључивање наше привреде у међународне трговинске токове треба да се одвија не само кроз класичне и традиционалне облике увоза и извоза, већ и путем међународне кооперације у различитим формама. Међународна пословна сарадња наших предузећа треба да се заснива на начелима слободног промета робе, услуга и капитала.

Не доводећи у питање нужност укључивања Савезне Републике Југославије у мултилатерални систем под окриљем Светске трговинске организације, потребно је брижљиво размотрити и опортуност закључивања регионалних трговинских аранжмана. Интеграциони процеси треба да се одвијају паралелно, тј. стварање услова за повезивање са Европском унијом треба да буде истовремено са економским повезивањем са нашим суседима. Успешна регионална интеграција може повећати заинтересованост страних инвеститора и побољшати положај наше привреде према страним партнерима.

Олакшице за страна улагања потребно је усагласити са решењима која се срећу у савременим правним системима, и то посебно у оном делу који се односи на могућност образовања огранка страних правних лица у СР Југославији. Потребно је Закон о страним улагањима изменити тако да буде омогућено страним лицима да на територији СР Југославије могу пословати и преко огранка - пословне јединице која нема својство правног лица.

6. Реформа привредног система и, посебно, приватизација не смеју заобићи систем социјалног, а нарочито пензијског осигурања. Досадашњи систем финансирања пензија из текућих доприноса даље је неодржив, јер при постојећим демографским и економским обележјима није у стању да обезбеди довољно сред-

става. Реформа система финансирања пензијског осигурања требало би да следи модел који би обухватио три нивоа обезбеђивања пензија:

а) јавни пензијски фонд, заснован на финансирању из текућих доприноса, који би осигураницима - на принципима обавезног осигурања - обезбеђивао минималну пензију, у висини од око 1/3 последње плате;

б) приватни пензијски фонд, заснован на финансирању на бази акумулације капитала, који би осигураницима - такође на обавезној основи - обезбеђивао пензије које би зависиле од висине плаћених доприноса, с тим што би се на овај фонд пренео и део акција приватизованих предузећа;

ц) фонд добровољног пензијског осигурања, који би осигураницима омогућио да добију и више пензије, у зависности од доприноса који су уплаћивали у фонд током свог радног века.

Опрема која се уноси као страни улог у предузеће, а и увозна опрема уопште, требало би да буде ослобођена пореза на промет. То се мора учинити на недвосмислени начин, тако да царински органи не могу спроводити наплату пореза при увозу.

Порез на добит корпорација у Србији требало би изменити тако да пружи значајнију олакшицу акционарима за примљене дивиденде. Садашње решење, по којем се чак 90% примљених дивиденди подвргава порезу на доходак грађана, практично не отклања економско двоструко опорезивање дивиденди.

7. У новом правилнику Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Југославије проширити могућност приступа овој арбитражи југословенских и страних предузећа. Одредбама будућег правилника ићи у сусрет већој отворености Спољнотрговинске арбитраже (проширењем врста спорова, увођењем ширег појма елемента иностраности, проширењем листе арбитра са страним еминентним стручњацима из области арбитражног пресуђивања трговинских односа и спорова).

У будућем правилнику Спољнотрговинске арбитраже више места посветити концилијацији (мирењу) и ускладити правилник са Правилником о мирењу и арбитражи UNCITRAL-а из 1976. године.

Преиспитати да ли је реалан рок од једне године за окончање главне расправе, рачунато од формирања арбитражног већа.

8. Систем радних односа уређен републичким законом мора бити уклађен са основама радних односа како су утврђени савезним законом, што не значи да мора следити одредбе које су без смисла (као што је одредба о застарелости вођења дисциплинског поступка кад повреда радне обавезе садржи елементе кривичног дела) или су несагласне уставу (као што је укидање двостепености).

Запошљавање мора постати продуктивно, а такво може бити само у условима тржишта рада.

Заштита права запослених мора што пре бити употпуњена арбитражном заштитом, за шта посебну одговорност носе синдикати и регионалне привредне коморе.

Потребно је искористити уставне могућности за доношење јединственог савезног радног законодавства, које би одговарало природи односа на тржишту радне снаге и више уважило упоредне и међународне радне стандарде.

Потребно је дати више слободе за развој аутономног радног права, посебно што се тиче колективног преговарања и у области колективних уговора о раду.

Извештај са Изборне скупштине

Скупштина Удружења правника у привреди Југославије, на Изборној седници одржаној дана 23. маја 1997. године, у Врњачкој Бањи извршила је избор и конституисање својих органа.

За Председника Удружења на мандатни период од четири године поново је изабран др Мирко Васиљевић, професор Правног факултета у Београду.

За заменика Председника изабран је др Драган Радоњић, професор Правног факултета у Подгорици.

За Генералног секретара Удружења на мандатни период од четири године поново је изабрана Јованка Бодирога, правни саветник предузећа "Собех", Београд.

За заменика Генералног секретара изабран је мр Добросав Миловановић, асистент Правног факултета у Београду.

За чланове ПРЕДСЕДНИШТВА, на мандатни период од четири године, изабрани су:

1. Председник Удружења
2. Заменик Председника Удружења
3. Генерални секретар Удружења
4. Проф. др Миодраг Трајковић, Правни фак. Београд
5. Проф. др Ивица Јанковец, Правни фак. Крагујевац
6. Др Јездимир Митровић, председник Вишег привредног суда Србије
7. Др Мирослав Пауновић, адвокат из Београда
8. Богоје Марјановић, судија Врховног суда Србије
9. Др Ратибор Грујић, Генерални директор Српске народне лутрије, Београд
10. Милован Поповић, извршни директор Continental банке, Нови Сад
11. Др Драган Костић, председник Управног одбора Електропривреде Србије

За чланове УПРАВНОГ ОДБОРА, на мандатни период од четири године, изабрани су:

I Професори

1. Проф. др Предраг Шулејић, Правни фак. Београд
2. Проф. др Дејан Поповић, Правни фак. Београд
3. Проф. др Славко Царић, Правни фак. Нови Сад
4. Проф. др Влајко Брајић, Правни фак. Београд
5. Проф. др Зоран Арсић, Правни фак. Нови Сад
6. Проф. др Мирко Перуновић, Правни фак. Приштина
7. Проф. др Михаило Велимировић, Правни фак. Подгорица
8. Проф. др Александар Ђирић, Правни фак. Ниш
9. Проф. др Радован Вукадиновић, Правни фак. Крагујевац
10. Проф. др Марко Рајчевић, Правни фак. Бања Лука
11. Проф. др Витомир Поповић, Правни фак. Бања Лука
12. Проф. др Луција Спировић-Јовановић, Економски факултет, Београд

II Адвокаџи

1. Мр Раде Милошевић, адвокат из Београда
2. Мр Милан Павић, адвокат из Београда
3. Драган Мраковић, адвокат из Београда

III Судије

1. Вера Нећак, председник Привредног суда Нови Сад
2. Малиша Борисављевић, председник Привредног суда Краљево
3. Радомир Лазаревић, председник Привредног суда Београд
4. Јелисавета Василић, судија Вишег привредног суда Србије
5. Љиљана Симовић, зам. председника Привредног суда Подгорица
6. Драган Ракочевић, судија Привредног суда Подгорица

IV Из привреде

1. Др Милан Вујичић, помоћник Генералног директора ЈАТ
2. Веско Божовић, Директор правног сектора пиваре "Требјеса" Никшић
3. Раде Јефтић, Генерални секретар Привредне коморе Србије
4. Бошко Марковић, Генерални секретар Привредне коморе Југославије
5. Божидар Ражнатовић, Генерални секретар Привредне коморе Црне Горе
6. Гојко Шурбатовић, секретар Привредне коморе Београда
7. Мр Владимир Поповић, директор у "АС" банци
8. Бранко Рајичић, извршни директор ЗОИЛ "Дунав", Београд
9. Милош Матић, директор Дирекције правних послова у Београдској банци
10. Војин Трифуновић, директор Правног сектора Електродистрибуције Београд
11. Бранислав Поповић, Генерални директор Електровојводине

-
12. Витомир Церовић, Директор правне и кадровске службе "Мериме" Крушевац
  13. Мирослав Милетић, Генерални директор "Бамби" Пожаревац
  14. Мр Зоран Јовановић, заменик Генералног директора Енергопројект, Београд

V Уџрава

1. Др Небојша Шаркић, помоћник Министра правде Републике Србије
2. Др Боса Ненадић, Главни правни саветник Савезне владе
3. Влада Давидовић, заменик Министра за науку и технологију Републике Србије
4. Снежана Павловић, правни саветник у Агенцији за процену вредности друштвеног капитала

UDK 347.7

YU ISSN 0354-3501

П Р А В О И П Р И В Р Е Д А
ЧАСОПИС ЗА ПРИВРЕДНОПРАВНУ ТЕОРИЈУ И ПРАКСУ

БРОЈ 9-10/1997./Година XXXIV
Београд

Главни и одговорни уредник
Мирко Васиљевић

Уредник
Мирослав Пауновић

Редакција
Зоран Арсић, Мирко Васиљевић, Радован Вукадиновић, Славољуб Вукичевић, Драгољуб Драшковић, Зоран Ивошевић, Ивица Јанковец, Милица Јањушевић (секретар), Милан Миљевић, Боса Ненадић, Бранко Љутић, Ратомир Слијепчевић, Александар Ђирић, Боривоје Шундерић

Издавачки савет
Јованка Бодирога, Михајло Велимировић (председник), Славко Царић (заменик председника), Славко Вићић, Миљко Ваљаревић, Ратомир Капанин, Светозар Крстић, Милан Лукић, Радомир Лазаревић, Бојан Илић, Аранђел Маркићевић, Бошко Марковић, Мирослав Милетић, Јездимир Митровић, Вера Нећак, Данило Пашајлић, Владо Поповић, Витомир Поповић, Марко Рајчевић, Марко Стељић, Миодраг Трајковић.

Издавач
УДРУЖЕЊЕ ПРАВНИКА У ПРИВРЕДИ СР ЈУГОСЛАВИЈЕ
Београд, Теразије 23/VI-607
тел./факс 3248-428
поштански фах 47

Технички уредник
Зоран Димић

Рачунарска припрема
Јелена и Зоран Димић
Светозара Марковића 2, Београд

Претплата за 1997. годину износи: правна лица - 510. динара,
физичка лица - 255. динара, иностранство - 100 УС \$

Претплата се врши на жиро рачун број: 40806-678-3-99933, уз назнаку:
Претплата за часопис „Право и привреда“

Тираж: 600 примерака.

Издаје ДВОМЕСЕЧНО

Штампа: ПС „Грмеч“ АД - „Привредни преглед“,
Београд, Маршала Бирјугова 3-5. Тел. 629-470, факс: 623-375

НАРУЏБЕНИЦА

Овим се неопозиво претплаћујемо на ____ примерака часописа "ПРАВО И ПРИВРЕДА" за 1997. годину по цени од 510 динара за правна лица (255 за физичка лица, 100 USA \$ за иностранство) на име аконтације годишње претплате с тим да се претплата продужује и за следеће године, уколико се изричито-писмено не откаже пре истека текуће године.

Износ од _____ динара уплатићемо у законском року по пријему рачуна на жиро рачун број 40806-678-3-99933 УДРУЖЕЊЕ ПРАВНИКА У ПРИВРЕДИ СР ЈУГОСЛАВИЈЕ

Београд, Теразије 23/VI-607

Тел/факс 3248-428

Часопис слати на адресу:

_____

са назнаком за _____ службу.

Молимо да ову наруџбеницу оверену и потписану од стране овлашћеног лица пошајете на адресу УДРУЖЕЊЕ ПРАВНИКА У ПРИВРЕДИ СР ЈУГОСЛАВИЈЕ, Београд, Теразије 23/VI-607 П. фах 47

Потпис наручиоца

М.П.

_____

Обавештење читаоцима

Чланство у Удружењу правника у привреди Југославије

Удружење правника у привреди Савезне републике Југославије основано је 23. децембра 1992. године, са седиштем у Београду, као професионално-стручна друштвена организација правника запослених у предузећима, банкама и другим привредним организацијама и правника који раде на привредно-правним пословима у привредним коморама, на факултетима, привредним судовима и другим органима и организацијама на територији СР Југославије.

На оснивачкој Скупштини између осталог, усвојен је и статут Удружења.

У Статуту Удружења предвиђене су одредбе о чланству у Удружењу. Чланство у Удружењу стиче се приступањем.

Управни одбор Удружења на својој седници одржаној 05. јануара 1996. године, одлучио је да износ чланарине за правна лица, као и за физичка лица (правници, магистри и доктори правних наука) и да је износи:

За велика предузећа	300 дин. год.
За средња предузећа	200 дин. год.
За мала предузећа	100 дин. год.
За физичка лица	100 дин. год.

Чланови Удружења приликом одржавања Сусрета правника у привреди и других Саветовања надокнаду за учешће плаћају половину од утврђеног износа.

Исто тако чланови Удружења, директно или организовањем састанака, могу да се обраћају Удружењу за конкретну правну помоћ, а у циљу што успешнијег извршавања задатака на радном месту.

Уколико ваше предузеће - банка - суд оцени да би му чланство у Удружењу било од користи, нађе интереса и жели да приступи Удружењу, молимо да попуните приступницу која се у прилогу доставља и чланарину за 1997. годину уплатите на жиро рачун Удружења број 40806-678-3-99933 СПП Београд.

СЕКРЕТАР УДРУЖЕЊА
Бодирога Јованка, дипл. прав.

ПРЕДСЕДНИК УДРУЖЕЊА
Проф. Др Мирко Васиљевић

ПРИСТУПНИЦА

_____
(Назив предузећа - установе)

п р и с т у п а Удружењу правника у привреди СР Југославије.

Уплату износа од _____ дин. на име чланарине за 1997. годину дозначујемо у корист жиро рачуна Удружења бр. 40806-678-3-99933 СПП Београд.

Датум _____ 1997. године.

М.П.

_____
ПОТПИС ОВЛАШЋЕНОГ ЛИЦА

ПРИВРЕДНИЦИ, ПРЕДУЗЕТНИЦИ, ПРАВНИЦИ-ПРАКТИЧАРИ, ТЕОРЕТИЧАРИ,
СУДИЈЕ, АДВОКАТИ, СТУДЕНТИ

НАЈЗАД!!!

Коментар новог Закона о предузећима са РЕГИСТРОМ ПОЈМОВА

- Закон 450 чланова
- Коментар 490 страна
- Нови правни статус приватног предузећа
- Нови статус предузетника
- Нови статус друштвеног предузећа
- Страна судска пракса
- Страна пракса организовања предузећа
- Конкретни примери и решења
- Практична упутства
- Прелазни режим Аутор

ПРОФ. ДР МИРКО ВАСИЈЕВИЋ

Рецензент: проф. др **Миодраг Трајковић**

Издавач: **УДРУЖЕЊЕ ПРАВНИКА У ПРИВРЕДИ ЈУГОСЛАВИЈЕ**

ТЕРАЗИЈЕ 23/VI-607, БЕОГРАД

П.Ф. 47; тел/факс 011/3248-428

жирос рачун: 40806-678-3-99933 СПП Београд

САМО БЛАГОВРЕМЕНО ИНФОРМИСАН ЧОВЕК ЈЕ УСПЕШАН ЧОВЕК!

Претплатна цена књиге   310,00 динара
Цена по изласку из штампе   350,00 динара

КЊИГА ИЗЛАЗИ ИЗ ШТАМПЕ 15 ДАНА ПО УСВАЈАЊУ ЗАКОНА

НАРУЏБЕНИЦА

УДРУЖЕЊЕ ПРАВНИКА У ПРИВРЕДИ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Теразије 23/VI-607, Београд, п.ф.47, тел/факс 011/3248-428

Фирма/име и презиме .....

Адреса .....

Тел/факс.....

Број примерака.....

Начин плаћања (заокружити)

а) у претплати по цени од ..... дин

б) по изласку књиге из штампе по цени од ..... дин... - вирмански

- готовински

ШЕСТИ СУСРЕТ ПРАВНИКА У ПРИВРЕДИ СР ЈУГОСЛАВИЈЕ

Поштовани колега,

Задовољство нам је што Вас, као учесника наших традиционалних сусрета можемо да обавестимо да припреме за VI СУСРЕТ ПРАВНИКА У ПРИВРЕДИ СРЈ успешно теку. Ове године, VI Сусрет ће се одржати од 21. до 23. маја у Врњачкој Бањи, већ традиционалном месту окупљања правника у привреди.

Остајући верни начелу да на сусретима у Врњачкој Бањи разматрамо најактуелније теме за рад правника у привреди, Управни одбор Удружења одлучио је да главна тема овогодишњег Сусрета буде:

ПРИВРЕДА И НОВИ ПРОПИСИ

са следећим тематским областима:

- I ОСНОВНИ РЕФЕРАТИ
- II РЕФЕРАТИ СТРАНИХ ГОСТИЈУ
- III ПРЕДУЗЕЋА И ПРИВАТИЗАЦИЈА
- IV РЕШАВАЊЕ СУДСКО-АРБИТРАЖНИХ СПОРОВА
- V ИНТЕЛЕКТУАЛНА ПРАВА
- VI БАНКЕ
- VII ОСИГУРАВАЈУЋЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ
- VIII СТРАНА УЛАГАЊА
- IX ПОРЕЗИ
- X ДРЖАВА И ПРИМЕНА ПРОПИСА
- XI ФИНАНСИЈСКО ТРЖИШТЕ
- XII ЈУГОСЛАВИЈА И ЕВРОПСКА УНИЈА
- XIII РАДНИ ОДНОСИ
- XIV ПОСЛОВНА ПРАКСА - САОПШТЕЊА

У раду овогодишњег Сусрета учествоваће и већи број угледних научника-референата из иностранства.

Упућујемо Вам позив да и ове године присуствујете и учествујете у раду VI-ог Сусрета правника у привреди СР Југославије.

Надамо се да ћемо и овом приликом провести три пријатна дана у заједничком раду и дружењу.

ИНФОРМАЦИЈЕ И ПРИЈАВЕ:

Ближе информације и пријаве можете добити односно слати Удружењу правника у привреди СР Југославије, Београд, на тел. 011/3248-428

(Милица Јањушевић) и на телефон Генералног секретара Удружења 011/3240-508 (Јованка Бодирога-Јанковић).

САДРЖАЈ

ЧЛАНЦИ

<i>Душан Паравина</i>	Нови Тренд у регулисању радних односа (изворни чланак)	1
<i>Павел Кубичек</i>	Конкурс и трансформација економики (прегледни чланак)	10
<i>Јелисавија Васић</i>	Успостављање стандарда правне заштите поверилаца (прегледни чланак)	18
<i>Цвејтана Каменова</i>	Development of Bulgarian legislation for foreign investments (прегледни чланак)	24
<i>Зоран Чичак</i>	Основе монетарне политике Европске уније и нека искуства у припремама за увођење јединствене европске валуте (прегледни чланак)	31
<i>Дубравка Комановић</i>	Стандардизација и електронско пословање у правном окружењу (прегледни чланак)	45

ПИТАЊА И ОДГОВОРИ

<i>Зоран Ивошевић</i>	. . . . .	59
-----------------------	-----------	----

СУДСКА ПРАКСА

<i>Вера Марковић</i>	Сентенце из пресуда Врховног суда Србије	64
----------------------	--	----

МЕЂУНАРОДНО ПОСЛОВНО ПРАВО

Међународна регулатива	77
Решавање међународних спорова	80
Из међународне уговорне праксе	86
За документацију	88
Глосар	95

ПРАВНА ПРАКСА

Мишљења Министарства за рад Републике Србије - <i>Милица Дражић и Снежана Вујиновић</i>	98
Мишљење Савезног министарства за привреду у вези са законом о предузећима - <i>Лука Јелавац</i>	105

C O N T E N T

ARTICLES

<i>Dušan Paravina</i>	New Trends in Regulating Labour Relations (original article).....	1
<i>Pavel Kubiček</i>	Contest and Transformation of Economy (review article).....	10
<i>Jelisaveta Vasilić</i>	Establishing of Standards of Legal Protection of Creditors (review article)	18
<i>Tsvetana Kamenova</i>	Razvitak bugarskog zakonodavstva o stranim ulaganjima (review article).....	24
<i>Zoran Čičak</i>	Principles of Monetary Policy of the European Union and some Experiences in Preparations for Introducing the Unique European Currency (review article) ...	31
<i>Dubravka Komanović</i>	Standardisation and Electronic Business Dealing in Legal Environment (review article).....	45

QUESTIONS AND ANSWERS:

<i>Zoran Ivošević</i>	.....	59
-----------------------	-------	----

COURT PRACTICE

<i>Vera Marković</i>	Excerpts from the Judgments of the Supreme Court of Serbia.....	64
----------------------	--	----

INTERNATIONAL BUSINESS LAW

International Regulations	77
Solving of International Cases	80
From International Contractual Practice	86
For the Record.....	88
Glossary.....	95

LEGAL PRACTICE

Opinions of the Ministry of Labour of the Republic of Serbia	
- <i>Milica Dražić i Snežana Vujinović</i>	98
Opinion of the Federal Ministry of Economy concerning the Law on Enterprises	
- <i>Лька Јелавић</i>	105